

Klassifikation af ledsætninger i dansk

Mortensen, Sune Sønderberg

Publication date:
2013

Document version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):
Mortensen, S. S. (2013). *Klassifikation af ledsætninger i dansk*.

Klassifikation af ledsætninger i dansk

Ph.d.-afhandling

Sune Sønderberg Mortensen

Klassifikation af ledsætninger i dansk

Ph.d.-afhandling

Sune Sønderberg Mortensen

Forfatter:	Sune Sønderberg Mortensen
Institut:	Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab Københavns Universitet
Hovedvejleder:	Lektor, ph.d. Torben Juel Jensen
Bivejleder:	Professor, dr.phil. Peter Harder
Indleveringsdato:	14. marts 2013

Indholdsfortegnelse

1. INDLEDNING.....	1
1.1 HVORFOR LEDSÆTNINGSKLASSIFIKATION?	1
1.2 HVOR SVÆRT KAN DET VÆRE?	3
1.3 MÅLSÆTNINGER FOR PROJEKTET	4
1.4 AFHANDLINGENS OPBYGNING.....	5
2. TEORETISK RAMME OG METODE.....	7
2.1 DANSK FUNKTIONEL LINGVISTIK OG GRAMMATIKTRADITIONEN	7
2.1.1 Indholdsstruktur vs. indholdssubstans.....	8
2.1.2 Sætningsindholdets lagdeling	11
2.1.3 Materiale vs. funktion.....	14
2.2 HVAD ER EN (DANSK) LEDSÆTNING?.....	16
2.2.1 Mulighed for neutral ledstilling	18
2.2.2 Underordningskonjunktioner	19
2.3 EMPIRI OG METODE – HVAD BEHANDLER JEG, OG HVORDAN?.....	21
2.3.1 Moderne talt og skrevet dansk	21
2.3.2 Kilder.....	22
2.3.3 Behandlet ledsætningsmateriale	23
2.3.4 Hypoteser og efterprøvning	25
3. TILGANGE TIL LEDSÆTNINGSKLASSIFIKATION.....	29
3.1 INDDDELING EFTER SYNTAKTISK FUNKTION	29
3.2 INDDDELING I EKSPLIKATIVE, IMPLIKATIVE OG NEUTRALE LEDSÆTNINGER.....	30
3.3 INDDDELING EFTER LOGIKOSEMANTIK.....	31
3.4 ANDRE INDDDELINGSKRITERIER.....	33
3.4.1 Grad af integration.....	33
3.4.2 Indholdslagdeling	35
3.4.3 Realitet og præsupposition	37
4. FIRE ARTIKLER OM LEDSÆTNINGSKLASSIFIKATION	40
ARTIKEL 1: PROBLEMER OG UDVEJE I DANSK LEDSÆTNINGSKLASSIFIKATION.....	41
ARTIKEL 2: ATTRIBUTIVE CLAUSES IN DANISH – AND THE RELATIVE IRRELEVANCE OF RELATIVE CLAUSES	64
ARTIKEL 3: A DISTRIBUTIONAL APPROACH TO FUNCTIONAL DANISH SUBCLAUSE CLASSIFICATION.....	99
ARTIKEL 4: REALITETSRAMME OG REALITETSVÆRDI I DANSKE LEDSÆTNINGER	148

5. OPSAMLING OG DISKUSSION	175
5.1 HVORDAN RELATERER KLASSIFIKATIONERNE SIG TIL HINANDEN?	175
5.1.1 Integrerbarhed og realitetspotentiale	175
5.1.2 Integrerbarhed og indholdslagdeling.....	177
5.2 MATERIALE OG FUNKTION	182
5.2.1 Ledsætningsmaterialet – konfiguration vs. potentiale.....	184
5.2.2 Varianter – forskelle i materialeindholdet	187
5.2.3 Er der brug for funktionsbaseret ledsætningsklassifikation?.....	190
6. KONKLUSIONER	192
6.1 KRITIK OG LØSNINGER TIL EKSISTERENDE LEDSÆTNINGSKLASSIFIKATIONER	192
6.1.1 Funktionsbaserede systemer.....	192
6.1.2 Materialebaserede systemer.....	193
6.2 EGNE FORSLAG TIL LEDSÆTNINGSKLASSIFIKATIONER.....	194
6.2.1 Syntaktisk/topologisk potentiale som kriterium.....	194
6.2.2 Realitetspotentiale som kriterium	195
6.3 FORHOLDET MELLEM MATERIALE OG FUNKTION	195
LITTERATUR	197
RESUMÉ	203
SUMMARY	204

1. Indledning

1.1 Hvorfor ledsætningsklassifikation?

Hvis man slår ordet 'ledsætning' op på hjemmesiden sproget.dk, møder man først en definition:

... sætning **som er led i en anden sætning**, og **som ikke kan stå alene**; SYNONYM bisætning... (sproget.dk)

Teksten frem til kommaet i min første linje ovenfor er – som de øvrige fremhævede passager på denne side – dermed et eksempel på en ledsætning. **Læser man lidt videre på sproget.dk, forbi alt det om kommaer og ned til sektionen "Typiske problemer", får man blandt andet følgende uddybning:**

Der findes fem forskellige typer af ledsætninger, **som overordnet kan inddeles i tre kategorier:**

Nominale (substantiviske) ledsætninger [...]

*Han fortalte **at han skulle ud at rejse***

Adverbielle ledsætninger [...]

*Det regnede **da vi skulle hjem***

Adjektiviske eller attributive ledsætninger [...]

*Helle elsker film **der slutter lykkeligt***

(sproget.dk)

Det er her **denne afhandling har sit udgangspunkt**. Ledsætninger er en del af kernestoffet i studiet af dansk grammatik, og sammen med helsætninger udgør de nogle af de mest komplekse og overordnede informationshelheder **grammatikken kan redegøre for**. **At man kan gøre sætninger til led i andre sætninger**, er et basalt kommunikativt redskab **der tillader sprogbrugere at organisere informationer, vurdere, uddybe og ræsonnere over dem, tilslutte sig, indskærpe eller tage afstand fra dem og fx specificere hvornår og under hvilke omstændigheder de er gældende**, for bare at kradse i overfladen af **hvad vi bruger ledsætninger til** (se også fx Linell 1982: 26). **Som min typografileg måske kan være med til at illustrere**, er ledsætninger altså en afgørende del af sproget, og det gælder langt fra kun i ph.d.-afhandlinger og andre skriftlige genrer, men også **når vi taler uformelt sammen** (se fx Jensen 2003), **hvilket vi skal se masser af eksempler på i afhandlingen**.

Selve definitionen på en ledsætning – der i de fleste funktionelt orienterede grammatiske fremstillinger svarer nogenlunde til sproget.dk's – siger til gengæld ikke særlig meget i sig selv. Derfor bliver ledsætninger som regel karakteriseret mere indgående ved hjælp af typeinddelinger.

Et problem er imidlertid, som jeg argumenterer nærmere for fra og med kapitel 3, at de mest almindelige inddelinger af ledsætninger inden for dansk og megen international grammatik i bund og grund heller ikke siger særlig meget. Det kan kort illustreres med udgangspunkt i sproget.dk's tre overordnede kategorier som citeret ovenfor: *at han skulle ud at rejse* klassificeres som en nominal ledsætning fordi den har nominal funktion; *da vi skulle hjem* klassificeres som en adverbial ledsætning fordi den har adverbial funktion; og *der slutter lykkeligt* klassificeres som en attributiv ledsætning fordi den har attributiv funktion. Denne traditionelle og meget udbredte klassifikationspraksis kommer der naturligvis flere eksempler på igennem afhandlingen. Her vil jeg blot fremhæve for det første at også mange *andre* sproglige bestanddele end ledsætninger – såsom ord og fraser – kan have nominale, adverbialle eller attributive funktioner, og at klassifikationen derfor ikke kaster meget lys over hvad der er *særligt* ved ledsætningerne. Og for det andet at de fleste ledsætningstyper kan optræde i mere end én af funktionerne – eksempelvis kan både *at*- og *da*-ledsætninger høre til alle tre klasser afhængig af den kontekst de optræder i – og på den måde fortæller klassifikationen heller ikke meget om *forskellene og lighederne* mellem de enkelte ledsætningstyper.

Et andet problem er at dette og andre klassifikationssystemer ofte, som vi skal se, baserer sig på uklare kriterier eller kriterier der ikke bruges konsistent. Derfor fremstår det i mange tilfælde mere eller mindre vilkårligt, eller i hvert fald traditionsbestemt snarere end sprogligt bestemt, hvorfor en given ledsætningstype er endt i én klasse frem for en anden.

Når man læser grammatikkens kapitler om ledsætninger, kan man af blandt andet sådanne årsager til tider få det indtryk at klassifikationerne savner et klart sprogvidenskabeligt sigte, og at de i højere grad tjener som praktiske og konventionelle måder at disponere et ledsætningskapitel på. Naturligvis er det vigtigere at ledsætningerne beskrives på en dækkende måde, end hvilke kasser man vælger at putte dem i, men som jeg vil vise, kan god klassifikation været andet og mere end at putte i kasser og kan være med til at kvalificere forståelsen og beskrivelsen af ledsætningerne.

Der er altså gode grunde til at se nærmere på ledsætningsklassifikation med henblik på såvel præcisering og videreudvikling af de eksisterende klassifikationssystemer som afsøgning af alternative og supplerende klassifikationsmuligheder.

1.2 Hvor svært kan det være?

Det er næppe et tilfælde at sproget.dk omtaler ledsætningsklassifikation under overskriften "Typiske problemer", selvom problemerne ikke bliver udfoldet nærmere. For det er langt fra en ny erkendelse at ledsætningsklassifikation er problematisk. Både i den danske grammatiktradition fra fx Wiwel (1901) og i nyere fremstillinger, danske som udenlandske (fx Quirk *et al.* 1985; Teleman *et al.* 1999; Togeby 2003; Hansen & Heltoft 2011; Drengsted-Nielsen 2012), peges der jævnligt på undtagelser og uselvfølgeligheder, men i mange tilfælde på en måde der minder om undvigemanøvrer i noter og randbemærkninger, uden større konsekvens for behandlingen. Egentlige samlede *diskussioner* af kriterierne for dansk ledsætningsklassifikation er sjældne (se dog fx Jespersen 1939-40; Hansen 1998; Therkelsen 2000; Blom 2008), og hverken de eller relaterede udenlandske/tværsproglige diskussioner (fx Foley & Van Valin 1984; Lehmann 1988; Huddleston & Pullum 2002; Cristofaro 2003; Gast & Diessel 2012) løser efter min mening problemerne tilfredsstillende eller tilstrækkelig specifikt. En del af forklaringen kan være at danske ledsætninger ikke synes at være præget af lige så klare grammatiske forskelle som eksempelvis helsætninger og enkeltord. Danske helsætninger klassificeres fx traditionelt ud fra faste modusvalg (indikativ vs. imperativ) og topologiske valg (udfyldt fundamentfelt vs. tomt fundamentfelt), som direkte reflekterer forskelle i blandt andet sætningernes sproghandlingsramme. Og på ordniveau finder man faste fleksionsvalg som er med til at definere og afgrænse ordklasserne. Ledsætningerne har ikke på samme måde faste grammatiske valg som tydeligt grupperer dem i forskellige klasser; dét faste valg der først og fremmest adskiller dem fra hinanden, er valget blandt den vældige bunke af ord og ordforbindelser der indleder dem, fx:

At – bare – da – dersom – efter – eftersom – end – for (at) – fordi – fra (at) – før – hvad – hvilket – hvis – hvem – hvor – hvoraf – hvordan – hvorefter – hvorfor – hvorimod – hvorpå – idet – i fald – indtil – ligesom – medmindre – mens – når – om – om end – plus (at) – samtidig med (at) – siden – selvom – skønt – som – som om – straks – så (at) – såfremt – så snart – til (at) – uden (at)

Der kan være mange måder at sortere i sådan en bunke på, og overskriftens spørgsmål om hvor svært det kan være, kan generelt besvares med 'ret svært'. Dog mener jeg ikke at grammatiktraditionen har forsøgt tilstrækkelig grundigt. Man har eksempelvis hæftet sig ved betydningsforskelle og opstillet klasser som tidsledsætninger, årsagsledsætninger, udsagnsledsætninger, indrømmelsesledsætninger mv., som nok er relevante, men er prægede af overlap og uklare afgrænsninger.

At en del af bunkens ord desuden skiller sig ud ved at starte på *hv-*, ligner for eksempel også et godt sorteringsgrundlag, men som jeg kommer nærmere ind på i afhandlingen, har de traditionelle klassifikationer alligevel problemer med at dokumentere disse ledsætningers fælles kerneegenskaber.

Ikke mindst er mange af ordene og ordforbindelserne polyseme og kan betyde ganske forskellige ting i forskellige sammenhænge, hvilket kun gør det endnu vanskeligere at klassificere dem tilfredsstillende. Sådanne problemer kan være med til at belyse hvorfor ledsætningsklassifikation som nævnt oftest 'bare' baseres på ledsætningernes syntaktiske funktion i realiserede kontekster – for den er da om ikke andet til at afgøre, som regel – snarere end på selve det materiale ledsætningerne består af. Men som jeg vil vise, er klassifikationen af ledsætningstyperne *uafhængigt* af deres realiserede funktioner dels nødvendig for at indfange ledsætningernes egne egenskaber, og dels *mulig* i hvert fald et stykke ad vejen når man anskuer deres grammatik lidt bredere end traditionen har gjort.

1.3 Målsætninger for projektet

Min overordnede målsætning med projektet er altså at bidrage til en mere hensigtsmæssig beskrivelse af ledsætninger i moderne talt og skrevet dansk (se også 2.3.1) ud fra det helhedsperspektiv som ledsætnings*klassifikation* kan siges at være. Denne overordnede målsætning kan opsplittes i følgende delmålsætninger:

- Jeg ønsker at afklare mulighederne og begrænsningerne i traditionelle og moderne funktionelt orienterede tilgange til ledsætningsklassifikation, der som nævnt typisk bygger på ledsætningernes syntaktiske funktioner i oversætningen, gennem eksplicitering, empirisk undersøgelse, præcisering og evt. redefinition af deres kriterier.

- Jeg ønsker desuden at afsøge muligheder for at klassificere danske ledsætninger uafhængigt af deres realiserede funktion – med andre ord klassificere dem som ledsætningsmateriale, en vigtig distinktion som jeg forklarer og diskuterer nærmere gennem afhandlingen.
- Endelig er det en målsætning at de empiriske undersøgelser kan være med til at afklare og kvalificere det generelle analytisk-teoretiske begrebsapparat anvendt i ledsætningsklassifikation, og at projektet dermed kan være til potentiel gavn for ledsætningsstudier og relaterede grammatiske analyser også i andre sprog.

‘Hensigtsmæssighed’ kan naturligvis være mange ting afhængig af hvem man spørger. Hvad jeg forstår ved hensigtsmæssig ledsætningsklassifikation, er – ud over almindelige krav til konsistens, forklaringskraft og enkelhed – tæt forbundet med den strukturelle-funktionelle tilgang til sprogvidenskab som er udviklet inden for rammerne af Dansk Funktionel Lingvistik, og som jeg introducerer nærmere i kapitel 2. I den sammenhæng må det her fremhæves som en generel målsætning for projektet at de foreslåede klassifikationssystemer – som efterlyst indledningsvis – ‘siger noget’ om ledsætningerne i kraft af at reflektere forskelle i deres indhold og funktionelle muligheder.

1.4 Afhandlingens opbygning

Afhandlingen er udformet som fire enkeltstående artikler indrammet af en introducerende, diskuterende og sammenfattende rapport. De fire artikler, der belyser forskellige aspekter af ledsætningsklassifikation, præsenteres i kapitel 4.

Den første artikel, “Problemer og udveje i dansk ledsætningsklassifikation” (Mortensen 2011), diskuterer og problematiserer de fremherskende klassifikationssystemer inden for dansk funktionelt orienteret grammatik, og hvordan de relaterer sig til hinanden. Som titlen antyder, peger artiklen desuden på mulige alternative analysestrategier, hvoraf nogle tages op i de følgende artikler, mens andre i løbet af arbejdsprocessen har vist sig mindre frugtbare og derfor ikke indgår i afhandlingen.

Den anden artikel, “Attributive clauses in Danish – and the relative irrelevance of relative clauses” (upubliceret), fokuserer særligt på problemer relateret til den ene af de traditionelle ledsætningsklasser, nemlig attributive ledsætninger (også kaldet adjektiviske ledsætninger), herunder dens hovedgruppe ‘relativsætninger’.

I den tredje artikel, "A distributional approach to functional Danish subclause classification" (Mortensen 2012a), giver jeg et samlet bud på et klassifikationssystem baseret på ledsætningernes indledningsord.

Det samme gør jeg – men med specifikt fokus på betydningsområdet *realitet* – i den fjerde artikel, "Realitetsramme og realitetsværdi i danske ledsætninger" (Mortensen 2012b).

For nemheds skyld refererer jeg gennem afhandlingen til artiklerne som artikel 1, 2, 3 og 4. Det kan desuden nævnes at den rækkefølge de er præsenteret i, afspejler hvad jeg betragter som den *emnemæssigt* mest logiske, hvilket ikke svarer helt til den rækkefølge de er skrevet i: Artikel 2 er den sidst udarbejdede og dermed også den eneste upublicerede artikel.

Artiklerne forudgås og efterfølges af kapitler i følgende struktur: Efter dette indledningskapitel følger kapitel 2, hvori jeg skitserer de teoretiske og metodiske rammer der ligger til grund for afhandlingen, herunder hvad jeg forstår ved en dansk ledsætning. Kapitel 3 introducerer og diskuterer de væsentligste tilgange til ledsætningsklassifikation for at etablere en generel reference- og forståelsesramme for artiklerne i kapitel 4. I kapitel 5 samler jeg op på afhandlingens centrale problemstillinger, sætter artiklernes og de foregående kapitlers indsigter i relation til hinanden og uddyber og reflekterer over resultaterne. Kapitel 6 er en konkluderende opsummering af afhandlingens væsentligste resultater.

2. Teoretisk ramme og metode

I det følgende skitserer jeg de væsentligste sprogteoretiske standpunkter og begreber såvel som empirisk-metodiske forudsætninger der ligger til grund for afhandlingen. Da de enkelte artikler hver især omfatter en introduktion som er relevant for deres specifikke felt og fokusområde, er det kun de mest generelle pointer jeg præsenterer her med henblik på at understøtte artiklernes analyser og tydeliggøre deres erkendelsesinteresser og forudsætninger. Afhandlingens generelle teoretiske ramme er det funktionalistiske sprogsyn der kan sammenfattes som Dansk Funktionel Lingvistik.

2.1 Dansk Funktionel Lingvistik og grammatiktraditionen

Dansk Funktionel Lingvistik (DFL) er en tegnbaseret, strukturel-funktionel sprogteoretisk ramme for udforskningen af enkeltprog, deres kontraster og slægtskaber, synkront som diakront og fra teoretiske såvel som anvendelsesorienterede perspektiver (fx Engberg-Pedersen *et al.* 1996; Harder 1996a; Engberg-Pedersen *et al.* 2005; Heltoft *et al.* 2005; Hansen & Heltoft 2011; Nørgård-Sørensen *et al.* 2011). Et væsentligt ophav til DFL er visse dele af den danske grammatiske og sprogvidenskabelige tradition (fx Wiwel 1901; Mikkelsen 1911; Jespersen 1927a; Hjelmslev 1943; Diderichsen 1946), som fortsat spiller en prominent rolle i analyse- og metodetilgange.

At DFL er *tegnbaseret*, indebærer at sprog ses som tegnsystemer med udtryks- og indholdsside, et standpunkt videreført fra den Saussure-hjelmslevske strukturalisme (fx Hjelmslev 1943), og som også ekspliciteres inden for andre moderne sprogvidenskabelige teoridannelser såsom Cognitive Grammar (fx Langacker 1987), Columbia School of Linguistics (fx Diver 1995), Semiotic Grammar (McGregor 1997) og Constructional Grammar (fx Croft 2001). At DFL er *strukturel-funktionel*, indebærer at den basale skelnen mellem struktureret og ikke-struktureret sprogligt indhold (og udtryk) fastholdes efter strukturalistisk forbillede, men at sprogbeskrivelsen nøje indlejres i en forståelse af sprogets indhold som kontekstforankrede sociale og kommunikative funktioner der er forudsætninger for at forstå og beskrive strukturerne. Lignende synspunkter ses også inden for skoler som bl.a. Functional Grammar (fx Dik 1997b; Dik 1997a), Functional Discourse Grammar (fx Hengeveld & Mackenzie 2008), Systemisk Funktionel Lingvistik (fx Halliday & Matthiessen 2004), Role and Reference Grammar (fx Van Valin & LaPolla 1997) og såkaldt amerikansk vestkystfunktionalisme (fx Givón 2001),

hvor der dog synes at være taget udgangspunkt i prædefinerede mere eller mindre universelle semantiske kategorier. Heroverfor insisterer DFL på at semantiske kategorier er sprogspecifikke, og at præcis sprogspecifik beskrivelse går forud for evt. tværspørgsmåls- og typologiske analyser (fx Jakobsen 1995).

I det følgende skitserer jeg de centrale DFL-funderede og -relaterede begreber og analytiske skel der ligger til grund for artikelarbejdet.

2.1.1 Indholdsstruktur vs. indholdssubstans

DFL viderefører Hjeltslev-traditionens skel mellem struktureret/kodet betydning, her betegnet *indholdsstruktur*, og ikke-struktureret/ikke-kodet mening, som betegnes *indholdssubstans*:

... *content structure* [...] can be roughly characterized as the way individual languages carve out and organize meaning, meaning being associated with every level of expression structure from the morpheme to the utterance. Content structure is opposed to *content substance*, the non-linguistic ("notional") world as given to us pre-linguistically and in which we act and try to realize our goals and purposes. (Engberg-Pedersen *et al.* 1996: viii)

Forholdet mellem indholdssubstans og indholdsstruktur kan groft parafraseres som forholdet mellem pragmatik og grammatik, forstået således at grammatikken også omfatter pragmatiske funktioner i det omfang de er strukturelt kodede. Et eksempel med direkte relation til afhandlingen er det indholdssubstansdomæne der bl.a. kaldes *realitet* (fx Hansen & Larsen 1970; Jensen 2008; Hansen & Heltoft 2011), og som behandles i artikel 4. Realitet vedrører de "goals and purposes", jf. ovenstående citat, der består i at indikere for modtageren hvilken sandhedsværdi han/hun kan tilskrive det man kommunikerer. Enten tager man ansvar for sandheden af sit udsagn, eller også distancerer man sig på en eller anden måde fra det. Mens måderne man distancerer sig på, og graden hvori man gør det, ofte behandles under overskrifter som fx modalitet, epistemicitet og evidentialitet (fx Chafe & Nichols 1986; Palmer 1986; Boye & Harder 2009; J.Mortensen 2010; Boye 2012), spænder realitetsdomænet snarere over den basale overgang mellem ansvar og ikke-ansvar for udsagnets sandhed. En ledsætning kan for eksempel siges at have real værdi hvis afsender forpligter sig på sandheden af dens propositionelle indhold (dvs. dens

beskrivende eller repræsentationelle indhold, som forklaret i 2.1.2 nedenfor), og nonreal værdi hvis afsender ikke forpligter sig, fx:

(1)	Det er dejligt [at tante Inger kommer på besøg] ¹	(Real værdi)
(2)	Vi bager en kringle [når tante Inger kommer på besøg]	(Real værdi)
(3)	Vi bager en kringle [fordi tante Inger kommer på besøg]	(Real værdi)
(4)	Det er muligt [at tante Inger kommer på besøg]	(Nonreal værdi)
(5)	Vi bager en kringle [hvis tante Inger kommer på besøg]	(Nonreal værdi)
(6)	Vi bager ikke en kringle [fordi tante Inger kommer på besøg]	(?)

I eksemplerne (1) til (3) forpligter afsenderen sig på ledsætningens propositionelle indhold, og ledsætningerne kan derfor siges at have real værdi, mens ledsætningerne i (4) og (5) har nonreal værdi: Ingen kan hænge afsenderen op på at 'tante Inger kommer på besøg'. Disse umiddelbare tolkninger af realitetsværdierne er foretaget på baggrund af eksemplerne som de står. Det der intuitivt fortæller os om forskellen på ledsætningerne, er først og fremmest de indledende konjunktioner, men ved blot at beskrive de givne ledsætningers værdi har vi endnu ikke sagt noget strukturelt om dem – vi har grupperet dem på substansniveau. En hypotese om ledsætningernes realitetsegenskaber på strukturniveau må tage højde for alle potentielle forekomster, således at vi indfanger deres invariante betydning. Eftersom det eneste der adskiller eksemplerne inden for ledsætningsgrænsen, netop er konjunktionerne, er disse oplagte at analysere nærmere. Kigger man for eksempel på en stor mængde *hvis*-ledsætninger i forskellige kontekster og observerer at de aldrig har real værdi, kan en rimelig hypotese være at ledsætninger indledt af *hvis* har nonreal værdi som del af deres indholdsstruktur. Da den eneste forskel på (2) og (5) er konjunktionerne, kan man gå videre og undersøge hvorvidt *når*-ledsætninger omvendt altid er reale. Her er svaret mindre enkelt, som det diskuteres i artikel 4. En yderligere kompleksitet finder vi i sammenligning af (1) og (4), hvor det ikke er konjunktionerne, men adjektiverne i oversætningerne der udløser forskellen i realitetsværdi – dermed ser *at*-ledsætningers indholdsstruktur mht. realitet ud til at

¹ Afhandlingens teksteksempler er nummereret således at de kapitler der omslutter artiklerne, er nummereret fortløbende, men at nummereringen afbrydes i kapitel 4 af artiklernes individuelle eksempelnummereringer. Eksemplerne er generelt forsynet med firkantede parenteser om de relevante ledsætninger.

adskille sig fra både *når*-ledsætningers og *hvis*-ledsætningers ditto. Endelig har vi to ens *fordi*-ledsætninger og observerer at ledsætningen i (3) har klart real værdi, mens ledsætningen i (6) kan have real eller nonreal værdi afhængig af hvordan vi tolker negationen i oversætningen, hvilket kan tydeliggøres med to forskellige hypotetiske kontekster:

(6') Vi bager ikke en kringles [fordi tante Inger kommer på besøg] – og hun er jo på slankekur²

Eller:

(6'') Vi bager ikke en kringles [fordi tante Inger kommer på besøg] – men fordi Boris har fødselsdag

I (6') forpligter afsenderen sig på ledsætningens propositionelle indhold, i modsætning til i (6''), hvor der ikke behøver være taget stilling til hvorvidt tanten kommer på besøg eller ej. Igen ser realitetsværdien altså ikke ud til at være direkte kodet i konjunktionens indholdsstruktur – konjunktionen giver snarere en halvfærdig indikation af hvordan realitetsværdien skal bestemmes, hvilket jeg diskuterer nærmere i artiklen.

Med andre ord kan en relativt enkel indholdssubstansdistinktion være struktureret på ganske komplekse måder. Her har jeg udelukkende fokuseret på hvilken strukturel rolle konjunktioner spiller mht. ledsætninger, men realitetssubstans som sådan er også struktureret i bl.a. ledsætningers ledstilling og visse leksikalske valg, fx sætningsadverbier og modalverber. En central målsætning for DFL-funderet grammatik – og for denne afhandling – er at undersøge og kortlægge de specifikke relationer mellem substans og struktur, og ikke mindst grænserne for struktur.

Her kan det desuden fremhæves at 'metoden' til at identificere betydningsforskelle, og hvad der udløser dem, med henblik på at opstille og raffinere beskrivelseshypoteser, kendes som *kommutationsprøven* og i sig selv står centralt i DFL:

² Eksempler der er afledt af andre eksempler, kan nummereres som originaleksemplet samt en eller flere efterfølgende apostroffer, som i (6') og (6''). I artikel 2 og 4 markeres dette dog ikke med apostroffer, men med bogstaver, fx (6a), (6b) osv.

... hvis man fremsætter en teori om et elements bidrag til helheden (betydningsmæssigt eller distinktivt), kan denne kontrolleres ved at man udskifter dette element med et andet og tjekker hvad ens intuition siger til denne udskiftning. Denne hæderkronede strukturelle metode er især brugt i fonemanalysen, men kan ligefuldt benyttes ved analysen af indholds bærende elementer; hvis man har svært ved at beskrive indholdet af to nærtbeslægtede elementer (såsom *endnu* overfor *stadig*), har det en disciplinerende virkning på ens tankeproces at udskifte dem på samme plads. (Harder 2005a: 25)

Selvom kommutationsprøven har været et underliggende metodisk greb igennem min arbejdsproces, er udskiftningsanalyser som de ovenfor skildrede kun i særlige tilfælde eksplicit præsenteret i afhandlingens enkelte analyser. Prøvens egentlige status som metode er i øvrigt – som beskrevet i citatet – begrænset til en måde at systematisere den analytiske proces på. Hvorvidt det er de (mest) relevante elementer man i en given sammenhæng vælger at udskifte med henblik på at teste for kommutation, kan bedst vurderes som led i en samlet accept, forkastning eller videreudvikling af en beskrivelseshypotese. Endvidere forudsætter kommutationsprøver mere grundlæggende at det analyserede tegn(system) er invariant; *når* kunne fx tænkes at betyde noget forskelligt afhængig af faktorer jeg ikke tager højde for, såsom sociolingvistiske variable, geografiske eller stilistiske forskelle. Jeg præsenterer og afgrænser mit empiriske undersøgelsesområde nærmere i 2.3.

2.1.2 Sætningsindholdets lagdeling

Med inspiration fra bl.a. Functional Grammar anskuer DFL sætninger, ledsætninger og andre komplekse grammatiske helheder som semantisk lagdelte (fx Engberg-Pedersen *et al.* 1996; Harder 1996b; Dik 1997a; Engberg-Pedersen *et al.* 2005; Hansen & Heltoft 2011). For eksempel siges sætningsindholdet at være stratificeret i *repræsentationelle* lag hvor sætningens grundbestanddele og prædikation specificeres, og *interpersonelle* lag hvor sætningens proposition og sproghandling specificeres, ved at der i hvert lag tilføjes nærmere kvalificering af indhold fra de mere basale lag. Dette er eksemplificeret i Harders (2005b) nedenstående oversigt (lettere bearbejdet), hvor forskellige sproglige bestanddele indgår i samspil til mere komplekse helheder og endelig hele sproghandlinger:

1. Størrelser/entiteter, kodet af nominale udtryk: *Marcus, løven*
 2. Egenskaber/relationer/begivenheder, kodet af verber: *opdage, skræmme, se*
 Når 2. opererer på 1., får vi
 3. prædikationer, fx *skræmme (Marcus, løven): (Jeg så) løven skræmme Marcus*
 Hvis man lader tempusmorfemer operere på prædikationer, bliver de til
 4. propositioner, fx præsens (*opdage (Marcus, løven)*): ...*at Marcus opdager løven*
 præteritum (*skræmme (løven, Marcus)*) ...*at løven skræmte Marcus*
 Hvis illokutionære typer opererer på propositioner, er resultatet hele
 5. sproghandlinger, fx dekl (præsens (*opdage (Marcus, løven)*)): *Marcus opdager løven*
 imp (*dræbe (2. pers, løven)*): *Dræb løven!*
- (Harder 2005b: 106-7, lettere bearbejdet)

Dik (1997a) karakteriserer den semantiske forskel på prædikationer – der også omtales som *states of affairs* eller *SoA*'er – og propositioner således:

An SoA is something that can be said to occur, take place, or obtain in some world; it can be located in time and space; it can be said to take a certain time (have a certain duration); and it can be seen, heard, or otherwise perceived. (Dik 1997a: 51)

Propositions are things that people can be said to believe, know or think about; they can be reason for surprise or doubt; they can be mentioned, denied, rejected, and remembered; and they can be said to be true or false. (Dik 1997a: 52)

Disse forskellige indholdslag er ikke mindst relevante at have for øje i forbindelse med ledsætningsanalyser og -klassifikation, idet man fx kan diskutere hvordan ledsætninger adskiller sig fra hinanden med hensyn til hvilke indholdslag de rummer, og hvilke indholdslag i oversætningen de relaterer sig til (se bl.a. artikel 3 og 4 og kapitel 5). Dik *et al.* (1990) forklarer således hvilke slags adverbialer, herunder adverbielle ledsætninger, der modificerer hvilke lag i oversætningen. Eksempelvis er tidsledsætninger og andre adverbielle ledsætninger med konkret, objektiv betydning kendetegnet ved at modificere oversætningens *prædikation/SoA*, eftersom det er i dette lag at oversætningens indhold lokaliseres i bl.a. tid og sted, jf. den semantiske karakteristik i citatet ovenfor, fx:

- (7) (Dik *et al.* 1990: 33)
Mary was smoking a cigarette [while John was washing the car]

Omvendt modificerer *da*-ledsætningen i (8) oversætningens proposition, eftersom den ikke angiver tid, men en begrundelse for afsenderens subjektive overbevisning:

- (8) Det bliver regnvejr i morgen, [da det allerede er begyndt at blæse op]

Og endelig modificerer ledsætningen i (9) sætningens samlede sproghandlingsværdi, idet den bevirker at der ikke længere bare er tale om en konstatering, men om en anmodning:

- (9) Det bliver regnvejr i morgen, [hvis du lige gider høre efter]

Selvom disse indholdsforskelle er abstrakte og ofte vanskelige at indfange, er de en relevant forståelsesramme som jeg refererer til i flere af afhandlingens artikler. Jeg vil knytte et par yderligere kommentarer vedrørende indholdslagene manifestation på udtrykssiden. I Harders udlægning ovenfor er der gjort en pointe ud af at eksemplificere de forskellige typer udtryk der kan realisere de enkelte indholdselementer. Det må imidlertid pointeres at der ikke nødvendigvis på alle områder er strukturelle korrelationer mellem indholdslagene og bestemte udtryksstørrelser (se fx Hansen & Heltoft 2011: 150). Eksempelvis synes forskellen på prædikation og proposition ikke at være gennemgående struktureret i dansk, til trods for at den i bestemte konstruktioner kan siges at manifestere sig som fraværet vs. tilstedeværelsen af tempusmorfemer, som Harder påpeger ovenfor (se også Boye 2012). Som jeg for eksempel viser i artikel 3 og 4, kan navnlig visse adverbielle ledsætninger integreres så dybt i den overordnede proposition og have så abstrakt reference at de næppe kan siges at have propositionel status i egen ret, selvom de er forsynet med tempusmorfemer, fx:

- (10) At blive fyret [mens man er gravid], må være hårdt

Skulle ovenstående udtrykkes på engelsk, ville det også være muligt at bruge infinitte *while*-konstruktioner som fx:

- (11) To get fired [while pregnant] must be tough
(12) To get fired [while being pregnant] must be tough

Dansk giver meget begrænsede valgmuligheder i denne henseende – overvejende kan tempusmorfemer slet ikke fravælges i adverbelle konstruktioner, hvilket giver anledning til at overveje om de i visse kontekster nærmere har karakter af et kongruensfænomen end en egentlig deiksisforankrende funktion. Traditionelt betragter man da også – både inden for fx dansk og engelsk – især temporale ledsætninger som underlagt en 'consecutio temporum'-regel (se fx Diderichsen 1957[1946]: 132; Dik *et al.* 1990: 42; Hengeveld 1998: 347), der går ud på at deres tempus så at sige er styret af oversætningens tempus. Jeg har tidligere argumenteret for at dette styringsforhold ikke er nær så entydigt som det ofte er blevet gjort til (Mortensen 2006: 35ff). Men at oversætningen i et vist omfang kan varetage eller eliminere ledsætningens deiktiske forankring, trods tempusmorfemer i ledsætningen, er svært at afvise og synes fx at være illustreret i (10).

Det kan i den forbindelse tilføjes at der i flere studier skelnes mellem finitte adverbelle ledsætninger der udtrykker propositioner og/eller illokutioner, fx kaldet perifere eller non-integrerede ledsætninger, og finitte adverbelle ledsætninger der 'kun' udtrykker prædikationer, fx kaldet centrale eller integrerede ledsætninger (fx Hengeveld 1998; Haegeman 2006; Verstraete 2007). Disse studier omfatter i stor udstrækning ledsætninger i engelsk, hvor der ellers som nævnt er valgmuligheder mellem finitte og infinitte konstruktioner.

Selvom danske ledsætninger altid er finitte strukturer (jf. 2.2), udelukker det med andre ord ikke at man kan diskutere hvorvidt en given ledsætning selvstændigt udtrykker fx en proposition eller kun en prædikation – det er snarere et empirisk-analytisk spørgsmål, og det vender jeg tilbage til i kapitel 5.

2.1.3 Materiale vs. funktion

Et andet grundlæggende skel som skal fremhæves her, er det der traditionelt og internationalt især kendes som forholdet mellem *form* og *funktion*, og som i dansk grammatik i hvert fald efter Diderichsen (1946) også omtales som *materiale* og funktion – et begrebspar der må holdes adskilt fra skellet mellem udtryk og indhold:

Forudsætningen for enhver syntaktisk analyse er at man skelner mellem led og materiale, det vil sige mellem sætningens umiddelbare enheder og de enheder som disse sætningsled igen middelbart er bygget op af. I en sekvens som

en længe ventet finsk opfordring til forhandling

er [... der...] i alt seks forskellige ordklasser. Sekvensen kan således beskrives ud fra det MATERIALE, her ordklassemateriale, den indeholder. Men sekvensen er samtidig selv én sammensat enhed med rækkefølge, et syntagme. Det kan igen optræde som en enhed i andre helheder, fx som SÆTNINGSLED i sætninger:

Danmark fik en længe ventet finsk opfordring til forhandling

Sådanne syntagmer eller led kan altså beskrives enten med henblik på deres indre opbygning, dvs. det materiale de består af, eller med henblik på deres funktion i større helheder, dvs. deres funktion som LED. (Hansen & Heltoft 2011: 269-70)

Centralt for den grammatiske analyse står altså muligheden for at undersøge elementer på såvel materialeniveau som funktionsniveau, niveauer der vel at mærke hver især har en udtryksside og en indholdsside (se også artikel 3). Således kan både det ovenstående nominalsyntagme og ledfunktionen direkte objekt karakteriseres mht. udtryk og indhold.³ Endvidere er det værd at hæfte sig ved at, som beskrevet i citatet, det som er funktion på ét kompleksitetsniveau, er materiale på et højere kompleksitetsniveau, som igen har funktion på et endnu højere kompleksitetsniveau osv.

På i hvert fald to afgørende måder er dette skel relevant for ledsætningsklassifikation. Dels skyldes flere af den traditionelle ledsætningsklassifikations uklarheder og inkonsistenser, som jeg diskuterer i artikel 1, 2 og 3, netop sammenblanding af materiale og funktion eller et for ensidigt fokus på et af niveauerne. Og dels er en forståelse af forholdet mellem materiale og funktion nødvendigt for helt basalt at

³ At materiale har både indhold og udtryk, er en god grund til at benytte termen *materiale* frem for *form*, eftersom *form* i mange traditioner er associeret specifikt med udtryk. Inden for den hjelmslevske tradition står *form* derudover i modsætning til substans. Således kan *form* som teknisk term, især i en dansk kontekst, resultere i sammenblandinger af begrebsparrene 'form vs. indhold', 'form vs. funktion' og 'form vs. substans', hvilket altså kan undgås ved i stedet at tale om 'udtryk vs. indhold', 'materiale vs. funktion' og 'struktur vs. substans'.

indkredse hvad en ledsætning er, og hvad dens udtryks- og indholdsside omfatter, hvilket jeg ser nærmere på i det følgende.

2.2 Hvad er en (dansk) ledsætning?

I den danske grammatiktradition har ledsætninger – eller bisætninger, som de traditionelt kaldes – typisk været defineret topologisk, fx:

Således frembyder sig i det hele naturligt de bekendte navne hovedsætning og bisætning for disse to sætningsformer, hovedsætning for den uden fremdraget biord (men ellers i det hele smidigere ordstilling) og bisætning for den med fremdraget biord (men i øvrigt stivere ordstilling... (Wiwel 1901: 305-6)

Kanoniske eksempler på ledsætninger er da også ofte kendetegnet ved at indeholde et 'fremdraget' adverbial, hvilket kan hjælpe med at kontrastere dem til helsætninger, fx:

(13) (Becker-Christensen 2010: 147)
Vi håber [at de **snart** vil hente den]

(13') *De **snart** vil hente den

(13'') De vil **snart** hente den

Med anerkendelsen af at denne topologiske karakteristik imidlertid ikke dækker alle slags ledsætninger og alle slags helsætninger, hvilket jeg ikke vil gå nærmere ind i her (se fx Hansen & Heltoft 2011; Jensen 2011), er den egentlige definition på en ledsætning i megen moderne funktionelt orienteret grammatik begrænset til det enkle syntaktiske kriterium at en ledsætning er en sætning der fungerer som led eller del af et led i en anden sætning (fx Hansen & Heltoft 2011: 306). Den anden sætning refererer jeg generelt til som *oversætningen*, i de to dansksprogede artikler dog *matrixsætningen*.⁴

Dermed er selve termen 'ledsætning' også i sig selv en pointe, idet der ikke peges på 'bi-status' i anden forstand end selve den syntaktiske underordning. Dette har ellers været også været en del af den traditionelle karakteristik og ses i øvrigt i moderne

⁴ I mange fremstillinger skelnes der mellem fx oversætning og oversætningsrest afhængig af typen af syntaktisk konstruktion (fx Hansen & Heltoft 2011: 307), et skel jeg altså ikke opererer med. Det skal i øvrigt nævnes at jeg i de to engelsksprogede artikler (2 og 3) benytter termen *superordinate clause*, direkte svarende til oversætning.

især tværsproglige/typologiske definitioner hvor det er den sekundære eller ikke-assertive status der gøres til semantisk-funktionelt hovedkriterium (fx Cristofaro 2003: 47ff). Som det er illustreret af bl.a. Thompson (2002) og Boye og Harder (2007), kan også oversættelser have sekundær/ikke-assertiv status i forhold til syntaktisk underordnede sætninger, ligesom ledsætninger kan have primær/assertiv status, fx:

- (14) (Boye & Harder 2007: 579)
I think [he fits in very well], doesn't he?

Eksemplet illustrerer fordelene ved den enkle ledsætningsdefinition baseret på syntaktisk funktion: I kraft af at være led i en overordnet sætning kan strukturen *he fits in very well* bestemmes til at være en ledsætning, selvom den semantisk set har primær status i forhold til *I think*.

Afhandlingens undersøgelsesobjekt er altså først og fremmest defineret som sætninger der er led i andre sætninger eller andre sætningsled. I praksis kan det indkredses som en nærmere bestemt række af sætningsformede materialetyper identificeret ved bl.a. den liste af konjunktioner og andre indledningsord jeg præsenterede i kapitel 1. Eksempelvis beskæftiger projektet sig med sætninger der er indledt af konjunktionen *at*, fx:

- (15) Jeg er glad for [at du alligevel tager med]

Men *at*-sætninger er kun relevante for projektet når de har syntaktisk funktion i andre sætninger, dvs. jeg beskæftiger mig ikke med fx:

- (16) At du alligevel tager med!? (i betydningen 'jeg begriber det ikke!')

Omvendt indgår infinitiver og andre infinitte størrelser ikke i undersøgelsen, selvom deres syntaktiske funktion i en overordnet sætning kan minde om ledsætningers, fx:

- (17) Jeg er glad for [at se dig]
(18) Jeg er glad for [din daglige kommen og gåen]

I dansk grammatiktradition regnes kun *finitte* strukturer, dvs. sætningsstrukturer med et eller flere tempusbøjede verber, som muligt ledsætningsmateriale, i modsætning til andre

grammatiktraditioner som fx den engelske, hvor finithed ikke er et kriterium for 'clauses' (se også Lehmann 1988: 219, note 1).

Endelig omfatter mine analyser også ledsætningsmateriale hvis funktion som sætningsled kan være svær at dokumentere, sammenlign fx:

- (19) Det er snart jul, og min mor kommer jo på besøg
(19') Det er snart jul [plus at min mor kommer jo på besøg]

I (19) er der tale om to helsætninger forbundet med *og*, mens jeg betragter (19') som en oversætning og en ledsætning. De to eksempler er semantisk parallelle for så vidt at der i begge tilfælde er tale om additive relationer, og det kan ikke uden videre dokumenteres at den sidste har funktion som sætningsled i modsætning til den første. Men eftersom *plus at*-strukturer i tidligere fremstillinger er behandlet som ledsætninger (fx Nørgård-Sørensen 2001), ønsker jeg ikke at udelukke denne type materiale fra afhandlingen. Endvidere kan man i praksis pege på visse nøglekarakteristika for ledsætningsmateriale som belyser hvorfor konstruktionen i (19') med en vis ret kan betragtes som en ledsætning. Det drejer sig dels om *muligheden* for 'fremdraget' adverbial, her kaldet neutral ledstilling, dels om tilstedeværelsen af underordningskonjunktioner, hvilket skitseres i det følgende.

2.2.1 Mulighed for neutral ledstilling

Danske sætninger følger to mulige ledstillingsmønstre, det deklarativ mønster eller det neutrale mønster (Hansen & Heltoft 2011: 313ff), fx:

Deklarativt mønster:

K	F	Vf	S	SA	Vi	DO
Men	så	må	vi	hellere	spise	grøden

Neutralt mønster:

K	S	SA	Vf	Vi	DO
at	vi	så hellere	må	spise	grøden

Som det fremgår, er sætningsadverbialpladsen (SA) i det neutrale mønster placeret før den finite verbalplads (Vf) i modsætning til det deklarativ mønster, som til gengæld har et fundamentfelt (F), hvor de fleste typer led kan placeres. Som nævnt betragtedes traditionelt det øverste mønster – uden 'fremdraget biord' – som helsætningernes mønster, og det nederste – med 'fremdraget biord' – som ledsætningernes mønster, men fx *at*-

ledsætninger kan sagtens følge det deklarativt mønster, fx ... *at så må vi hellere spise*. Tilsvarende er der såkaldte subjektive ledsætninger der følger det neutrale mønster, som eksemplificeret i (16) ovenfor. Eftersom de subjektive ledsætninger imidlertid har en meget karakteristisk emotiv sproghandlingsværdi, og i øvrigt ikke er almindeligt forekommende i de fleste genrer, er det ofte muligt at slutte at en given sætning der følger det neutrale mønster, er at betragte som ledsætningsmateriale. Endvidere kan det som regel lade sig gøre at abstrahere en evt. *mulighed* for neutral ledstilling ud af sætningskonstruktioner som ikke på forhånd markerer hvilket mønster de følger, som i (20), eller som på forhånd følger det deklarativt mønster, som i (19'), her gentaget:

(20) Jeg tror [at vi må spise grøden] (Mønster ukendt)
[at vi (**så hellere**) må spise grøden]

(19') Det er snart jul [plus at min mor kommer jo på besøg] (Deklarativt mønster)
[plus at min mor (**jo**) kommer på besøg]

En del af udpegningen af ledsætningsmaterialet består således i at afgøre om den undersøgte sætning enten *har* neutral ledstilling eller *kan* have det.

2.2.2 Underordningskonjunktioner

De fleste typer ledsætninger i dansk er indledt af en underordningskonjunktion eller andet materiale med funktion som underordningskonjunktion. Konjunktioner identificeres topologisk som det der står på pladsen K, umiddelbart før F eller subjektsplassen (S), og *underordnende* konjunktioner realiseres af en bred skare af konjunktioner (fx *at, mens, som, eftersom*), pronominer (fx *hvem, hvorfor*) og adverbialer (fx *straks, dengang, i det samme*⁵). Det er velkendt at der for *at*-ledsætningers og relative *som*-ledsætningers vedkommende er valgfrihed mht. konjunktionen,⁶ fx:

⁵ Et traditionelt problem i ledsætningsanalyser er at afgøre om adverbialer som *straks, dengang* og *i det samme* hører til oversætningen eller ledsætningen. I flere fremstillinger præsenteres det som et analytisk valg grammatikeren må tage (fx Hansen & Heltoft 2011: 1531), men det faktum at ledsætningen ikke kan stå uden dem (eller et andet indledningsord), betragter jeg som belæg for at de hører til ledsætningen, fx: *Hun var kun en pige dengang jeg mødte hende / Dengang jeg mødte hende, var hun kun en pige / *Jeg mødte hende, var hun kun en pige dengang*

⁶ Undtagelsen er at *at* er obligatorisk når ledsætningen står før oversætningen. *Som* er valgfrit selv i parentetiske konstruktioner, jf. artikel 2 og 3.

- (21) Jeg tror [Ø vi må spise grøden]
(22) Den grød [Ø vi må spise], er uappetitlig

Selvom der på fx pragmatisk, psyko- eller sociolingvistisk grund kan identificeres visse mønstre i til- og fravalg af disse konjunktioner (se fx Pedersen 2011b; Boye *et al.* 2012), behandler jeg i afhandlingen deres til- og fravalg som allomorfi.⁷ Af den grund refererer jeg gennem afhandlingen til konjunktionalerne *at*/Ø og *som*/Ø (herunder til *at*/Ø-ledsætninger og *som*/Ø-ledsætninger) i kontrast til konjunktionalerne *at* og *som*, hvilket jeg redegør for i artikel 3. Dermed er der i dansk kun én type ledsætning som ikke kan siges at være indledt af et konjunkional, nemlig den såkaldte spørgeformede betingelsesledsætning, der er mere eller mindre synonym med *hvis*-ledsætninger, og som jeg ikke behandler nærmere i afhandlingen, fx:

- (23) [Er grød det eneste vi må spise], så bliver jeg hjemme
(23') [Hvis grød er det eneste vi må spise], så bliver jeg hjemme

Når en given ytring rummer en ledsætning uden eksplicit konjunktion, er det i praksis relativt enkelt at afgøre hvilken af de tre ledsætningstyper der er tale om. For den spørgeformede betingelsesledsætnings vedkommende kan den dels kendes på sin betydning, dels skiller den sig ud fra de fleste andre ledsætningsforekomster ved at have *tomt* fundamentfelt. *Som*/Ø-ledsætninger adskiller sig blandt andet fra *at*/Ø-ledsætninger ved at mangle et valensled, der er repræsenteret af et led i oversætningen:

- (24) Den grød [Ø vi må spise], er uappetitlig
[Ø vi må spise ... (den grød)]

Således kan dansk ledsætningsmateriale siges at være kendetegnet ved muligheden for neutral ledstilling kombineret med tilstedeværelsen af underordningskonjunktioner, herunder deres Ø-allomorfer. Men som nævnt er det selve den funktionelle status som

⁷ Konjunktionen *at* kan i øvrigt i de fleste, hvis ikke alle typer ledsætninger indskydes efter andre konjunktioner og/eller efter evt. fremrykkede adverbialer (se fx Heltoft 1990; Pedersen 2009; Hansen & Heltoft 2011), fx *du kan tage med [hvis at du gider]; [når på et tidspunkt at du får tid], må du gerne lige ringe*. Dette kan yderligere belyse det diskuterede *plus at*-eksempel, idet der også forekommer 'rene' *plus*-sætninger, dvs. uden *at*, fx: *det er snart jul, plus min mor kommer jo på besøg*. Hvad enten man tolker disse som ledsætninger eller helsætninger, kan selve muligheden for at til- og fravælge *at* ses som yderligere belæg for at behandle *plus at*-strukturer som ledsætningsmateriale.

sætningsled eller del af et sætningsled i oversætningen der konstituerer materialet som ledsætning.

At ledsætninger altså til syvende og sidst kun er ledsætninger i kraft af deres funktionelle status, forhindrer ikke at man kan isolere og analysere dem som materiale. Alle lingvistiske elementer eksisterer som kontekstspecifikke sammenfald af materiale og funktion. Det er med andre ord kun ved at abstrahere ledsætninger ud af den funktionelle kontekst der definerer dem, at man kan behandle dem som ledsætningsmateriale og forsøge at opstille klassifikationskriterier på materialeniveau, hvilket som nævnt er en af målsætningerne for afhandlingen.

2.3 Empiri og metode – hvad behandler jeg, og hvordan?

Efter nu at have skitseret hvad jeg forstår ved en dansk ledsætning, fremdrager jeg i det følgende de nærmere metodiske rammer for undersøgelsen, herunder hvordan jeg har tilgået og udvalgt de danske ledsætninger der udgør afhandlingens empiri, og hvordan jeg ud fra dem drager grammatiske konklusioner.

2.3.1 Moderne talt og skrevet dansk

Det er tidligere fremhævet at mit undersøgelsesområde er moderne talt og skrevet dansk. 'Moderne' skal forstås som at her er tale om et samtidigt, synkront fokuseret studie. Som fremhævet af Harder lader det sig dog ikke gøre at bedrive ren synkron eller ren diakron forskning: *"Både synkrone og diakrone beskrivelser er abstraktioner fra en pankron helhed"* (Harder 2005a: 24), en betragtning som ikke mindst er relevant når man har et abstrakt kategorisk sigte såsom at diskutere overordnede klassifikationskriterier, idet sådanne helst skal kunne indfange den sproglige tilstand uden at være alt for sårbare over for fluktuation. Med andre ord forsøger jeg at anlægge et relativt bredt synkront snit, ved i et vist omfang – dog uden nærmere systematik – at tage højde for eksempelmateriale der rækker op mod 100 år tilbage, såvel som for nutidig uformel tale og online debat- og chatsprog.

'Talt og skrevet dansk' henviser til at undersøgelsen omfatter empirisk materiale fra begge modi som samlet datagrundlag og ikke søger at behandle fx stil- og registerforskelle mellem dem. Endvidere skal det nævnes at undersøgelsen ikke søger at dække dialektal sprogbrug i det omfang den manifesterer sig grammatisk. Med andre ord har jeg ikke valgt empiri med henblik på muligheden for at undersøge fx særlige

geografisk betingede forekomster såsom konjunktionalet *te* (dialektal variant af *at* og/eller *at/Ø*) eller relative ledsætninger som i (25):

- (25) (Pedersen 2011a: 28)
Der var en fisker [at han hed N.N.]

2.3.2 Kilder

På den baggrund har jeg baseret mine undersøgelser på følgende empiriske kilder:

BySoc – forkortelse for Projekt Bysociolingvistik (se fx Gregersen & Pedersen 1991). Talesprogskorpus bestående af sociolingvistiske interview og gruppesamtaler med københavnske informanter fra slutningen af 1980'erne. Korpusset er offentligt tilgængeligt online på <http://bysoc.dyndns.org/> og er søgbart via ortografi og regulære udtryk, men er ikke forsynet med grammatisk tagging.

DGCSS' korpus – DGCSS er en forkortelse for Danmarks Grundforskningsfonds Center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier (det engelske navn er LANCHART, en forkortelse for Danish National Research Foundation Centre for Language Change In Real Time) (se fx Gregersen 2007; Gregersen 2009). Talesprogskorpus bestående af sociolingvistiske interview og gruppesamtaler med informanter fra en række danske by- og landområder, dækkende fire generationer, optaget i perioden fra 1970'erne frem til 2010, se fx <http://dgcss.hum.ku.dk/undersoegelsesomraader/>. Dele af BySoc er indeholdt i DGCSS's korpus, men DGCSS' korpus er altså mere omfattende og begrænser sig ikke til københavnsk sprogbrug. Korpusset er ikke offentligt tilgængeligt, men kan tilgås online efter aftale med DGCSS. Korpusset er søgbart via ortografi og regulære udtryk såvel som via et omfattende grammatisk og pragmatisk tagging-system. Herunder er et begrænset eksplorativt udsnit af korpusset tagget for ledsætninger i specificerede undertyper. (Af praktiske årsager indgår der ikke eksempler fra DGCSS' korpus eksplicit i afhandlingen, selvom korpusset har indgået i den bagvedliggende research.)

Korpus DK – etableret og vedligeholdt af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Skriftsprogskorpus bestående af tekster inden for en række genrer, herunder journalistiske, litterære, administrative og kommercielle, fra 1980'erne til 2000'erne, se

<http://ordnet.dk/korpusdk/>. Korpuset er offentligt tilgængeligt online og er søgbart via ortografi, regulære udtryk og et begrænset grammatisk tagging-system.

Internetsider – tekster fra diverse danske internetsider, især omfattende journalistiske, administrative og kommercielle genrer såvel som blogs og debat- og chatfora, søgt via ortografi og regulære udtryk på www.google.dk.

Andre grammatikfremstillinger – eksempelmateriale anvendt i tidligere grammatiske studier og oversigtsværker, uden nærmere hensyntagen til disse eksemplers oprindelige kilder, men med henblik på muligheden for at diskutere tidligere analyser på deres egne præmisser.

Afledte og konstruerede eksempler – i forbindelse med diskussion af de strukturelle muligheder og begrænsninger for givne ledsætningskonstruktioner præsenterer jeg gennem afhandlingen eksempler som er afledt af andre eksempler, fx med henblik på at diskutere minimalpar i kommutationsprøver eller illustrere problematiske konstruktioner ud fra egen introspektion. Endvidere præsenterer jeg særligt i introducerende sektioner konstruerede eksempler i det omfang jeg betragter stoffet som ukontroversielt, da sådanne stiliserede eksempler ofte kan være særligt formålstjenstlige som illustration.

Endelig omfatter projektet nogen sondering i ledsætningsspørgsmål i engelsk, svensk og norsk. Disse betragtninger har primært til hensigt at perspektivere, introducere eller uddybe dansk-relateret argumentation, og deres empiriske baggrund er begrænset til andre grammatikfremstillinger eksempler samt internetsider.

2.3.3 Behandlet ledsætningsmateriale

Undersøgelsen dækker som udgangspunkt alle ledsætninger i det valgte kildemateriale. I praksis behandler jeg ledsætningsmateriale indledt af omtrent den række konjunktioner som også blev præsenteret indledningsvis, navnlig:

At – at/Ø – bare – da – dersom – efter – eftersom – end – for (at) – fordi – fra (at) – før – hvad – hvilket – hvis – hvem – hvor – hvoraf – hvordan – hvorefter – hvorfor – hvorimod – hvorpå – idet – i fald – indtil – ligesom – medmindre – mens – når – om – om end – plus (at) – samtidig med (at) – siden – selvom – skønt – som – som/Ø – som om – straks – så (at) – såfremt – så snart – til (at) – uden (at)

Konjunktionalerne er opregnet bl.a. på baggrund af tidligere ledsætningsstudier (jf. fx kapitel 3), ordklassesøgning i Korpus DK, leksikografiske fremstillinger (fx Ruus 1995) og introspektion, såvel som en smule oprydning og enkelte tilføjelser. Sidstnævnte henviser til at visse konjunktioner kan siges at være afledninger eller varianter af hinanden, såsom *skønt* vs. *endskønt*; *mens* vs. *imens* og *medens*; *hvoraf* vs. *hvorfra* og *hvorhen*; *hvilken* vs. *ad hvilken* og *om hvilket* osv., ligesom der foruden det nævnte adverbium *straks* kan bruges en række øvrige adverbielle størrelser i konjunktionalfunktion. *At/Ø* og *som/Ø* behandler jeg som nævnt som selvstændige konjunktioner der skelnes fra *at* og *som*. Det skal desuden påpeges at ikke hele den ovenstående samling af konjunktioner er eksplicit repræsenteret i afhandlingens artikler og kapitler – dog betragter jeg dem alle som dækkede af de kriterier jeg opstiller.

Mange af de behandlede konjunktioner er polyseme i den forstand at de kan indlede ledsætningsmateriale med to eller flere adskillelige betydninger og strukturelle potentialer. Som jeg forklarer i artikel 3, skelner jeg derfor mellem ledsætningstyper og ledsætningsvarianter, idet førstnævnte er identificeret ved det konjunktionale der indleder dem, og sidstnævnte som de mulige betydninger en given type kan have. Herudover er det værd at nævne at jeg forbeholder ordet *klasser* som betegnelse for de generelle grupperinger bestemte ledsætningstyper og -varianter kan tilhøre i henhold til nærmere specificerede klassifikationskriterier.

Søgemulighederne i det meste af kildematerialet tager som nævnt udgangspunkt i ortografi. Som skitseret rummer DGCSS' korpus en mindre sektion med tagging af ledsætninger, men da dens begrænsede omfang ofte reelt har umuliggjort efterprøvning af givne hypoteser, er den praktiske afsøgning af ledsætningseksempler overvejende sket via ortografisk søgning efter specifikke underordningskonjunktioner. Denne tilgang resulterer nødvendigvis i en vis grad af empirisk tunnelsyn: Det kan ikke afgøres hvilke potentielle ledsætningskonstruktioner mine undersøgelser forbigår, når jeg kun leder efter hvad jeg på forhånd betragter som ledsætningsmateriale. Et alternativ havde været manuel gennemgang af (dele af) kildeteksterne for ledsætninger, hvilket potentielt kunne resultere i opdagelsen af ledsætningstyper og -konstruktioner jeg ikke ellers ville finde frem til. Dette ville til gengæld være særdeles tidskrævende, og den valgte søgemetode – kombineret med egen introspektion (jf. 2.3.2) – giver i sig selv et

omfattende grundlag for at diskutere eksisterende ledsætningsklassifikationer og opstille kriterier for nye.

2.3.4 Hypoteser og efterprøvning

Generelt anvender jeg empirien i hypotetisk-deduktivt øjemed, dvs. kildematerialet har indgået i et hermeneutisk samspil mellem efterprøvning af eksisterende hypoteser og fremsætning, efterprøvning, revision og genfremsætning af egne hypoteser. Mere specifikt har jeg efterprøvet og fremsat hypoteser om ledsætningstyper/-varianter og deres grammatiske og semantiske muligheder og begrænsninger på tværs af kildematerialet, men ikke om fx deres frekvenser, relative hyppighed eller tilknytning til særlige genrer eller modi frem for andre. Desuden har det hypotetisk-deduktive arbejde naturligvis også afstedkommet og involveret induktive processer, idet de kontinuerlige gennemgange af store datamængder også har afsløret uforudsete mønstre, der igen har ansporet til nye eller reviderede hypoteser. Eksempelvis er den observation at ledsætninger med deklarativ ledstilling ikke forekommer i oversættelsesens fundamentfelt (jf. artikel 3), ikke i første omgang foranlediget af en målrettet søgning efter dette fænomen, men har snarere materialiseret sig som et biprodukt af de øvrige undersøgelser.

Visse af afhandlingens artikler, og visse sektioner af artiklerne, fokuserer mere eksplicit på selve hypoteseefterprøvningen end andre, idet fx kritikken af dansk ledsætningsklassifikations state-of-the-art i artikel 1 og 2 i særlig grad er bygget på at undersøge og diskutere tidligere fremsatte hypoteser om ledsætningers inddelingsmuligheder. I disse sektioner begrænser kildematerialet sig tilsvarende til primært eksempler fra de diskuterende/kritiserende fremstillinger kombineret med introspektion. De dele af artiklerne som snarere er eksplorative eller består i udvikling og fremsætning af hypoteser, fx mine egne forslag til detailanalyser eller overordnede klassifikationskriterier, er i sagens natur rige på autentiske eksempler.

Dokumentationen for mine hypoteser består således i høj grad af empirisk illustration og analyse. Hypoteser der vedrører sproglige *begrænsninger*, er ofte de mest komplekse at dokumentere, i hvert fald når de er subtile. Mens det fx vil være relativt uproblematisk at påstå at en dansk sætning ikke kan bestå udelukkende af præpositioner

(fx **Hos for på efter omkring i over*⁸), kan en hypotese om at visse ledsætningstyper og -varianter ikke kan optræde i bestemte syntaktiske funktioner, i nogle tilfælde lettere udfordres af modargumentation. I artikel 3 hviler en del af min argumentation fx på hypotesen om at bl.a. *selvom*-ledsætninger ikke kan have komplementfunktion i oversætningen, dvs. at de ikke kan være stærkt styrede valensled, i modsætning til bl.a. *at/Ø*-ledsætninger, sammenlign fx:

(26) Det ser ud til [at han tager fejl]

(27) *Det ser ud til [selvom han tager fejl]

En sådan hypotese er vanskelig hvis ikke umulig at dokumentere med eksempler fra kildematerialet, eftersom hypotesen netop består i at den pågældende konstruktion *ikke* er en del af sproget. Her er introspektion med andre ord en nødvendig del af analysen, hvilket for det første omfatter at udtænke hypotetiske sætninger som (27) der skal kunne belyse hvorvidt *selvom*-ledsætninger rent faktisk ikke kan have komplementfunktion. For det andet er selve vurderingen af om (27) er en acceptabel dansk sætning eller ej, i sig selv introspektiv, og her er en mulighed at gå eksperimentelt til værks og undersøge et antal sprogbrugeres vurdering af eksemplet (se fx Poulsen 2008 for en sådan undersøgelse af sætningsknuder). En sådan tilgang er i sagens natur tidskrævende, og når alle de ledsætningstyper og -varianter jeg behandler, hver især skal vurderes i et antal forskellige konstruktioner, ville jeg ikke i praksis kunne realisere fx undersøgelsen i artikel 3 på eksperimentel grund. I stedet har jeg baseret sådanne vurderinger på min egen introspektion. Således vurderer jeg konstruktionen i eksempel (27) som uacceptabel, hvilket er med til at *underbygge* den nævnte hypotese.

Selve eksemplerne der skal vurderes, kan imidlertid også være farvede af min hypotese om at konstruktionen ikke er mulig, en uomgængelig subjektiv faktor der i øvrigt også ville være til stede i en eksperimentel tilgang. Derfor har jeg kontinuerligt søgt efter eksempler – udtænkte eller autentiske – der *udfordrer* mine hypoteser, fx:

⁸ Igennem afhandlingen markerer en asterisk (*) at jeg ikke betragter konstruktionen som en strukturel mulighed i dansk.

- (28) (www.billedbladet.dk)
Under en intens polokamp støttede de to brødre hinanden – og det var
[selvom de var modstandere]

I (28) fungerer ledsætningen tilsyneladende som prædikativ til subjektet *det*, hvilket jeg generelt betragter som en komplementfunktion. I sådanne tilfælde må det vurderes om hypotesen dermed må forkastes, eller om der er særlige betingelser til stede der svækker eller eliminerer eksemplets status som modeksempel, og om det i så fald skal føre til en præcisering af hypotesen. I dette tilfælde er det afgørende at eksemplet kan siges at illustrere en særlig idiomatisk konstruktion bestående af: [*det* + en form af *være* + ??], der kan bruges til emphatisk at fremhæve et hvilket som helst element (jf. spørgsmålstegnene) af en ytring. I (28) er det fx modsætningsrelationen mellem 'at støtte hinanden' og 'at være modstandere' der fremhæves. Oftere ses bl.a. *fordi*-ledsætninger i tilsvarende konstruktioner:

- (29) (BySoc)
jeg er overassistent nu men det er [fordi jobbet £ er et overassistentjob]

Selvom de syntaktisk ligner prædikativer, står sådanne ledsætninger i en relation til den foregående sætning der svarer til at de er adverbelle, mens *det var/er* snarere har en præciserings-/udpegningsfunktion svarende til *altså*, fx:

- (29') Jeg er overassistent nu, [altså fordi jobbet er et overassistentjob]

Betragter man dem omvendt *ikke* på denne måde, men som ægte prædikativer, tvinges man til også at acceptere fx følgende elementer (markeret med fed) som prædikativer, hvilket har konsekvenser for bl.a. ordklassedefinitionerne:

- (30) (m.business.dk)
Danmark kan måske snart kalde sig for producent af en smartphone med B&O-lyd, men det er kun **måske** - og det er et stort måske
- (31) (www.formspring.me)
Og god til drenge var jeg ikke nej, jeg lagde mærke til at han kom godt ud af det med Sara, og det var **lidt øv**

På den baggrund kan det godtgøres at (28) ikke kan betragtes som et decideret modeksempel mod min hypotese, og hypotesen kan samtidig præciseres således at en ledsætning – for at kunne siges at have komplementmulighed – skal kunne styres af fulde leksikalske verber eller præpositioner, dvs. kopulakonstruktioner er ikke tilstrækkelig dokumentation (jf. artikel 3, note 8). Disse ræsonnementer illustrerer hvordan det generelle efterprøvningsarbejde naturligt ikke bare har omfattet eksisterende og egne fremsatte hypoteser, men også potentielle modhypoteser.

3. Tilgange til ledsætningsklassifikation

Ledsætningsklassifikation som emne kan anskues meget bredt eller meget snævert, idet de fleste studier af ledsætninger – som vel i øvrigt al anden videnskabelig og kognitiv aktivitet (se fx Lakoff 1987) – omfatter et element af klassifikation. I samme øjeblik man diskuterer hvordan én ledsætning adskiller sig fra en anden, eller fra noget der ikke er en ledsætning, er man i færd med at klassificere.

Snævert betragtet, og inden for denne afhandlings rammer, drejer ledsætningsklassifikation sig imidlertid om hvilke kriterier der kan lægges til grund for at klassificere ikke bare enkelte, men alle eller de fleste ledsætningstyper i forhold til hinanden, dvs. jeg er interesseret i *samlede* klassifikationssystemer. I denne forstand er ledsætningsklassifikation inden for dansk grammatik et særdeles begrænset felt, og selv når man inddrager fx svenske, norske, engelske og tværsproglige/typologiske fremstillinger på funktionel grund, er de væsentligste synspunkter ganske til at overskue. I det følgende opsummerer jeg sådanne hovedtilgange til ledsætningsklassifikation, idet de nærmere diskuteres i artiklerne.

3.1 Inddeling efter syntaktisk funktion

I dansk grammatisk tradition og moderne funktionelt orienteret (og megen anden) grammatik inddeles ledsætninger som allerede nævnt typisk i tre hovedgrupper efter deres syntaktiske funktion i oversætningen (fx Wiwel 1901; Mikkelsen 1911; Jespersen 1927b; Jespersen 1939-40; Aa.Hansen 1967; Andersson 1975; E.Hansen 1977; Givón 1984; fx Quirk *et al.* 1985; Dik 1997b; Faarlund *et al.* 1997; Van Valin & LaPolla 1997; E.Hansen 1998; Teleman *et al.* 1999; Cristofaro 2003; Togeby 2003; Hengeveld & Mackenzie 2008; Becker-Christensen 2010; Hansen & Heltoft 2011), fx:

Nominale ledsætninger	(eller fx <i>substantiviske, navneagtige</i> el. <i>overledsætninger</i>)
(26) Jeg tror [at hun er rejst]	(Direkte objekt)
(27) [Om hun er rejst], er svært at sige	(Subjekt)

Attributive ledsætninger	(eller fx <i>adjektiviske, tillægsagtige, adled-</i> el. <i>relativsætninger</i>)
(28) Jeg har taget nogle penge [som lå i skuffen]	(Adled til <i>penge</i>)
(29) Vi har den antagelse [at hun er rejst]	(Adled til <i>antagelse</i>)

Adverbielle ledsætninger	(eller fx <i>biordsagtige bisætninger</i> el. <i>underledsætninger</i>)
(30)	Hun rejste [fordi hun vil starte forfra] (Adverbial)
(31)	Hun rejste [hvis du skulle være i tvivl] (Adverbial)

Der er i sagens natur forskelle på hvordan klassifikationskriterierne mere specifikt formuleres, også ud over de rent terminologiske. For eksempel gør Hansen & Heltoft (2011) det klart at ledsætningerne inddeles "... *efter deres syntaktiske funktion i den givne sammenhæng.*" (Hansen & Heltoft 2011: 1479), mens fx Quirk *et al.*'s (1985) og Togeby's (2003) definitioner snarere tager udgangspunkt i hvad ledsætningerne *kan* syntaktisk. Som jeg kommer nærmere ind på, er det som en ledsætning *kan* syntaktisk, en invariant egenskab ved ledsætningen på *materialeniveau*, i modsætning til dens faktiske *funktion*, som varierer fra kontekst til kontekst. Denne forskel er altså principielt afgørende, men bliver ofte i praksis udvisket i grammatiske fremstillinger, en problemstilling der ikke behandles i de få eksisterende diskussioner af selve kriterierne for systemet (fx Hansen 1998; Huddleston & Pullum 2002; Huddleston & Pullum 2004). Derfor er et centralt omdrejningspunkt for afhandlingen at afklare og eksplicitere relationen mellem ledsætningsmateriale og ledsætningsfunktion fra forskellige perspektiver. Eftersom materialeniveauet – som jeg vil illustrere – dels er det der er blevet forsømt, og dels er det der i særdeleshed *fortæller* noget om ledsætningerne, lægger afhandlingen særlig vægt på at undersøge muligheder for ledsætningsklassifikation på materialeniveau.

3.2 Inddeling i eksplikative, implikative og neutrale ledsætninger

En tilsvarende målsætning om materialeklassifikation synes at være et væsentligt udgangspunkt hos Erik Hansen (1998), som påpeger:

Nu er opgaven ikke bare at fastslå den enkelte ledsætnings funktion i konkrete tilfælde. Målet er at foretage en inddeling af ledsætningerne der i princippet svarer til ordklasseinddelingen, som bygger på materiale, funktion og semantik. (Hansen 1998: 7)

På den baggrund adopterer og videreudvikler han Paul Diderichsens (1946) inddeling i eksplikative og implikative ledsætninger, begreber der har fodfæste i ledsætningsklassifikation både inden for dansk og norsk grammatik, enten i Diderichsens oprindelige, i Hansens reviderede eller i andre beslægtede afskygninger (fx Larsen 1970; Korzen 1986; Faarlund *et al.* 1997; Nørgård-Sørensen 1998; Herslund 1999; Herslund & Korzen 1999;

Jensen 2003; Togeby 2003; Blom 2008; Becker-Christensen 2010). Jeg præsenterer ikke begreberne nærmere her, da de introduceres og diskuteres indgående i artikel 1, hvor jeg argumenterer for at begreberne i realiteten ikke bidrager til klassifikation på materialeniveau, men snarere er en slags gentagelse af den funktionsbaserede klassifikationstilgang.

3.3 Inddeling efter logikosemantik

Med udgangspunkt i ledsætningernes indholdsside finder man desuden i dansk såvel som international tradition et udbredt inddelingsprincip efter hvad der med en term fra Halliday (fx 1994: 218ff) kan kaldes ledsætningernes logikosemantiske relation til deres oversætning, dvs. hvilken form for konnektiv forbindelse de udtrykker. Eksempelvis inddeler Mikkelsen de navneagtige (dvs. nominale) ledsætninger i "udsagnsbisætninger" og "spørgebisætninger"; de tillægsagtige (dvs. attributive) inddeler han i "egentlige henførelsesbisætninger", "uegentlige henførelsesbisætninger" og "sammenfattende indrømmelsesbisætninger"; og de biordsagtige (dvs. adverbielle) inddeler han i "følgebisætninger", "hensigtsbisætninger", "tidsbisætninger", "mådesbisætninger", "foranledningsbisætninger", "grunds- og årsagsbisætninger", "betingelsesbisætninger", "indrømmelsesbisætninger", "modsætningsdelt betingelse", "sammenligningsbisætninger" og "modsætningsbisætninger" (Mikkelsen 1975[1911]: 493ff), klasser der i øvrigt hver især har undergrupperinger. Forskellige varianter af sådanne logikosemantiske inddelinger optræder som nævnt i mange traditionelle og moderne grammatikfremstillinger, særligt hvad angår adverbielle ledsætninger (fx Jespersen 1939-40; Hansen 1967; Andersson 1972; Quirk *et al.* 1985; Halliday 1994; Faarlund *et al.* 1997; Hengeveld 1998; Kortmann 1998; Teleman *et al.* 1999; Huddleston & Pullum 2002; Togeby 2003; Nordström 2010; Hansen & Heltoft 2011).

For almindelig semantisk karakteristik er den slags kategorier oplagte, men når de ophæves til mere eller mindre definitive klassifikationssystemer, som det fx synes at være tilfældet hos Mikkelsen, Jespersen og Halliday, er der problemer med afgrænsningen af klasserne og klassifikationssystemernes detaljeringsgrad. Med henvisning til bl.a. Mikkelsens klassifikationsmodel påpeger Wiwel fx følgende:

Helt ugrammattisk er den bekendte yderligere inddeling af bindeords-bisætninger i: tids-, årsags-, indrømmelses-, betingelses- og sammenlignings-samt hensigts- og følge-bisætninger [...] Det, som fra gammel tid har givet denne inddeling stærk kurs næsten fremfor alle den slags betydningsinddelinger inden for andre ordklasser, er naturligvis de deri optrædende begrebers store betydning i livet og virkeligheden. Man har f. eks. i dem en ypperlig populær «topik» for ungdommen til at finde «momenter» til en afhandling. Og når de her betegnes som «ugrammattiske», så er meningen kun den, at de således betegnede sætninger aldeles ingen grammatiske egenskaber har, hvorved de skiller sig fra hverandre, ikke engang sådanne, som vi fandt ved de to foregående inddelinger (nemlig ved den første i indledningsordenes grammatiske beskaffenhed – og ved den anden i det forskellige forhold til hovedsætningen). (Wiwel 1901: 325-6)

Wiwels kritik er velplaceret for så vidt at disse semantiske klasser ikke enkeltvis kan siges at adskille sig strukturelt fra hinanden. Selvom vi fx identificerer en temporal kernebetydning i en *når*-ledsætning, er grænsen til en årsagstolkning flydende, fx:

(32) Jeg bliver lysvågen [når jeg drikker kaffe]

Langt hen ad vejen udgør de logikosemantiske 'klasser' med andre ord nogle – som Wiwel er inde på – kulturelt og kognitivt betydningsfulde, men ustrukturerede segmenteringer af indholdssubstansen. Udtryksforankringen kan i flere tilfælde koges ned til et enkelt konjunkional alene, således at enhver ledsætningstype/-variant i sidste instans kan bringes til at konstituere sin egen klasse hvis inddelingen skal være tilstrækkelig detaljeret, hvorved det 1:1-forhold mellem empiri og teori som Harder (2005a) advarer mod med henvisning til bl.a. Hallidays systemisk-funktionelle lingvistik (Harder 2005a: 27), er en nært forestående konsekvens.

Men netop de grammatiske egenskaber som Wiwel omtaler som "det forskellige forhold til hovedsætningen", nemlig ledsætningernes forskellige syntaktiske funktioner i oversætningen, er – i modsætning til hvad Wiwel påstår – et relevant udgangspunkt for alligevel at drage visse strukturelle skel mellem de logikosemantiske typer. Som jeg viser i artikel 3, er eksempelvis de ledsætningstyper/-varianter der har adjunktbetydning, dvs. repræsentationel 'adverbiel' betydning såsom tids- og årsangsangivelse, syntaktisk flerfunktionelle i modsætning til en række andre typer/-varianter der kun kan optræde i én syntaktisk funktion.

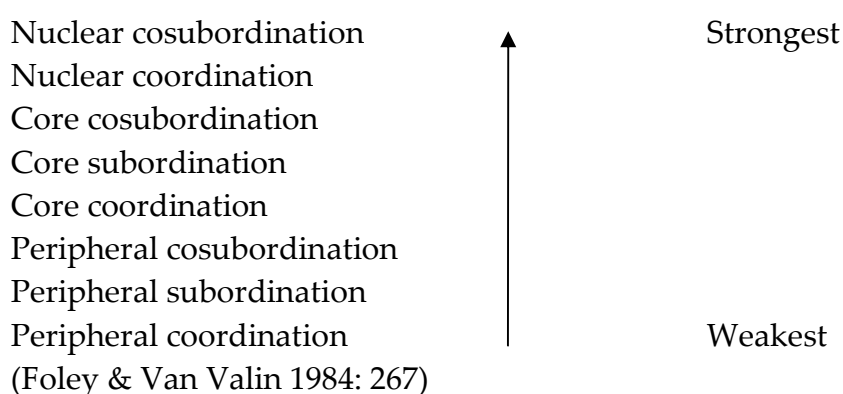
Logikosemantisk klassifikation er altså strukturelt relevant for så vidt betydningsforskellene hæftes op på generaliserbare udtryksforskelle og ikke bare en lang række konjunktioner. Dette understreges yderligere af at de fleste danske konjunktioner som tidligere nævnt er polyseme og har isolerbare logikosemantiske varianter. Som det illustreres i artikel 3, er de fleste konjunktioner således ikke i sig selv entydige udtryk, mens deres syntaktisk-distributionelle potentialer kan ses som komplekse udtryks-egenskaber der kan bidrage til at skelne de logikosemantiske varianter strukturelt fra hinanden.

3.4 Andre inddelingskriterier

I nyere funktionelt orienteret grammatik har også andre parametre været i fokus i forbindelse med ledsætningsklassifikation end dem hvor de eksplicite kriterier er den konkrete ledfunktion i eller logikosemantiske relation til oversætningen.

3.4.1 Grad af integration

Flere studier peger eksempelvis på sætningers, ledsætningers og lignende strukturers grader af sammenknytning med eller integration i andre helheder, ofte i generelle kontinua der diskuteres på tværspørgs/typologisk grund. Foley & Van Valin (1984) opstiller for eksempel følgende hierarkiske inddeling:

Her er udgangspunktet en opfattelse af sætningsstrukturer som lagdelte i "nuclear" (inderste lag: prædikater); "core" (mellemste lag: inkl. argumenter⁹); og "periphery" (yderste lag, inkl. fx propositionelle specifikationer) (Foley & Van Valin 1984: 187ff).

⁹ 'Argumenter' forstået som de størrelser/entiteter der er involveret i verbalprocessen – dvs. nuclear- og core-lagene udgør tilsammen hvad der svarer til prædikationslaget i DFL's lagdelingsmodel illustreret i 2.1.2.

Sammenknytning af to sætningsstrukturer kan ske som "coordination", "cosubordination" eller "subordination" i de forskellige lag, hvilket indgår i et samlet kontinuum af hvor stærk den syntaktiske integration kan siges at være mellem de to strukturer. Fra nederst i hierarkiet giver Foley & Van Valin bl.a. følgende engelske eksempler:

Peripheral coordination (hvor to helsætninger sideordnes i traditionel forstand):

- (33) (Foley & Van Valin 1984: 239)
The man bought some soap, and the woman will look for a new dryer

Peripheral subordination (hvor oversætningen modificeres af en adverbial ledsætning):

- (34) (Foley & Van Valin 1984: 249)
[Because John kissed her], Mary burst into tears

Peripheral cosubordination (hvor de to strukturer står i et (semantisk) dependensforhold, men uden at det ene element er underordnet det andet):

- (35) (Foley & Van Valin 1984: 259)
Max went to the store and bought some beer

Som man bevæger sig opad i hierarkiet mod stærkere syntaktisk integration, er der i stadig mindre grad tale om fulde, finitte (led)sætningsstrukturer, og det er således navnlig den nederste del af hierarkiet der er relevant for dansk ledsætningsklassifikation. Lehmann (1988) argumenterer – også på tværsproglig grund – mod Foley & Van Valins tredeling i nuclear, core og periphery, og for at der snarere er tale om "... a multiplicity of syntactic levels between the morpheme and the paragraph ..." (Lehmann 1988: 189), hvilket understreger den indbyggede begrænsning ved tværsproglige diskussioner: Når fx hierarkisk organiseret sætningsintegration diskuteres som et mere eller mindre universelt substansfænomen, er det svært at afgøre empirisk hvorvidt hierarkiet mest korrekt skal beskrives som diskrete kategorier eller som et flydende kontinuum. Sådanne diskussioner bør derfor også forankres sprogspecifikt, som det fx ses hos Jensen (2003), Smessaert *et al.* (2005), Haegeman (2006; 2012) og Verstraete (2007).

Mere generelt har disse forskellige beskrivelser af (led)sætningsintegration den samme grundlæggende begrænsning som traditionel funktionsbaseret ledsætningsklassifikation, nemlig at der typisk er tale om analyser af ledsætninger i givne sammenhænge, snarere end invariante egenskaber ved ledsætningsmaterialet. Dog illustrerer Foley & Van Valin blandt andet den materialepointe at *that*-ledsætninger kan

integreres stærkere end adverbielle ledsætninger og realisere *core* subordination, hvilket fx er tilfældet når de fungerer som subjekt i oversætningen:

- (36) (Foley & Van Valin 1984: 251)
[That Louise will arrive in London tomorrow] surprised everyone

Denne sprogspecifikke enkeltanalyse har også relevans i dansk henseende, for så vidt at tilsvarende *at*-ledsætninger ligeledes kan optræde som subjekt, fx:

- (37) [At Louise kommer til London i morgen], overraskede alle

Som jeg viser i artikel 3, kan sådanne analyser være frugtbare som udgangspunkt for at klassificere danske ledsætninger, idet ledsætningernes *integrerbarhed* i oversætningen kan siges at være en materialeegenskab i modsætning til deres kontekstspecifikke *integration*.

3.4.2 Indholdslagdeling

Som nævnt kan ledsætninger siges at adskille sig fra hinanden med hensyn til hvilke indholdslag i oversætningen de relaterer sig til, og hvilke indholdslag de selv rummer, og sådanne forskelle gøres i flere fremstillinger til mere eller mindre eksplicite klassifikationsgrundlag. Eksempelvis skelner Hansen & Heltoft (2011) mellem propositionelle og illokutionære adverbielle ledsætninger, afhængig af om ledsætningen modificerer oversætningens propositionelle eller illokutionære indhold (Hansen & Heltoft 2011: 1541). Mere detaljeret skelner fx Dik *et al.* (1990) og (Dik 1997a) mellem adverbialtyperne "predicate satellite", "predication satellite", "propositional satellite" og "illocutionary satellite" (fx Dik 1997a: 51ff), herunder også ledsætningsformede adverbialer, ud fra hvilke lag de modificerer i oversætningen.

Tilsvarende ses inddelinger efter hvilke indholdslag ledsætningerne selv rummer, fx hvilken slags *entitetstype*, med et begreb fra Lyons (1977), de selvstændigt udtrykker (fx Harder 1996b; Hengeveld 1998; Haegeman 2006). Således argumenterer Hengeveld for at adverbielle ledsætninger kan inddeles efter om de udtrykker fx såkaldte 2.-ordens-, 3.-ordens- eller 4.-ordensentiteter, som han beskriver således:

Entity type	Description	Evaluation
Zero order	Property or relation	Applicability
First order	Individual	Existence
Second order	State of affairs	Reality
Third order	Propositional content	Truth
Fourth order	Speech act	Informativeness

(Hengeveld 1998: 345)

Hengeveld giver bl.a. følgende eksempler på forskellene mellem de tre entitetstyper:

- (38) The fuse blew [because we had overloaded the circuit] (Cause – second order)
 (39) Jenny went home [because her sister would visit her] (Reason – third order)
 (40) Jenny isn't here [for I don't see her]¹⁰ (Explanation – fourth order)
 (Hengeveld 1998: 345-6)

I de fleste tilfælde er sådanne inddelinger på baggrund af indholdslagdeling, hvor intuitivt appellerende og analytisk relevante de end er, vanskelige at operationalisere som egentlige kriterier for generel ledsætningsklassifikation, eftersom de semantiske forskelle er ganske abstrakte og ikke altid tydelige. Et spørgsmål der til tider gøres til kriterium for om en ledsætning hører til fx 2.- eller 3.-ordenstypen, er om den kan indeholde epistemiske udtryk og andre subjektive og interpersonelle markører, idet sådanne siges at modificere propositioner og ikke SoA'er (fx Hengeveld 1996; Hengeveld 1998). Sådanne analyser fører fx Haegeman (2006) til en opdeling i "peripheral adverbial clauses" der udtrykker propositioner, og "central adverbial clauses" der udtrykker SoA'er (også kaldet events/begivenheder) (Haegeman 2006: 30). Mens sådanne interpersonelle markører kan give et fingerpeg om hvordan en ledsætning skal tolkes, kan de dog næppe gøres til entydige kriterier for at bestemme entitetstyper, eftersom de i praksis kan figurere i de fleste slags ledsætninger, hvilket jeg diskuterer i artikel 4 (se også Mortensen 2006: 46). Snarere kan finitte ledsætningers indholdsside mht. lagdeling i mine øjne karakteriseres på substansniveau med udgangspunkt i deres differentierede potentialer for hvilke lag de kan rumme, og hvilke lag de kan modificere – forskelle jeg illustrerer i artikel 3 og 4 og vender tilbage til i kapitel 5.

¹⁰ Jeg betragter ikke *for*-strukturen i (40) som en ledsætning, men som en tilordnet helsætning. Men en *because*-ledsætning kunne lige så vel være brugt i eksemplet, dvs. *Jenny isn't here [because I don't see her]*, hvor ledsætningen altså kan siges udtrykke en 4.-ordensentitet.

3.4.3 Realitet og præsupposition

Endelig inddeles ledsætninger i flere fremstillinger efter hvilken grad af forpligtelse på deres indholds sandhed de udtrykker (fx Hengeveld 1998; Nordström 2010; Hansen & Heltoft 2011), idet fx *om*-ledsætninger aldrig forpligter afsenderen på deres indhold (fx Boye 2008) i modsætning til fx *når*-ledsætninger, mens *at*-ledsætninger lader dette spørgsmål være op til det styrende prædikat i oversætningen (fx Hansen & Heltoft 2011). I artikel 4 behandler jeg realitet som indholdsdomæne udtrykt i ledsætninger og undersøger hvordan en udtømmende klassifikation på den basis kan udformes. I den forbindelse peger jeg bl.a. på unuancerede og mangelfulde beskrivelser og forkerte antagelser som er udbredte i traditionel og moderne funktionelt orienteret grammatik, herunder både problemer med sammenblanding af struktur- og substansbeskrivelser og problemer med afgrænsning af indholdsdomænet som sådan. For eksempel trækkes begrebet præsupposition ofte ind i realitets- og epistemicitetsdiskussioner som en slags yderkategori der skulle vedrøre en særlig høj grad af afsenderforpligtelse (se fx Givón 2001: 301), måske delvis understøttet af den terminologiske lighed mellem begreberne faktualitet (omtrent svarende til realitet) og faktivitet (en særlig form for præsupposition), som diskuteret i Palmer (1986: 17-18). I mine øjne er præsupposition snarere knyttet til et separat indholdsdomæne, nemlig informationsstruktur, og må holdes ude af en klassifikation på basis af realitet.

Præsupposition behandles da også ofte separat fra realitetsdiskussioner og præsenteres til tider som et særligt parameter hvorved ledsætningstyper adskiller sig fra hinanden. Eksempelvis anvender Hengeveld (1998) "presupposedness" som selvstændigt klassifikationsparameter for adverbielle ledsætninger, ligesom der ofte i introduktioner til begrebet præsupposition henvises til fx temporale ledsætninger som noget der udløser præsuppositioner (fx Levinson 1983). For så vidt at præsupponeret indhold står i modsætning til asserteret indhold (fx Hansen & Heltoft 2011: 134), kan adverbielle ledsætninger imidlertid ikke på strukturel grund inddeles efter om de er præsupponerende eller ej, eftersom de altid kan bringes til at udtrykke mere eller mindre selvstændigt asserteret information. Det kan illustreres med et par *efter*-ledsætninger, fx:

- (41) [Efter han blev ramt af bilen], har han ikke rigtig været sig selv

Et eksempel som (41) kan anspore til den konklusion at *efter*-ledsætninger (eller temporale ledsætninger i det hele taget) er præsupponerende, idet informationen 'han blev ramt af bilen' ikke synes at være til diskussion i eksemplet. Men hvis der placeres en anelse mere informationsværdi i ledsætningen, kan den ikke længere siges at være præsupponerende, men snarere en del af det asserterede indhold, fx:

- (42) En ung mand ligger på hospitalet [efter han i aftes blev påkørt af en flugtbilist]

Også *although*-ledsætninger siges i flere fremstillinger (fx Hengeveld 1998) at være præsupponerende, hvilket i nogle kontekster kan se ud til at passe på *selvom*-ledsætninger, fx:

- (43) Vi bliver nødt til at spare lidt [selvom det er jul]

Igen er det imidlertid 'blot' sætningens informationsopbygning der skaber den præsuppositions-lignende effekt, hvilket kan illustreres med et *selvom*-eksempel hvor ledsætningen er mere informativ, fx:

- (44) Jul blev det da [selvom julehandelen ifølge økonomer igen var ringere end forventet]

Grænsen mellem tilstrækkelig og utilstrækkelig informationsværdi for at kunne kalde en ledsætning præsupponerende er altså ikke i sig selv markeret af ledsætningens konjunkional. I det omfang adverbielle ledsætninger kan kaldes præsupponerende, er det også på grund af andre informationsstrukturelle og referentielle aspekter der i konteksten spiller sammen og indikerer at ledsætningens indhold skal tolkes som ikke værende til diskussion.

Som bekendt kan *at/Ø*-ledsætninger være præsupponerende, hvilket imidlertid ikke giver klassifikationsmuligheder for ledsætningsmaterialet, da det er det styrende prædikat i oversætningen – nærmere bestemt hvorvidt det er et faktivt prædikat eller ej (jf. fx Kiparsky & Kiparsky 1970; Karttunen 1971; Davidse 1994; Simons 2007) – der afgør om *at/Ø*-ledsætningen er præsupponerende. Med andre ord betragter jeg ikke præsupposition som et frugtbart klassifikationsparameter, hvorimod realitet – i det omfang det holdes adskilt fra præsuppositionsbegrebet – har interessante muligheder.

Således har jeg skitseret hvad jeg betragter som de væsentligste traditionelle og moderne funktionelt orienterede tilgange til ledsætningsklassifikation, og lidt om hvilke roller de spiller i artiklerne. Dermed er introduktionsdelen af afhandlingen tilendebragt, og vi kan gå videre til de fire artikler der udgør kapitel 4.

4. Fire artikler om ledsætningsklassifikation

Oversigt:

Artikel 1 (s. 41-63)

"Problemer og udveje i dansk ledsætningsklassifikation"

Publiceret i *Ny forskning i grammatik 18* (Mortensen 2011)

Artikel 2 (s. 64-98)

"Attributive clauses in Danish – and the relative irrelevance of relative clauses"

Upubliceret

Artikel 3 (s. 99-147)

"A distributional approach to functional Danish subclause classification"

Udkommer i *Acta Linguistica Hafniensia* 44(1) (Mortensen 2012a)

Tilgængelig online på: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03740463.2012.709742>

Artikel 4 (s. 148-174)

"Realitetsramme og realitetsværdi i danske ledsætninger"

Publiceret i *Ny forskning i grammatik 19* (Mortensen 2012b)

Problemer og udveje i dansk ledsætningsklassifikation

Sune Sønderberg Mortensen

1. Indledning

Dansk ledsætningsgrammatik har de senere år haft opmærksomhed på bl.a. ledsætningers ledstilling (fx E.S.Jensen 1994; I.L.Pedersen 1996; Heltoft 1999; Gregersen & Pedersen 2000; Vikner 2005; K.M. Pedersen 2009; T.J.Jensen denne udgivelse) og deres hierarkiske status i forhold til matrixsætningen (fx Heltoft 1990; A.Jensen 2003; Boye & Harder 2007). Selve kriterierne for klassifikationen af ledsætninger, der bl.a. er forudsætning for diskussioner som de ovennævnte, har imidlertid ikke haft stor fokus. En vigtig undtagelse er Erik Hansens indflydelsesrige fremstilling "Kriterier for inddeling af ledsætninger" (Hansen 1998) – en videreudvikling af en tankegang fra Diderichsen (Diderichsen 1946) – som i dag kan siges at repræsentere state-of-the-art inden for funktionelt orienteret dansk ledsætningsklassifikation.

I det følgende argumenterer jeg for at Hansens Diderichsen-inspirerede klassifikationssystem er grundlæggende problematisk, og at man ud fra en Ockhams ragekniv-betragtning kan sætte spørgsmålstejn ved dets berettigelse. På den baggrund argumenterer jeg sluttelig for at der er brug for en alternativ klassifikationstilgang inden for rammerne af bl.a. Dansk Funktionel Lingvistik (DFL) (fx Engberg-Pedersen *et al.* 1996; Jakobsen 1996; Engberg-Pedersen *et al.* 2005; Hansen & Heltoft *under udg.*). Dette arbejde er del af mit ph.d.-projekt, *Klassifikation af ledsætninger i dansk*.

2. Ledsætningsinddeling i dansk grammatiktradition

2.1. Inddeling efter syntaktisk funktion

I de fleste grammatiske fremstillinger af ledsætninger i dansk optræder en inddeling i **nominale** (også kaldet substantiviske, navneagtige o.a.), **at-**

tributive (også kaldet adjektiviske, tillægsagtige o.a.) og **adverbielle** (også kaldet biordsagtige o.a.) ledsætninger¹ (Wiwel 1901; Mikkelsen 1911; Aa.Hansen 1967c; E.Hansen 1977; Togeby 2003; Becker-Christensen 2010; Hansen & Heltoft *under udg.*), baseret på hvilken slags syntaktisk funktion ledsætningen har i matrixsætningen, fx:

Nominale ledsætninger:

- (1) Jeg tror **at hun er rejst**
[direkte objekt, dvs. nominal ledsætning]
- (2) **Om hun er rejst**, er svært at sige
[subjekt, dvs. nominal ledsætning]

Attributive ledsætninger:

- (3) Jeg har taget nogle penge **som lå i skuffen**
[adled til *penge*, dvs. attributiv ledsætning]
- (4) Jeg har den antagelse **at hun er rejst**
[adled til *antagelse*, dvs. attributiv ledsætning]

Adverbielle ledsætninger:

- (5) Hun rejste **fordi hun vil starte forfra**
[frit adverbial, dvs. adverbial ledsætning]
- (6) Hun rejste **da hun ikke kunne klare mere**
[frit adverbial, dvs. adverbial ledsætning]

Indgående diskussion, definition og afgrænsning af de tre kategorier ses sjældent, da der er tale om en traditionel og ukontroversiel inddelingspraksis, som i øvrigt bygger på klassisk latinsk grammatik og ses i beslægtede varianter og terminologiske afskygninger i megen nordisk og international grammatik (fx Givón 1984; Quirk *et al.* 1985; Dik & Hengeveld 1997; Faarlund *et al.* 1997; Van Valin & La Polla 1997; Teleman *et al.* 1999; Hengeveld & Mackenzie 2008). Dette klassifikationssystem – i traditionel dansk aftapning – kalder jeg for nemheds skyld NAA-systemet². NAA-systemet er et centralt redskab til at analysere ledsætninger i deres syntaktiske kontekst, men det fortæller ikke meget om ledsætningernes egne egenskaber: Betegnelserne nominal,

1. Jeg bruger termene nominale, attributive og adverbielle ledsætninger.

2. Baseret på forbogstaverne i de tre typers navne.

attributiv og adverbial er blot konstateringer af hvilken slags syntaktisk funktion ledsætningen har i den givne matrixsætning. At de syntaktiske funktioner ofte samtidig bruges som navne på ledsætningstyperne, er principielt udtryk for en sammenblanding af materiale og funktion – der ellers søges konsekvent adskilt i traditionel dansk grammatik (se fx Diderichsen 1946; Jakobsen 1996). Sammenblandingen viser sig fx når nominale ledsætninger løst karakteriseres som ledsætninger indledt af *at* og *om*, attributive som indledt af *som*, *der* og *hv*-pronominer og adverbialle ledsætninger som indledt af en række særlige konjunktioner, såsom *hvis*, *fordi*, *da*, *selvom*, *før*, *mens* osv. I de samme fremstillinger ses gerne mere eller mindre parentetiske anmærkninger om at ledfunktionerne faktisk også kan varetages af andre ledsætningstyper, fx:

Dog kan også andre bindeordsbisætninger end de med *at* og *om* stå substantivisk, f. eks. «køgekar til, *når* man holdt hvil» ... «den anden mulighed er, *hvis* det bliver regnvejr». (Wiwel 1901: 325)

Men der er ikke tale om en ubetydelig undtagelse fra reglen. Mange ledsætninger er netop kendetegnet ved stor syntaktisk versatilitet. Fx kan både *at*- og *om*-ledsætninger, der ofte behandles som kerneeksemplerne på nominale ledsætninger, fungere lige såvel attributivt og adverbialt som nominalt:

(7) Tror du at vi når toget ?	[nominal]
(8) Antagelsen at vi når toget , er ikke urimelig	[attributiv]
(9) Vi må hellere skynde os at vi når toget	[adverbial]
(10) Ved du om han kommer eller ej ?	[nominal]
(11) Spørgsmålet om han kommer eller ej ,
er svært at svare på	[attributiv]
(12) Jeg bliver væk om han kommer eller ej	[adverbial]

Ligeledes har mange ledsætninger der traditionelt anskues som adjektiviske eller adverbialle, også andre syntaktiske muligheder.³ At man ikke

3. Af samme grund er de udbredte betegnelser “substantivisk” og “adjektivisk” ledsætning misvisende, da de syner af at være materialebetegnelser. Det er grunden til at nominal, attributiv (og adverbial) ledsætning i mine øjne er de bedste betegnelser for det syntaktiske systems medlemmer.

kan slutte fra ledsætningsfunktion til ledsætningsmateriale og omvendt, er NAA-systemets indbyggede begrænsning.

2.2. *Inddeling efter semantik*

Ud over den syntaktiske inddeling ser man ofte især de adverbielle ledsætninger underinddelt efter deres logikosemantiske⁴ egenskaber på baggrund af de konjunktioner der indleder dem, fx i tids-, årsags-, indrømmelses-, betingelses- og følgeledsætninger (fx Mikkelsen 1911; Aa.Hansen 1967c; Togeby 2003). Abstraktion over og grænsedragning mellem disse betydningsforskelle er vanskeligt, og resultatet tangerer gerne mod en 1:1-inddeling hvor hver enkelt ledsætning konstituerer sin egen type. Den traditionelle grammatik savner altså et semantisk inddelingsgrundlag af mere abstrakt art, som giver et overskueligt antal grupper og en klarere adskillelse af dem.

2.3. *Inddeling efter (in)komplethed mv.*

Den traditionelle grammatiks NAA-system og diffuse semantiske klassifikationer suppleres i 1946 af et nyt klassifikationssystem præsenteret af Paul Diderichsen i *Elementær Dansk Grammatik* (Diderichsen 1946), hvor begreberne eksplikative og implikative ledsætninger introduceres:

Det afgørende for Bisætningernes Forbindelse med Oversætningen og deres Form ... er da, om de (1) nærmere "udfolder", hvad der ligger i et Begreb, som indgaar i Oversætningen ("eksplikative Bisætninger"), eller om der (2) er en Størrelse, som indgaar (er impliceret) baade i Bisætningen og Oversætningen ("implikative eller relative Bisætninger"). (Diderichsen 1957[1946]: 204-5)

Dette system adopterer Erik Hansen i artiklen "Kriterier for inddeling af ledsætninger" (Hansen 1998), hvor han ekspliciterer og reviderer Diderichsens kriterier og kommer frem til følgende definitioner:

Den **implikative** ledsætning defineres ved at den semantisk set har en tom plads, som udfyldes med et led fra oversætningen.

4. Med et udtryk fra Halliday (1994: 218), her brugt som samlebegreb for de forskellige semantiske relationer mellem over- og ledsætning.

Ledsætningen i sig selv er altså semantisk inkomplet, men oversætningen er komplet også uden ledsætningen:

... han har en hund
 han har en hund som kan stå på bagbenene
 () kan stå på bagbenene

... I **eksplikativ**konstruktionen er ledsætningen semantisk komplet, mens oversætningen er inkomplet og først kompletteres af ledsætningen:

... han sikrede at vi nåede frem til tiden
 han sikrede ()
 vi nåede frem til tiden

... Ledsætninger som hverken er implikative eller eksplikative betegnes som **neutrale** ledsætninger. De er prototypisk adverbielle og indledes med konjunktioner som *hvis*, *medmindre*, *fordi*, *skønt*, *selvom*. (Hansen 1998: 13-14, mine fremhævninger)

Hansen argumenterer for at dette system, som jeg kalder EIN-systemet⁵, skal supplere NAA-systemet idet de to systemer skildrer hhv. ledsætningernes **essens** (EIN-systemet) og **accidens**⁶ (NAA-systemet) (Hansen 1998: 20). EIN-systemet i forskellige varianter – og dets kombination med NAA-systemet – har fået indflydelse på megen dansk grammatik (fx Larsen 1970; Jensen 2003; Togeby 2003; Mortensen 2006; Blom 2008; Becker-Christensen 2010; Hansen & Heltoft *under udg.*), grammatik af dansk ophav (fx Korzen 1986; Nørgård-Sørensen 1998; Herslund 1999; Herslund & Korzen 1999) og norsk grammatik (Faarlund *et al.* 1997)⁷ og fremstår i dag som state-of-the-art inden for funktionelt orienteret dansk ledsætningsklassifikation. I det følgende ser jeg kritisk på EIN-systemet med udgangspunkt i Hansens fremstilling.

5. Baseret på forbogstaverne i de tre typers navne.

6. Essens er permanente egenskaber, mens accidens er transitoriske egenskaber (Hansen 1990).

7. Flere af de nævnte titler går forud for Hansen 1998 og bygger således på Diderichsens oprindelige arbejde.

3. EIN-systemet

Ud fra Hansens kerneeksempler der præsenteres sammen med selve definitionerne, ligner EIN-systemet umiddelbart en parallel til NAA-systemet: Eksplikative ledsætninger eksemplificerer han med en nominal ledsætning, implikative med en attributiv ledsætning, og neutrale ledsætninger eksemplificeres med klassiske adverbielle ledsætninger. Hansen peger imidlertid på at eksemplerne i definitionerne kun illustrerer de prototypiske medlemmer af kategorierne, og giver hen ad vejen eksempler på mere perifere eksplikative og implikative ledsætninger. Han fremhæver fx at bestemmende appositionelle ledsætninger – dvs. en type attributive ledsætninger – skal analyseres som eksplikative:

- (13) den opfattelse at mælk skulle være sundt

Og at bestemmende relativsætninger – en anden type attributive ledsætninger – både er eksplikative og implikative:

- (14) de der vil med, må melde sig til nu

Ræsonnementet er at matrixsætningen i sådanne eksempler er inkomplet uden ledsætningen, jf. eksplikativdefinitionen, eftersom leddene *den opfattelse* og *de* er kataforisk bestemte og altså eksplikeres af ledsætningen. I (14) er ledsætningen samtidig implikativ fordi den – ud over at være inkomplet – også indgår i en fællesledskonstruktion med *de*, jf. implikativdefinitionen (Hansen 1998: 14-15).

Ligeledes argumenterer Hansen for at implikative ledsætninger ikke kun omfatter centrale attributive ledsætninger med nominaler som fællesled, men også **adverbielle** fællesledskonstruktioner:

- (15) han ringede **straks** da han havde fået besked
 (16) hun arbejder **således** som hun plejer
 (17) stil kufferten **der** hvor der er plads
 (Hansens eksempler, mine fremhævninger af adverbielle fællesled)

Og denne analyse overfører han til de ‘almindelige’ adverbielle ledsætninger: “*Da dette fællesled ikke behøver repræsentation i oversætningen, kan vi have adverbielle implikativsætninger*”:

- (18) han ringede da han havde fået besked
 (19) hun arbejder som hun plejer
 (20) stil kufferten hvor der er plads
 (Hansen 1998: 16)

Hansen gør især en pointe ud af en bestemt type adverbielle ledsætninger, nemlig tidsledsætninger. At disse på den måde kan analyseres som implikative, præsenterer han som en særlig fordel ved EIN-systemet, idet den store traditionelle kategori af adverbielle ledsætninger dermed kan underinddeles i implikative og neutrale (Hansen 1998: 20). Efter således at have givet forskellige argumenter for EIN-systemets fordele konkluderer Hansen bl.a. at alle kategorierne i EIN-systemet kan krydses med alle kategorierne i NAA-systemet som illustreret i følgende skema, hvor plusserne indikerer EIN-kategoriernes prototypiske syntaktiske funktioner, og parentes-plusserne indikerer deres mere perifere syntaktiske funktioner:

	Eksplikativ	Implikativ	Neutral
Substantivisk	+	(+)	(+)
Adjektivisk	(+)	+	(+)
Adverbiel	(+)	(+)	+

(Hansen 1998: 18)

3.1. Kritik af eksplikativkategorien

EIN-systemet har sideløbende med sin udbredelse mødt sporadisk kritik, bl.a. fra Therkelsen (2000), Mortensen (2006) og Blom (2008), bl.a. rettet mod Hansens definition af eksplikativkategorien, fx:

Det er empirisk muligt for en ledsætning at være både implikativ (dvs. semantisk inkomplet, kompletteres af fællesleddet i oversætningen) og eksplikativ (dvs. at komplettere en inkomplet oversætning), men definitorisk umuligt, fordi ledsætningen så skulle være både semantisk komplet og inkomplet. Kravet om semantisk komplethed i ledsætningen i eksplikativkonstruktionen skal altså fjernes fra definitionen. (Therkelsen 2000: 281-2)

Therkelsen peger desuden på en væsentlig inkonsekvens i Hansens beskrivelsesniveauer, idet eksplikativkategorien dels omfatter valensledsætninger, altså udtrykssyntaktisk definerede størrelser, dels relativsætninger der opfylder bestemte semantiske/informationelle/kontekstuelle betingelser. Hun giver i den forbindelse bl.a. følgende eksempler på at eksplikativkategorien er for løst afgrænset idet det ofte er svært at afgøre om matrixsætningen er komplet eller inkomplet uden ledsætningen:

- (21) Men en anden typisk fejl **som cyklister gør** [...] det er når de skal dreje til højre...
- (22) altså hvis der stiller sig sådan en almindelig person op **som ikke er politi** og begynder at dirigere trafikken så tænker man...
(Therkelsen 2000: 272)

Det fører hende til at eksplicite de forskellige måder en matrixsætning kan være inkomplet på, og foreslå følgende reviderede definition:

I eksplikativkonstruktionen er oversætningen enten udtrykssyntaktisk inkomplet og ledsætningen kompletterer med et valensled, eller semantisk inkomplet. Den semantiske inkomplethed i oversætningen kan være 1) markeret med et kataforisk eksplikat, 2) informationsmæssig redundans eller 3) en afsenderfølt inkomplethed når diskursreferenten ikke kan beskrives præcist nok uden ledsætning. (Therkelsen 2000: 284)

På den baggrund kan ledsætninger som i (21) og (22) betragtes som eksplikative. Therkelsen støttes af Blom, der fastslår at matrixstammerne i alle den slags tilfælde er "*informationelt inkomplette fordi ledsætningerne er med til at fastsætte fællesleddets generiske eller referentielle indholdskategori*" (Blom 2008: 63). Therkelsen og Blom tydeliggør et faretruende subjektivt element ved eksplikativkategorien: Hvordan afgøres det objektivt om en ikke-valensbundet ledsætning er nødvendig eller ikke-nødvendig?

Den løse definition betyder altså bl.a. at ledsætningerne i (21) og (22) kan ses som eksplikative, og herefter står det klart at selv Hansens kerneeksempel på en **implikativ** ledsætning kan analyseres som eksplikativ:

- (23) han har en hund der kan stå på bagbenene

Hansen argumenterer som nævnt for at der findes ledsætninger som både er implikative og eksplikative, men han eksemplificerer det kun med klart bestemmende relativsætninger. I (23) kan man læse ledsætningen som enten bestemmende eller parentetisk, og der er intet på udtrykssiden der afgør sagen. Det er – som i Therkelsens eksempler – en tolkning der afgøres informationelt/kontekstuelt/subjektivt, hvilket ofte er tilfældet med relativsætninger. Relative ledsætninger må altså ud fra Hansens definitioner analyseres som implikative **og** eksplikative medmindre noget tydeligt indikerer at de er parentetiske.

Dermed bliver det vanskeligt at finde eksempler på implikative ledsætninger der ikke samtidig må eller kan klassificeres som eksplikative. Vender vi blikket tilbage på Hansens adverbielle implikativsætninger, kan de efter samme ræsonnement lige så vel siges at være eksplikative:

- (24) han ringede (straks) da han havde fået besked
- (25) hun arbejder (således) som hun plejer
- (26) stil kufferten (der) hvor der er plads

Også her kan matrixsætningerne nemlig siges at være semantisk/kontekstuelt inkomplette uden ledsætningerne. Det gælder ligeledes hvis fællesleddet ikke er repræsenteret, for så snart man vælger at anskue sætningskonstruktionen som indeholdende et fællesled, synligt eller usynligt, har man også sagt at fællesleddet (bl.a.) hører sammen med ledsætningen, hvorved ledsætningen er 'nødvendig', dvs. eksplikativ.

Med andre ord må de fleste ledsætninger som dømmes implikative, også dømmes eksplikative når man tager Hansens – eller Therkelsens mere eksplicitte – definitioner på ordet. Eneste undtagelse er entydigt parentetiske ledsætninger som har fællesled, men ikke er nødvendige for matrixsætningen, fx:

- (27) Farvel til smøgerne, øllerne og den russiske vodka, som de i øvrigt heller ikke havde råd til
(Korpus DK)

Alternativet til at acceptere denne vidt åbne og subjektive eksplikativ-kategori ville i mine øjne være at stramme definitionen ind til kun at

omfatte udtrykssyntaktisk valensbundne ledsætninger. Det ville gøre kategorien mere objektivt afgrænset, men til gengæld betyde et næsten totalt overlap med NAA-systemets nominale ledsætningskategori – hvilket ville fjerne meget af berettigelsen. Uanset hvad er eksplikativkategorien – som den fremstår – altså i mine øjne definatorisk upræcis og ringe afgrænset, bl.a. med den konsekvens at de fleste implikative ledsætninger også kan analyseres som eksplikative.

3.2. *Kritik af implikativkategorien*

Når man betragter implikativkategorien selvstændigt, viser den også problemer. Når det gælder de prototypiske implikative ledsætninger, går klassifikationen tilfredsstillende (bortset fra at størstedelen af dem jo altså viser sig også at være eksplikative), men med hensyn til de adverbelle ledsætninger opstår der vanskeligheder som jeg vil belyse her.

3.2.1. *Det ikke-repræsenterede fællesled*

Tilstedeværelsen af et fællesled er grundkriteriet for den implikative ledsætning. Som nævnt argumenterer Hansen ikke desto mindre for at ikke-repræsenterede fællesled kan ligge til grund for at klassificere ledsætninger som implikative, jf. eksemplerne (15) – (20) ovenfor. Dermed siger han groft skitseret at en ledsætning som:

(28) han ringede da han havde fået besked

egentlig har følgende struktur:

(29) han ringede straks da han havde fået besked

Denne analyse har paralleller til generativ grammatik der skelner mellem overfladestruktur og dybdestruktur – et skel der principielt anfægtes inden for DFL, hvor den manifeste empiri er det afgørende undersøgelsesobjekt (fx Engberg-Pedersen *et al.* 1996; Jakobsen 1996; Engberg-Pedersen *et al.* 2005). Dog er det også inden for DFL-kompatibel grammatik almindeligt at tale om størrelser der ikke nødvendigvis er manifeste eller obligatoriske, fx *at* og *som* i konjunktionsløse nominale hhv. relative ledsætninger. Men at opstille ikke-obligatoriske elementer som selvstændigt klassifikationskriterium er uhensigtsmæssigt, ikke mindst hvis det er uklart hvad de ikke-obligatoriske elementer er. Det

problem støder man bl.a. på i eksempel (28) – (29), hvor det ikke er indlysende at det usynlige fællesled netop skal være af typen *straks*, som Hansen bruger. Det kunne fx også have været *på et tidspunkt*:

(30) han ringede **på et tidspunkt** da han havde fået besked

Meningen i (30) er ændret i kraft af det alternative fællesled. Og ser man på nogle af de typer tidsledsætninger som Hansen ikke behandler, fx *efter*-ledsætninger, bliver betydningsforskellene i valget af fællesled endnu tydeligere:

(31) han ringede **efter** han havde fået besked

En *efter*-ledsætning siger i sig selv ikke noget om hvor lang tid efter der er tale om (Mortensen 2006: 66ff), dvs. hvorvidt han ringede fx *straks* efter, *fem minutter* efter eller *tre år* efter han havde fået besked. Tidsledsætningen i (28) er altså uspecificeret på dette punkt, og hvis man analyserer den som implikativ, tilføjer man en specifikation og ændrer således empirien. Selv hvis man antager et uspecifikt fællesled som *på et tidspunkt*, ændres meningen, da specifikationen i sig selv er meningsbærende, hvilket kan illustreres ved at sammenligne:

(32) han ringede efter han havde fået besked

['straks efter' er sandsynligt]

(33) han ringede **på et tidspunkt** efter han havde fået besked

['straks efter' er usandsynligt]

Dette problem gør sig også gældende for alle de øvrige typer tidsledsætninger (om end problemet nok er mindst tydeligt for *da* og *når*-ledsætninger, som Hansen netop koncentrerer sig om⁸), fx:

(34) Hun skrev en seddel (**straks** / **en time** / **på et tidspunkt**) før hun tog ud at handle

(35) Han sidder der (**i hele perioden** / **de sidste fem minutter**) indtil han er færdig

8. Netop *da*- og *når*-tidsledsætninger opfører sig generelt anderledes end de øvrige tidsledsætninger og har herunder meget til fælles med relative ledsætninger (Mortensen 2006: 86ff).

- (36) Vi gik rundt om træet (**på et tidspunkt / i hele perioden**) mens vi sang

Det svækker altså implikativkategorien betragteligt at den skal rumme alle tidsledsætningerne (og visse øvrige adverbielle ledsætninger), da det kræver involvering af en usynlig, underliggende struktur.⁹

3.2.2. Tidsledsætninger og inkomplethed

Et andet problem med at analysere tidsledsætninger som implikative relaterer sig til et af implikativdefinitionens andre kriterier: at ledsætningen skal være semantisk inkomplet. I Hansens kerneeksempel er ledsætningens semantiske inkomplethed indlysende:

- (37) Han har en hund der kan stå på bagbenene

Eftersom ledsætningens subjekt udgøres af en 'indholdstom' subjektvikar (*der*), mangler ledsætningen noget indhold for at være komplet – et indhold som hentes fra fællesleddet *hund* i matrixsætningen. Denne analyse er imidlertid vanskelig for ledsætninger der har alle deres valensled udfyldt semantisk, herunder tidsledsætninger:

- (38) Han ringede da han havde fået besked
 (39) Surferen mistede herredømmet da bølgen knækkede over
 (40) Ring til mig når du er fremme!

Her er det ikke klart at ledsætningerne er semantisk inkomplette, og Hansen uddyber ikke sin inkomplethedslæsning af tidsledsætninger. Omvendt beskriver han andetsteds ledsætningen *at de nåede frem til tiden* som semantisk **komplet** (jf. eksplikativdefinitionen) – så det er tilsyneladende alene konjunktionen der skal gøre forskellen. Her kunne der ved første øjekast være hjælp at hente i Faarlund *et al's* norske referensgrammatik, der præsenterer sin egen variant af eksplikativ/implikativ-skellet. Her analyseres ledsætningsindlederen *da* som et

9. Mere rimeligt kan det siges om tidsledsætninger at de har **mulighed** for at optræde i fællesledskonstruktioner, i modsætning til de fleste andre typer adverbielle ledsætninger (Mortensen 2006: 32). Men denne konstruktionsmulighed er ikke det samme som at tidsledsætninger generelt kan klassificeres som implikative.

(tids)adverbial og ikke som en konjunktion (Faarlund *et al.* 1997: 1068). Dermed giver det mening at se ledsætningen som semantisk inkomplet idet dens tidsadverbial (*da*) kræver matrixsætningens tidsangivelse for at angive tiden (*da* sætter groft sagt lighedstegn mellem tidspunkterne for matrixsætningens begivenhed og ledsætningens begivenhed), hvorfor ledsætningen kan siges at være implikativ. Dette ræsonnement kan imidlertid ikke overføres direkte til dansk, der opererer med **adverbiet** *da* (trykstærkt) og **konjunktionen** *da* (som regel tryksvag), og det er utvetydigt konjunktionen der er i spil når vi taler om en ledsætning indledt af *da*. Der er altså ikke belæg for at hævde at tidsledsætninger er semantisk inkomplette, og dermed heller ikke for at hævde at de er implikative. Når både de og deres matrixsætninger altså er semantisk **komplette** og i øvrigt heller ikke er konstrueret med fællesled, tilfredsstiller de snarest kriterierne for neutrale ledsætninger.

3.3. Kritik af kombinationen af EIN-systemet og NAA-systemet

Jeg har påpeget og diskuteret problemer i EIN-systemet hvad angår definitionerne og deres praktiske anvendelse. I det følgende diskuterer jeg problemer der vedrører **kombinationen** af EIN- og NAA-systemet og overlappet mellem systemerne.

Som jeg har argumenteret for, opfylder tidsledsætninger som fx den i (38) ovenfor i mine øjne ikke kriterierne for implikative, men for neutrale ledsætninger.¹⁰ Dermed bliver neutralkategorien i det store og hele identisk med NAA-systemets adverbielle kategori. Endvidere vil jeg argumentere for at der er et stort sammenfald mellem implikativkategorien og NAA-systemets attributiv-kategori. Et fællesled, som det er præsenteret i implikativdefinitionen, har nemlig i bund og grund det samme forhold til ledsætningen som et kerneled har til den attributive ledsætning – de er så at sige bundet sammen:

- (41) Han har en hund der kan stå på bagbenene
[*hund* er fællesled / kerneled]
- (42) Han ringede straks da han havde fået besked
[*straks* er fællesled / kerneled]

10. Her er jeg nogenlunde på linje med Togeby, der også klassificerer tidsledsætninger som ikke-implikative (Togeby 2003: 97).

Således kan enhver ledsætning der klassificeres som implikativ, i mine øjne lige så vel siges at være **attributiv**. Det gælder også Hansens mere specielle eksempler på implikative ledsætninger, fx:

- (43) Hvem Gud giver et embede, giver han forstand
 (44) Hun arbejder som hun plejer
 (Hansen 1998: 16)

De er blot endnu et par eksempler på konstruktioner hvor han indregner ikke-repræsenterede fællesled – det er dem der udløser implikativklassifikationen. Dvs. eksemplerne analyseres som havde de følgende struktur:

- (45) (Den) hvem Gud giver et embede, giver han forstand
 (46) Hun arbejder (således) som hun plejer

Og al den stund man indlæser et fællesled i konstruktionerne –jf. parenteserne – og på den måde gør dem implikative, har man også gjort ledsætningerne attributive i NAA-termer, med fællesleddene som kerneled.

For at anskueliggøre det omfattende overlap mellem EIN-systemet og NAA-systemet præsenterer jeg nedenfor Hansens skema igen og fokuserer herefter på dets tre kolonner hver for sig, dvs. hvordan hhv. eksplikativ-, implikativ- og neutralkategorien relaterer sig til NAA-kategorierne:

	Eksplikativ	Implikativ	Neutral
Substantivisk	+	(+)	(+)
Adjektivisk	(+)	+	(+)
Adverbiel	(+)	(+)	+

(Hansen 1998: 18)

3.3.1. Eksplikativkategorien og NAA-systemet

Hvis man accepterer eksplikativkategorien, kan eksplikative ledsætninger for mig at se have to slags syntaktiske funktioner: nominale (substanti-

viske) og attributive (adjektiviske). At de som illustreret i Hansens skema også skal kunne være adverbielle, eksemplificerer Hansen med eksempler som dette:

(47) Ombygningen er så dyr at vi har givet op (Hansen 1998: 18)

Ofte anskues gradsledsætninger af denne type som adverbielle, men det giver i mine øjne bedre mening at analysere dem som attributive, hvilket kan belyses med konstruktioner af følgende type:

(48) Vi har den triste meddelelse at vi har givet op

Her er der indiskutabelt tale om en attributiv ledsætning, idet ledsætningen fungerer som adled til det nominale kerneled *meddelelse*. I (47) fungerer ledsætningen også som adled, blot til det adverbielle kerneled *så*. At kerneleddet er adverbielt, retfærdiggør ikke at ledsætningen kaldes adverbiel, for så længe den er adled til noget, er den attributiv. I modsat fald kunne ledsætningen i (48) tilsvarende klassificeres som nominal i og med den er adled til et nominalt kerneled. Hansens 'adverbielle' eksplikativsætninger ser jeg altså snarere som attributive, og jeg accepterer dermed ikke belægget for at eksplikative ledsætninger kan have adverbiel funktion. Med andre ord bør det nederste plus i skemaets eksplikativkolonne udgå.

3.3.2. Implikativkategorien og NAA-systemet

Med hensyn til de implikative ledsætninger har jeg argumenteret for at enhver implikativ ledsætning også er attributiv. Af skemaet fremgår det at implikative ledsætninger desuden kan være nominale og adverbielle. De nominale implikativsætninger eksemplificerer Hansen navnlig med det allerede diskuterede:

(49) (Den) hvem Gud giver et embede, giver han forstand

Som nævnt mener jeg at indlæsningen af et fællesled (*den*) medfører at ledsætningen bliver attributiv, og at der altså ikke er belæg for at tale om nominal funktion for implikative ledsætninger. Det samme gælder for adverbielle implikativsætninger, som i Hansens argumentation navnlig omfatter tidsledsætninger. Også her kræver implikativlæsning

gen et fællesled, som igen medfører attributiv funktion. Altså er der hverken tilfredsstillende belæg for det øverste eller det nederste plus i implikativkolonnen, hvorfor de bør udgå.

3.3.3. Neutralkategorien og NAA-systemet

Endelig har jeg argumenteret for at neutralkategorien ud fra definitionerne overlapper fuldstændigt med NAA-systemets adverbielle ledsætninger. Af skemaet fremgår det at neutrale ledsætninger også kan være nominale og attributive, men Hansen argumenterer ikke direkte for det – det nærmeste han kommer, er at referere til den nominale *hvis*-ledsætning i nedenstående eksempel som neutral, dog uden at underbygge det:

- (50) Det er din egen skyld hvis hun ikke vil med
(Hansen 1998: 17).

Ud fra definitionerne er der snarere tale om en eksplikativ ledsætning: Matrixsætningen er i sig selv (semantisk) inkomplet i kraft af den kataforiske bestemmer (*det*) – helt parallelt med flere af Hansens deciderede eksplikativ-eksempler. Der er altså ikke belæg for at hævde at neutrale ledsætninger kan være andet end adverbielle. Derfor bør endelig det øverste og det mellemste plus i neutralkolonnen udgå. Samlet set er der ikke mange plusser tilbage:

	Eksplikativ	Implikativ	Neutral
Substantivisk	+		
Adjektivisk	(+)	+	
Adverbiel			+

4. Diskussion og afrunding

4.1. Er EIN-systemet nødvendigt – og berettiget?

Den krydsklassifikation som Hansen argumenterer for, finder jeg altså ikke meningsfuld, da NAA-klassifikationen langt hen ad vejen er betinget af EIN-klassifikationen (og til dels omvendt). Undtagelsen er eksplikativkategorien, der rummer både nominale og attributive ledsætninger.

Men som argumenteret er eksplikativkategorien ikke tilfredsstillende på sine egne præmisser; og skulle den afgrænses mere entydigt, fx til kun at gælde udtrykssyntaktisk valensbundne ledsætninger, ville den som nævnt overlappe næsten totalt med nominalkategorien – hvorved vi kunne fjerne det sidste parentes-plus. At EIN-systemet i så stort omfang kopierer NAA-systemet, gør det – ud fra en Ockhams ragekniv-betragtning – svært at se dets nødvendighed for ledsætningsklassifikationen. Jeg mener at det traditionelle NAA-system fuldt ud er i stand til at redegøre for alt hvad EIN-systemet kan, blot med mere veldefinerede kriterier og en tydeligere afgrænsning af sin forklaringskraft.

Hansen hævder som nævnt at EIN-systemet repræsenterer ledsætningernes **essens** og NAA-systemet deres **accidens**, hvilket er afspejlet i at han fremstiller EIN-kategorierne som et stabilt udgangspunkt for en analyse af ledsætningernes syntaktiske muligheder:

De tre ledsætningsarter eksplikativ, implikativ og neutral kan således alle optræde i de tre syntaktiske funktioner substantivisk, adjektivisk og adverbial. (Hansen 1998: 18)

Jeg er uenig, idet jeg mener at have vist at begge systemer må betragtes som helt parallelle accidens-systemer: En *da*-ledsætning kan siges at **fungere** eksplikativt, implikativt eller neutralt, og den kan siges at **fungere** nominalt, attributivt eller adverbialt, afhængig af hvilket system man vælger. Begge klassifikationer er når alt kommer til alt, funderet i ledsætningens **syntaktiske funktion**, blot med forskellig terminologi og indfaldsvinkel. Med andre ord mener jeg at EIN-systemet markedsfører sig som noget andet end det er, hvilket kan være en del af forklaringen på dets store popularitet i nyere dansk grammatik: Det lyder intuitivt besnærende at kunne foretage en inddeling efter ledsætningernes “essens” som supplement til en traditionel funktionsinddeling.

4.2. Hvor skal ledsætningsklassifikationen hen?

Næste spørgsmål er nu hvordan vi kommer et skridt videre. Det er målsætningen for mit ph.d.-projekt at videreudvikle ledsætningsklassifikationen i dansk, og mit udgangspunkt er i store træk det samme som Erik Hansens i “Kriterier for inddeling af ledsætninger”:

Målet er at foretage en inddeling af ledsætningerne der i princippet svarer til ordklasseinddelingen, som bygger på materiale, funktion og semantik. (Hansen 1998: 7)

Hansen præsenterer ganske vist materialeinddelingen som en målsætning, men han ender som diskuteret med noget der ved nærmere eftersyn blot er endnu en inddeling på funktionsniveau. Der er altså efterhånden skrevet rigeligt om ledsætningsfunktioner, og jeg vil i mit videre arbejde fokusere på hvor langt man egentlig kan komme med en ledsætningsklassifikation på materialeniveau når man inddrager metodiske og empiriske indsigter fra bl.a. den danske grammatiktradition og DFL. En materialeklassifikation af ledsætninger kan være et frugtbart supplement til klassifikationen på funktionsniveau, og måske kan den desuden bidrage til en videreudvikling af sidstnævnte.

Ledsætningsklassifikation foregår på andre præmisser end ordklassifikation, ikke mindst fordi ledsætninger jo ikke kan bøjes. Ledsætninger har imidlertid andre grammatiske og semantiske egenskaber der potentielt kan bruges som klassifikationskriterier. Set fra udtrykssiden finder jeg det fx relevant at undersøge:

- **Konjunktioner**
Ud over at undersøge forholdet mellem (nogle af) de mange forskellige typer konjunktioner kan det være relevant at undersøge forholdet mellem obligatoriske og valgfrie konjunktioner. Ligeledes kan konjunktionernes ordklassetilhørsforhold vise sig relevant (fx præposition, konjunktion eller adverbium) såvel som deres evt. yderligere syntaktiske muligheder i ledsætningen (fx subjekt, objekt, adverbial).
- **Syntaktiske distributionsmuligheder**
Som påpeget har mange ledsætningstyper stor syntaktisk versatilitet, og der er forskel på hvilke typer ledsætninger der kan optræde i hvilke syntaktiske funktioner. Mens ledsætningernes aktuelle syntaktiske funktioner beskrives på funktionsniveau, er de mere eller mindre begrænsede **muligheder** de har for syntaktiske funktioner, en materialeegenskab. Herunder kan fx *da*-ledsætninger – der ofte anskues som adverbielle ledsætninger – også optræde

som direkte objekt i matrixsætningen, men ikke som subjekt; hvorimod *at*-ledsætninger kan begge dele, og *selvom*-ledsætninger kan ingen af delene. En afdækning af ledsætningernes syntaktiske distributionsmuligheder kan vise sig at danne grundlag for et klassifikationsparameter.

- **Styring fra matrixsætningen**

Som det fremgår ovenfor, har nogle ledsætninger en stærkere syntaktisk tilknytning til matrixsætningen end andre. Herunder kan nogle ledsætningstyper indgå i svage eller stærke dependensforhold til et prædikat eller andre led i matrixsætningen. *At*- og *om*-ledsætninger er klassiske eksempler på sidstnævnte, men også mange andre ledsætningstyper kan styres, fx *hvis*-ledsætninger (fx *du må sige hvis jeg skal gå hjem*). Det er begrænset hvilke typer ledsætninger der kan styres af hvilke typer prædikater (og andre led), og disse begrænsninger kan vise sig relevante i klassifikationsøjemed.

- **Ledstillingsmuligheder**

Diskussioner om hovedsætningsordstilling i ledsætninger er der i forvejen mange af, men det kan vise sig relevant at inddrage muligheden for hovedsætningsordstilling som endnu et udtryksbaseret klassifikationsparameter. Ligeledes kan andre ledstillingsforskelle vise sig relevante, fx muligheden for fremrykket adverbial (fx *kom med hvis ellers du gider* (jf. fx Jensen 1994)), 'indre *at*' (fx ... *hvis ellers at du gider* (jf. fx Pedersen 2009)), anteponeret sætningsadverbial (fx *jeg tror sagtens vi kan nå det* (jf. fx Hansen 2000)) osv.

Flere af disse udtrykskriterier, hvoraf en del givetvis er sammenkædede på en række måder, vil sandsynligvis korrelere med indholdsforskelle. På den baggrund vil der ideelt kunne opstilles ledsætningsklasser som er veldefinerede på både udtryks- og indholdssiden, i tråd med god metodisk praksis fra dele af grammatiktraditionen og DFL. Ud over konjunkionalernes konkrete logikosemantiske indhold (årsag, tid, betingelse, indrømmelse, modsætning osv.) vil ledsætningernes indholdsside sandsynligvis kunne vise relevante oppositioner på områder som **realitetsstatus** (fx reale, non-reale og neutrale ledsætninger (jf. fx Glismann 1974; Hansen 1974; Hansen & Heltoft *under udg.*)) og **lag-**

delingsmuligheder (kan ledsætningen fx konstituere eller modificere hele sproghandlinger eller ‘kun’ begivenheder eller propositioner (jf. fx Harder 1996; Hengeveld 1998; Engberg-Pedersen *et al.* 2005; Hansen & Heltoft *under udg.*)).

Det er et forsøg på at afdække (nogle af) disse udtryks- og indholds-forskelle i ledsætninger der bliver fokus i mit videre ph.d.-arbejde. Grammatiktraditionen har vist at en krystalklar og entydig dansk ledsætningsklassifikation formentlig er uopnåelig, men jeg håber at have vist at den ikke behøver være helt så uklar, flertydig og uøkonomisk som den fremstår i dag, og at de nævnte analytiske fokusområder kan være med til at raffinere den nærmere.

Henvisninger

- Becker-Christensen, C. (2010). *Dansk syntaks*, 1. udgave, Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Blom, J.N. (2008). *Mediesyntaks : Om sætningskompleksitet og talesprog på DR og TV 2*, Ph.d.-afhandling, Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet.
- Boye, K. & P. Harder (2007). Complement-taking predicates : usage and linguistic structure, *Studies in Language*, 31 (3), s. 569-606.
- Diderichsen (1946). *Elementær dansk Grammatik*, København: Nordisk Forlag.
- Diderichsen, P. (1957[1946]). *Elementær dansk Grammatik*, 2. udg., København: Gyldendal.
- Dik, S. & K. Hengeveld (1997). *The Theory of Functional Grammar 2 : Derived and Complex Structures*, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Engberg-Pedersen, E., M.D. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft & L.F. Jakobsen (red.). (1996). *Content, expression and structure : Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: John Benjamins.
- Engberg-Pedersen, E., M.D. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft & L.F. Jakobsen (2005). *Dansk funktionel lingvistik : En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition.*, København, Roskilde: Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København & Roskilde Universitetscenter.
- Faarlund, J.T., S. Lie & K.I. Vannebo (1997). *Norsk referansegrammatikk*, Oslo: Universitetsforlaget.

- Givón, T. (1984). *Syntax : a functional-typological introduction*, Amsterdam: John Benjamin.
- Glismann, O. (1974). En studie i begrebet sætningsrealitet, *NyS*, 7, s. 98-128.
- Gregersen, F. & I.L. Pedersen (2000). A la Recherche du Word Order Not Quite Perdu: A methodological progress report, i *Textual Parameters in Older Languages*, S.C. Herring, P.v. Reenen & L. Schøsler (red.), s. 393-431. Amsterdam: J. Benjamins Pub.
- Halliday, M.A.K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*, 2nd edition, London: E. Arnold.
- Hansen, A. (1967c). *Moderne dansk 3*, København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab / Grafisk Forlag.
- Hansen, E. (1974). Bestemt og ubestemt sætning, *NyS*, 7, s. 130-150.
- Hansen, E. (1977). *Dæmonernes port*, København: Hans Reitzel.
- Hansen, E. (1990). Essens og accidens i dansk, i *Vänbok. Festgabe für Otto Gschwantler zum 60. Geburtstag*, I. Sooman (red.). Wien: Verlag des Verbandes der wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs. Genoptrykt i Hansen, E. (2001): Glæden ved grammatik. H.G. Jacobsen og H. Jørgensen (red.). s. 226-235. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, E. (1998). Kriterier for inddeling af ledsætninger, i *Ny forskning i grammatik 5 : Sophienbergssymposiet*, P. Colliander & I. Korzen (red.), s. S. 7-22. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Hansen, E. (2000). Anteponeret adverbial, i *Ny forskning i grammatik 7*, J. Nørgård-Sørensen, P. Durst-Andersen, L. Jansen, B.L. Jensen & J. Pedersen (red.), s. 73-86. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Hansen, E. & L. Heltoft (under udg.). *Grammatik over det Danske Sprog*, København / Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab / Syddansk Universitetsforlag.
- Harder, P. (1996). Subordinators in a Semantic Clause Structure, i *Complex Structures : A Functionalist Perspective*, B. Devriendt, L. Goossens & J. van der Auwera (red.), s. 93-118. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Heltoft, L. (1990). En plads til sprogvidenskabens hittebørn: Om talesprog og sætningsskema, *Selskab for Nordisk Filologi – årsberetning*, 1987-1989, s. 26-45.
- Heltoft, L. (1999). Hierarki og rækkefølge : Skandinavisk ledstilling i funktionel grammatisk belysning, i *Sætningsskemaet i generativ grammatik*, P.A. Jensen & P. Skadhauge (red.), s. 31-62. Kolding: SDU Kolding.

- Hengeveld, K. (1998). Adverbial clauses in the languages of Europe, i *Adverbial constructions in the languages of Europe*, J. van der Auwera & D.P. Ó Baoill (red.), s. 335-419. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hengeveld, K. & J.L. Mackenzie (2008). *Functional Discourse Grammar*, Oxford: Oxford University Press.
- Herslund, M. (1999). La classification des propositions subordonnées, i *Etudes de linguistique et de littérature dédiées à Morten Nøjgaard : À l'occasion de son soixante-cinquième anniversaire*, G. Boysen & J. Moestrup (red.), s. 179-190. Odense: Odense University Press.
- Herslund, M. & H. Korzen (red.). (1999). *Det franske sprog, kap. VIII, I : Den komplekse prædikation 1, foreløbig version*, København: Copenhagen Business School.
- Jakobsen, L.F. (1996). Beskrivelsesniveauer og dimensioner i den grammatiske model, *Hermes – Journal of Language and Communication Studies*, 17, s. 139-168.
- Jensen, A. (2003). *Clause linkage in spoken danish (Ph.d.-afhandling)*, København: Department of General and Applied Linguistics.
- Jensen, E.S. (1994). *Neksusadverbialets placering i ledsætninger (specialeafhandling)*, København: Institut for Nordisk Filologi.
- Jensen, T.J. (*denne udgivelse*). Ordstilling i ledsætninger i moderne dansk talesprog, i *Ny forskning i grammatik 18*, H.H. Müller (red.). Odense: Odense Universitetsforlag.
- Korzen, H. (1986). Om franske bisætningsindlederes form og funktion, i *Festskrift til Jens Rasmussen i anledning af hans 60 års fødselsdag*, N. Davidsen-Nielsen & D. Sørensen (red.), s. 128-162. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Larsen, P.H. (1970). Om sammenhængen mellem eksplikative ledsætninger og determinative relativsætninger, *NyS*, 1, s. 42-49.
- Mikkelsen, K. (1911). *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg: Håndbog for viderekomne og lærere*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Mortensen, S.S. (2006). *Temporale konjunktioner i dansk*, Specialeafhandling, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- Nørgård-Sørensen, J. (1998). De eksplikative ledsætninger i russisk, i *Ny forskning i grammatik 5 : Sophienbergssymposiet*, P. Colliander & I. Korzen (red.). Odense: Odense Universitetsforlag.
- Pedersen, I.L. (1996). 'Der kan jo være nogen der kan itte tåle det' : Om hovedsætningsordstilling i bisætninger i danske dialekter, i *Studier i*

- talesprogsvariation og sprogkontakt : Festskrift til Inger Ejsskjær*, B.J. Nielsen & I.L. Pedersen (red.), s. 242-251. København: C.A. Reitzel.
- Pedersen, K.M. (2009). Indre *at* i danske dialekter, i *Dramatikken i grammatikken*, R. Therkelsen & E.S. Jensen (red.), s. 321-333. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet.
- Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech & J. Svartvik (1985). *A Comprehensive grammar of the English language*, London: Longman.
- Teleman, U., E. Andersson & S. Hellberg (1999). *Svenska Akademiens grammatik 4 : Satser och meningar*, Stockholm: Svenska Akademien.
- Therkelsen, R. (2000). Om klassifikation af ledsætninger, i *Ny forskning i grammatik* 7, J. Nørgård-Sørensen, P. Durst-Andersen, L. Jansen, B.L. Jensen & J. Pedersen (red.), s. 269-85. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Togeby, O. (2003). *Fungerer denne sætning? : Funktionel dansk sproglære*, København: Gads Forlag.
- Van Valin, R.D. & R.J. La Polla (1997). *Syntax - Structure, Meaning and Function*, Cambridge New York: Cambridge University Press.
- Vikner, S. (2005). Det finitte verbs position i dansk før og nu, i *10. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, P. Widell & M. Kunøe (red.). Århus: Århus Universitet.
- Wiwel, H.G. (1901). *Synspunkter for dansk Sproglære*, København: Det Nordiske Forlag.

Attributive clauses in Danish

– and the relative irrelevance of relative clauses

Sune Sønderberg Mortensen

Dept. of Scandinavian Studies and Linguistics, University of Copenhagen

Abstract

This paper discusses the criteria for classifying subordinate clauses as e.g. relative clauses, adjectival clauses and attributive clauses within structural-functional grammar frameworks, illustrating that these traditional subclause categories, as dealt with in e.g. current Scandinavian reference grammars, are generally poorly defined and demarcated, both in relation to each other and to other traditional subclause classes. It is argued that the class of relative clauses, in particular, suffers from definitory inconsistency and vagueness, and seems misconceived at a basic level: relative clauses, from a Danish/Scandinavian perspective, are not a formally defined group of clauses that often occur in attributive function, as is widely held, but are, at best, a construction possibility amounting to the attributive function, i.e. they are essentially a functional class no different than the functional class of attributive clauses. For this reason, the class of relative clauses seems more or less irrelevant in structural-functional Scandinavian grammar, as its job is already done by attributive clauses. Hence, the criteria for attributive clauses are clarified and developed, and are shown to be met by a different and wider range of Danish subclause types than has traditionally been recognised.

1. Introduction*

Subordinate clauses are traditionally divided into (at least) three classes based on their syntactic functions in the superordinate clause (e.g. Wiwel 1901; Mikkelsen 1911; Jespersen 1933; Hansen 1967; Quirk *et al.* 1985; Faarlund *et al.* 1997; Van Valin & LaPolla 1997; Teleman *et al.* 1999; Cristofaro 2003; Hansen & Heltoft 2011), for instance:

* I would like to thank Torben Juel Jensen and Peter Harder for insightful comments on previous versions of this paper.

NOMINAL CLAUSES have functions that approximate to those of noun phrases [...]:

That we need a larger computer has become obvious

[...]

ADVERBIAL CLAUSES [...] function mainly as adjuncts or disjuncts [...]:

We left *after the speeches ended*

[...]

RELATIVE CLAUSES generally function as [...] modifiers of noun phrases [...]:

a man *who is lonely*

(Quirk *et al.* 1985:1047-8)

These general divisions, in their various terminological shapes, tend to be loosely considered the traditional approach to subclause classification (e.g. Hansen 1998:7; Huddleston & Pullum 2002:1014). They are rarely questioned or discussed in their own terms (cf. however e.g. Hansen 1998; Huddleston & Pullum 2002; Gast & Diessel 2012; Mortensen 2012), although individual accounts differ substantially and are often characterised by some degree of definitory vagueness. For instance, the words “approximate”, “mainly” and “generally” in the definitions above allow for the clauses in question to have other functions than the ‘canonical’ ones used for defining them. In other accounts, the clauses are classified not in terms of canonical functions, but on the basis of their actual syntactic function in the given context (e.g. Hansen & Heltoft 2011:1499). Regardless of the specific approach taken, there is a widespread practice of labelling one class of subclauses ‘nominal clauses’ and another class ‘adverbial clauses’, whereas the third class may be referred to as e.g. relative clauses (as above, Quirk *et al.* 1985), adjectival clauses (e.g. Hansen & Heltoft 2011) and/or attributive clauses (e.g. Teleman *et al.* 1999). Certainly, these traditional terms reflect different descriptive perspectives and can as such co-exist. For instance, it is common to perceive of relative clauses as a formally defined subclass of the functionally defined class of attributive or adjectival clauses, also known as postmodifier clauses (e.g. Quirk *et al.* 1985; Preisler 1997; Teleman *et al.* 1999; Hansen & Heltoft 2011).

But as I will illustrate in this article, the actual criteria defining and demarcating these classes against each other, and against other subclause classes, are often not only vague, unclear and fairly diverse, but also inconsistently and what may at times appear randomly applied. Moreover, the labels identifying them seem to be used more or

less interchangeably across and even within individual frameworks, all in all leaving it up to conventions and blurry impressions, at best, when to classify a subclause as e.g. attributive, relative or both.

In order to provide some clarification on the subject, I will try to explicate the basic criterial differences, similarities and boundaries between the related classes, and explore what empirical phenomena they can actually be said to cover. The aim is, based on a structural-functional view of language (e.g. Engberg-Pedersen *et al.* 1996; Dik 1997; Van Valin & LaPolla 1997; Engberg-Pedersen *et al.* 2005; Hansen & Heltoft 2011), to establish a more well-defined and consistent function-based class of attributive clauses, which will include investigating what types of subclauses can occur as attributive clauses. Since relative clauses are traditionally considered the prototype subgroup within attributive clauses, the first part of the article focuses on relative clauses. Examining this class ultimately leads me to argue that the general concept of relative clauses, at least in a modern Scandinavian perspective, is empirically and theoretically poorly justified and does not seem relevant from a classification point of view.

Finally, in the second part of the article, I illustrate that, when the basic criteria for attributive clauses are explicated and consistently applied, the majority of Danish subclause types are in fact able to occur as attributive clauses – meaning among other things that the term attributive clauses cannot reasonably be associated with a few special kinds of subclauses, such as relative and appositional clauses, but is rather a general, functionally meaningful syntactic construction opportunity for many subclause types.

First of all, let us take a brief look at what is commonly understood by ‘attributive’ or ‘adjectival’ clauses. Generally, these are part of syntactic constructions in which the subclause functions as a postmodifier within a constituent in the superordinate clause, e.g.:

- (1) (BySoc)
 så gik jeg ned og hentede en eller anden god **film** [som jeg vidste han gerne ville se].
 ‘then I went down and picked up some good **movie** [which I knew he’d like to watch].’

- (2) (BySoc)¹
 der kan altså der kan opstå den uheldige **situation** [at~ at vi er til fødselsdage~
 og sådan noget] jo ik'.²
 'sometimes we sometimes we do get the unfortunate **situation** [that~ that we
 are at birthday parties~ and stuff like that] you know right.'

In (1), the subclause functions as a postmodifier to the boldfaced noun head *film* ('movie').³ The head is moreover premodified by the determiner phrase and adjective *en eller anden god* ('some good'), and together these elements constitute a noun phrase, functioning in turn as a direct object in the main sentence. The construction in (2) can be described in a similar way from a functional point of view, regardless of the internal differences between the two subclauses. Hansen & Heltoft (2011) characterise subclauses like these as follows:

... subclauses can be adjectival, i.e. occurring like adjectives as modifiers in nominals. They first and foremost include so-called relative clauses ... (Hansen & Heltoft 2011:1480, my translation)

Thus, in line with much traditional and functionally oriented grammar (e.g. Mikkelsen 1911; Jespersen 1927; Quirk *et al.* 1985; Teleman *et al.* 1999), they regard adjectival clauses as clauses that function as modifiers in nominals. Teleman *et al.* (1999) refer to these clauses as attributive clauses (Teleman *et al.* 1999:462), a term I shall adopt. Thus, attributive clauses are, at this stage, simply understood as subclauses that function as postmodifiers to noun heads. Since their main subclass is widely considered to be relative clauses, in the following I turn to this concept – including relative clauses that are not traditionally analysed as having attributive function, which, as I will illustrate, is a point of discussion in itself.

¹ Authentic examples are excerpted from the Danish spoken language corpus BySoc (Project Urban Sociolinguistics), available online at <http://bysoc.dyndns.org/index.cgi?EeNnGg>, as well as from several websites. Moreover, a few examples are quoted from other studies. For each example the source is provided in parenthesis on the first line, except for examples which are constructed/derived from other examples. Further, for each example, the relevant subclause under analysis is framed by square brackets, just as the relevant head constituent is boldfaced. Approximate English translations follow the Danish examples, but are not accounted for analytically.

² In BySoc excerpts, ~ marks a hesitation. £ and ££ mark 'pause' and 'long pause'. A hyphen marks an unfinished word.

³ Based on the traditional Danish treatment of phrases as formulated in e.g. Diderichsen (1946).

2. Relative clauses

2.1 The correlate approach

In Hansen & Heltoft's framework relative clauses are referred to, interchangeably, as "implicative" clauses (e.g. Hansen & Heltoft 2011:1515ff; cf. also Mortensen 2011) – a notion originating from Diderichsen (1946) and employed also in e.g. Faarlund *et al.* (1997). These are defined as follows:

The IMPLICATIVE SUBCLAUSE is defined by having a semantically empty slot, to be filled by a constituent from the superordinate clause [...]
(Hansen & Heltoft 2011:1482, my translation)

This constituent, shared by subclause and superordinate clause, is expressed by what is referred to as a *correlate* placed in the superordinate clause, prototypically realised by a nominal (Hansen & Heltoft 2011:1516), e.g.:

- (3) (Hansen & Heltoft 2011:1482)
Han har en **hund** [der kan stå på bagbenene].
'He has a **dog** [which can stand on its hind legs].'

The above subclause can thus be said to have a semantically empty subject slot which is 'filled' by the antecedent noun *hund* ('dog'). This understanding of relative clauses, which I refer to as the correlate approach, is a quite common one, not only in Scandinavian grammar, corresponding more or less to those of e.g. Quirk *et al.* (1985), Faarlund *et al.* (1997), Teleman *et al.* (1999), De Vries (2002) and Huddleston & Pullum (2002), e.g.:

The relative subclause is introduced by an initial constituent or by the subjunction *som* ['which'/'that'/'who(m)', ed.] (which can sometimes be omitted). In the former case the initial constituent is fully or partially realised by a relative pronoun or adverb which is co-referential with a constituent (the correlate) in the superordinate clause. In the latter case the subclause has an implicit constituent which is co-referential with a constituent (the correlate) in the superordinate clause. (Teleman *et al.* 1999:485, my translation)

2.2 Other approaches

In other accounts, relative clauses are occasionally presented as merely a different word for attributive/adjectival clauses, e.g.:

ADJECTIVE CLAUSE, also adjectival clause. The traditional name for a RELATIVE CLAUSE, because such clauses modify nouns. (McArthur 1998, "adjective clause")

Or, e.g. in cross-linguistic and typological frameworks, as a broader notional or semantically defined category (e.g. Dik 1997; Comrie 1998; Givón 2001; Cristofaro 2003; Shopen 2007), for instance:

Relative relations involve two SoAs, one of which (the dependent one) provides some kind of specification about a participant of the other (the main one). (Cristofaro 2003:195)

These other approaches to relative clauses basically approximate the function-based understanding of *attributive* clauses outlined initially, in that they all base the relative clause category roughly on the criterion that the subclause, in its realised construction, somehow modifies a superordinate argument constituent, more or less equivalent to saying it functions as a postmodifier. Thus, there appears to be at least two different strands of how to define relative clauses: One is the correlate approach, seen in frameworks such as the Scandinavian reference grammars discussed, in which attributive and relative clauses are presented as two distinct categories, the latter being the main subgroup of the former. The other strand comprises frameworks that do not invoke a distinction of this kind, but operate rather with relative clauses alone as a notional/functional category approximating that of attributive clauses. Having clarified some of these terminological confusions, I will concentrate on the *correlate* approach because of its wide application in Scandinavian grammar, and because I consider this approach the truly problematic one.

2.3 Prototypical and less prototypical relative clauses

Relative clauses with nominal correlates are generally considered the prototypical kind. In Danish, as well as in Swedish and Norwegian, such relative clauses are prototypically introduced by the conjunction *som* ('which'/'that'/'who(m)'), which is generally optional (cf. 5.1), for which reason I will refer to such clauses as *som*/Ø-clauses. Examples (1) and (3)

above illustrate *som*/Ø-clauses, the former featuring *som* and the latter Ø.⁴ Thus, *som*/Ø-clauses with nominal correlates can basically be said to constitute the prototypical relative clause in each of the Scandinavian languages. However, relative clauses with less prototypical correlates and/or subordinators are also part of the picture, rendering a radial-like organisation of the category. For instance, less prototypical cases include constructions involving adverbial or sentential correlates, or even correlates with no manifest representation (e.g. Quirk *et al.* 1985; Faarlund *et al.* 1997; Teleman *et al.* 1999; Hansen & Heltoft 2011), e.g.:

- (4) (Faarlund *et al.* 1997:1067) (Adverbial correlate)
Da [når ho kom heim], var alt i orden.
 'Then [when she came home], everything was alright.'
- (5) (Teleman *et al.* 1999:511) (Sentential correlate)
Personalomsättningen var stor, [vilket ledde till en kunskapsmässig utarmning].
 'The staff turnover was high, [which led to knowledge deterioration].'
- (6) (Quirk *et al.* 1985:1056) (Non-represented correlate)
 I took Ø [what they offered me].

Faarlund *et al.* (1997) and Hansen & Heltoft (2011) in fact structure their presentations of relative clauses according to the status of the correlate in the superordinate clause, e.g.:

Correlate obligatorily represented:

- Nominal correlate
- Predicate correlate

Correlate optionally represented:

- Adverbial correlate

Correlate not represented:

- "Almen" correlate (associated with nominal/headless relative clauses, cf. 5.2, ed.)
 (Hansen & Heltoft 2011:1516, my translation)

⁴ In (3), the word *der* (roughly: 'there') is a dummy subject positioned **after** the conjunctive slot, which is required whenever *som* is left out and the correlate represents the subject of the subclause, i.e.:
Han har en hund [Ø DUMMY SUBJECT kan stå på bagbenene] / 'He has a **dog** [Ø DUMMY SUBJECT can stand on its hind legs]' (cf. also e.g. Hansen & Heltoft 2011:1518).

In cases of non-represented correlates, the correlate is held to be *implicitly* present in the superordinate clause, meaning for instance that the subclauses in (7) and (8) below are both classified as relative/implicative clauses although only (7) features an explicit correlate:

- (7) (Hansen & Heltoft 2011:1531)
Straks [da han trådte ind], kunne jeg se at han var syg.
 'Immediately [when he entered], I could see that he was ill.'
- (8) (Hansen & Heltoft 2011:1532)
 Ø [Da han trådte ind], kunne jeg se at han var syg.
 'Ø [When he entered], I could see that he was ill.'

Similarly the subclauses in (9) and (10) are both classified as relative clauses although only (9) features a correlate:

- (9) (Teleman *et al.* 1999:506)
 Han gick ut och köpte **allt** [vad som behövdes].
 'He went out and bought **all** [that was needed].' (lit. 'all what was needed')
- (10) (Teleman *et al.* 1999:506)
 Han gick ut och köpte Ø [vad som behövdes].
 'He went out and bought Ø [what was needed].'

As pointed out, Hansen & Heltoft's basic criterion is the (manifest or implicit) representation of a correlate in the superordinate clause, which means the inclusion of (8) and (10) as implicative/relative clauses seems to require some justification (cf. also Mortensen 2011) – why assume that a correlate is represented? In Diderichsen's (1946) original framework of implicative clauses, the correlate is not required to be represented in the *superordinate* clause; in fact, Diderichsen operates with various combinations of correlate representation in the superordinate and the subordinate clause, including constructions in which the correlate is not represented in the superordinate clause but *is* represented in the subclause (Diderichsen 1957[1946]:209ff). In (10), for example, the pronominal subordinator *vad* ('what') would then be analysed as the actual correlate expression of the construction. Although such broad understanding of how a correlate can be realised is not explicated in Faarlund *et al.* (1997), Teleman *et al.* (1999) and Hansen &

Heltoft (2011), it is likely to be part of the underlying rationale for treating subclauses like those in (8) and (10) as relative clauses. Certainly, subordinators play a prominent, yet not necessarily clear, role in the identification of relative clauses, which I discuss further in what follows.

2.4 Relative subordinators

The identification of relative clauses, including unobvious cases like the ones above, often involves reference to more or less elaborate lists of individual (types of) subordinators said to introduce relative clauses, e.g.:

The relative subclause is introduced by an initial constituent or by the subjunction *som* ['which'/'that'/'who(m)', ed.] (which can sometimes be omitted). (Teleman *et al.* 1999:485, my translation)

The subordinator in relative clauses can be the subjunction *som* ['which'/'that'/'who(m)', ed.], an interrogative pronoun or the determiner *hvilken* ['which', ed.]. (Faarlund *et al.* 1997:1054, my translation)

An example of a particularly large such list is provided in Huddleston & Pullum (2002:1047ff), where the list, rather than the general criteria outlined, is arguably what defines relative clauses. In fact, even in accounts where the correlate criterion is what explicitly defines relative/implicative clauses, relative subordinators appear in practice to be even more essential to how they are identified. This tradition of classifying certain subclause types as relative clauses based on e.g. 'relative pronouns', 'relative determiners' or other 'relative words'/'relativizers' (e.g. Wiwel 1901; Mikkelsen 1911; Jespersen 1927; Quirk *et al.* 1985; cf. also Comrie 1998; Huddleston & Pullum 2002) is, however well-rooted, not empirically very convincing from a modern Scandinavian point of view. As Hansen & Heltoft point out, for instance, noun-modifying relative clauses introduced by relative pronouns – or *hv*-pronouns ('wh'-pronouns; in Swedish: 'v'-pronouns) – are a rare sight in modern Danish and, when at all feasible, are reserved for extremely formal-style language, e.g.:

- (11) (Hansen & Heltoft 2011:1523)
 ?? Min kone, [hvem jeg traf i min studietid], er jurist
 'My wife, [whom I met in my student days], is a lawyer'

While there is nothing wrong with the English translation of (11), the Danish example is flawed or at least highly odd and old-fashioned. In modern Danish, as well as in Swedish and Norwegian, *som*/Ø ('which'/'that'/'who(m)') is the general subordinator used in relative clauses modifying nouns. *Hv*-subordinators are practically only used in specialised relative clauses, for instance *hvor* ('where') in locative and temporal relative clauses, as well as a few *hv*-subordinators with sentential correlates, e.g.:

- (12) (Hansen & Heltoft 2011:1528)
 Han bad mig blive, [hvad jeg ikke havde ventet]
 'He asked me to stay, [which I hadn't expected]'

Thus, while they are certainly part of the picture, there is hardly synchronic evidence for anything *prototypical* about Scandinavian relative clauses introduced by *hv*-/*v*-words, let alone for any innate relativeness of Scandinavian *hv*-/*v*-words. Indeed, they can just as well be used for introducing e.g. interrogative subclauses, to which I will return.

In for instance English, relative subordinators form a much more relevant and coherent group, seeing that *wh*-pronouns perform *any* kind of 'relative task', even all of the tasks corresponding to the Scandinavian *som*/Ø (while *that* can only perform a few of these). Still, the special relativeness of *wh*-subordinators is questionable. In addition to the fact that they, like their Scandinavian equivalents, can also occur as interrogative clauses, there is no obvious reason why relative subordinator lists like the ones described typically do *not* include non-*wh*-subordinators, although these are often able to perform similar tasks. For example, Huddleston & Pullum (2002) include *while*-clauses, but not *after*-clauses, even though both clause types seem equally capable of correlating with a constituent in the superordinate clause, given the right context, e.g.:

- (13) a. (Huddleston & Pullum 2002:1051)
 He wrote most of his poetry during the years [while he was in Paris].
 b. He wrote most of his poetry in the years [after he returned from Paris].

In other words, identifying relative clauses by so-called relative words is generally dubious as long as the actual criteria for relative clauses are based on something completely different, i.e. a correlate relation which can be realised also by other kinds of subordinators than *wh*-words. Moreover, specifically from a modern Scandinavian point

of view, the general association conventionally made between *hv-/v*-words and relative clauses is, synchronically speaking, countered rather than supported by empirical evidence – a point which is further illustrated in the discussions and examples to follow.

Generally, the various ways of defining and identifying relative clauses so far dealt with as the *correlate approach* involve – apart from the superordinate correlate requirement – certain requirements for the internal make-up of the subclause, such as a semantically empty slot, and particular subordinators introducing the subclause. These requirements reflect that relative clauses, as mentioned earlier, are conceived as a formally defined subclause class or, with a corresponding term from Danish grammar, as a class of subclause *material* (e.g. Diderichsen 1957[1946]:166; Hansen & Heltoft 2011:269; cf. also Mortensen 2012) as opposed to the *functionally* defined class of attributive clauses. That is, being a relative clause is traditionally considered an inherent property of certain subclause types – a conception which is rarely made explicit, yet is clear in e.g. Hansen (1998), where implicativeness is described as an “essential” property of certain subclauses, as opposed to their “accidental” syntactic functions (cf. also Hansen 1998:20; Mortensen 2011). Indeed, this conception is moreover evident from the closely related idea outlined earlier that relative clauses can occur in several functions, i.e. attributive, nominal and adverbial functions. In the following I discuss and challenge this idea and argue that it is basically misconceived, through taking a closer look at the notions of nominal and adverbial relative clauses.

2.5 Nominal/headless relative clauses

Nominal (e.g. Quirk *et al.* 1985) or headless (e.g. Givón 2001) relative clauses differ, as their names indicate, from other relative clauses in (at least) two respects: firstly, their correlate is obligatorily non-represented in the superordinate clause, and secondly, they do not function as attributes but as nominals, e.g.:

- (14) (Quirk *et al.* 1985:1057)
You're not Ø [who I thought you were]. (cf. '...the person I thought you were')
- (15) (www.bibelselskabet.dk)
Ø [Hvad Gud altså har sammenføjet], må et menneske ikke adskille.
'Ø [What God has joined together], let no man separate.'

like e.g. Wiwel (1901:323), collectively as simply “pronominal clauses”.⁶ Indeed, the semantic difference hinted to by Quirk *et al.* above can be paraphrased as one of different degrees of *specificity*, i.e. a more general, pragmatic rather than structural, aspect of referring (e.g. Preisler 1997:163ff). For example, the indefinite noun phrase *a girl* can be used for referring more or less specifically to its referents, e.g.:

(17)	Diamonds are a girl 's best friend.	(Generic reference: 'girls as such')
(18)	I'd love to meet a girl and settle down.	(Unspecific reference: 'some girl')
(19)	I met a girl yesterday.	(Specific reference: 'a particular girl')

Correspondingly, whether a pronominal subclause is used as an interrogative clause or as a nominal/headless relative clause, is essentially a question of the specificity of its reference, e.g.:

(20)	Please tell me [what you do].	(Unspecific reference → interrogative)
(21)	I remember [what you do].	(Unspecific reference → interrogative)
(22)	I know [what you do].	(Unspecific/specific reference → interrogative/relative)
(23)	I appreciate [what you do].	(Specific reference → relative)

Thus, for instance in (22), if one interprets the knowing as 'realising'/'being aware', the subclause refers to the *question* of 'what you do', i.e. the referent is unspecific, and the clause may be characterised as an interrogative clause. If the knowing is rather perceived as 'being familiar with'/'appreciating', the subclause refers to the *answer* of 'what you do', i.e. a specific referent, resulting in a nominal/headless relative clause reading. Hence, the distributional difference noted by e.g. Togeby (2003) is a reflection of the degree of specificity of the subclauses' reference and does not in itself warrant grouping them differently, as much as we do not need to divide the indefinite article *a* into different classes because of examples like (17) to (19).

The tradition of separating nominal/headless relative clauses and interrogative clauses into two different classes may enjoy the benefit of highlighting these semantic and distributional peculiarities. Yet, this results in a full subgroup of relative clauses that do not meet the basic criteria, and at the same time differ from other relative clauses in terms of their nominal function. In other words, nominal/headless relative

⁶ Not all pronominal clause types can be used as both interrogative and 'relative' clauses (cf. 5.2).

clauses seem to have less in common with other relative clauses than with interrogative ones, and might as well be dealt with as a shared category such as Wiwel's "pronominal clauses".⁷ Crucially, however, even if one insists on treating them as implicative/relative clauses, they cannot at the same time be regarded as nominal clauses, since the implicit correlate in the superordinate clause, which warrants the implicative/relative clause analysis altogether, has the syntactic function of a phrase *head* (cf. e.g. Faarlund *et al.* 1997:1048; Hansen & Heltoft 2011:1515) meaning that the subclause would be an *attributive* clause. Since they do in fact function as nominals, with which no one seems to disagree, I regard them as strictly speaking irrelevant for the study of attributive clauses, let alone relative clauses.

2.6 Adverbial relative clauses

The possibility of adverbial or adverbial-like relative clauses is accounted for in several grammars, e.g. (Diderichsen 1957[1946]:210ff; Faarlund *et al.* 1997:1064ff; Teleman *et al.* 1999:507ff; Huddleston & Pullum 2002:1051; Hansen & Heltoft 2011:1530ff), e.g.:

- (24) (www.pickipicki.se)
Den där **veckan** [när vi skulle laga andras mat] blev en utdragen historia.
'That **week** [when we were to cook other people's food] was a longwinded affair.'
- (25) (Hansen & Heltoft 2011:1531)
Straks [da han trådte ind], kunne jeg se at han var syg.
'**Immediately** [when he entered], I could see that he was ill.'

However, Faarlund *et al.*, Teleman *et al.* and Hansen & Heltoft even treat e.g. such time clauses and certain other adverbial-like clauses as implicative/relative when there is no correlate represented in the superordinate clause (e.g. Faarlund *et al.* 1997:1061; Teleman *et al.* 1999:508; Hansen & Heltoft 2011:1531), as illustrated above concerning example (8). Analysing such subclauses as inherently relative parallels the treatment of nominal/headless relative clauses, in that the *implicit* representation of a correlate in the superordinate clause is the classification basis. Still, this analysis is not empirically very

⁷ For another shared treatment of such subclauses as members of the class *nuclear clauses*, contained in a comprehensive five-part classification framework, cf. (Mortensen 2012).

convincing and it arguably over-complicates the description of what might otherwise simply be treated as adverbial constructions, e.g.:

- (26) (www.in-italia.dk)
 Til gengæld havde vi en mindre god oplevelse, [da vi spiste på Restaurant Mongaletto i Catellinaldo].
 'On the other hand we had a less pleasant experience [when we dined at Restaurant Mongaletto in Catellinaldo].'

If an underlying motivation for such analyses is that the conjunction, in this case *da* ('when'), is seen as a correlate constituent in the subclause (as e.g. suggested for Swedish equivalents in Teleman *et al.* 1999:508), this arguably opens for *any* kind of conjunction to be treated as a correlate. Also, the conjunction can hardly be said to co-refer with a constituent in the superordinate clause, as required by the relative clause definitions – rather, the entire subclause event can be said to coincide with the entire superordinate event, which only confirms that we are dealing with a relation of simultaneity. There is no obvious reason why the adverbial relation should *also* be treated as a relative relation.

In any case, a point parallel to that of nominal/headless relative clauses can be made, i.e. if subclauses like the one in (26) are nonetheless treated as relative clauses, they cannot at the same time be regarded as adverbial clauses, since any superordinate correlate, even if implicit, has the syntactic status of a phrase head, rendering the subclause an attributive clause. Thus, when analysing a construction like (26), one must *choose* between treating the subclause as an adverbial clause or as a relative and thereby attributive clause, in which case the adverbial analysis seems the appropriate one.

In other words, the kind of semantic link connecting a relative/implicative clause to its correlate is essentially the same kind of link connecting an attributive clause to its head. This link is brought about by means of syntactic construction and is not an invariant, inherent or essential property of certain subclauses. Therefore, relative clauses can hardly be regarded as a class of subclause material, i.e. a formally defined class, but are rather a function-based class just like attributive clauses.

2.7 Is the notion of relative clauses justified?

The only truly prototypical member of the relative clause category in the Scandinavian languages seems to be *som*/Ø-clauses modifying nouns. Given the wide range of clauses that for varying and unclear reasons are counted in as, less prototypical, relative clauses, the class is densely overpopulated by members that do not fully, if at all, meet its basic criteria. Moreover, relative clauses are essentially a functional class identical to that of attributive clauses, rather than a special kind of clauses with attributive function. Returning to the initial distinction between two strands of relative clause understandings, one being the correlate approach and others being various notional/functional approaches, it seems that this divide is in fact only apparent and is due to the obscure definitory apparatus characterising the correlate approach. As long as the relative clause category is thus merely another way of talking about attributive clauses, it appears, as hinted in the title, relatively irrelevant from a strict classificatory point of view. However, the notion of a correlate that binds together elements of both clauses by way of co-reference may be an intuitively appealing additional descriptive framework for *som*/Ø-clauses, as well as for pronominal clauses, provided the correlate relation is actually manifest and not just assumed. Regardless of the status one assigns to relative clauses as a subclause class, what is crucial is the acknowledgement that ‘relativeness’ is not an inherent property of certain clause types, but is a type of syntactic *construction*, i.e. the construction of the clause as an attributive constituent to a head in the superordinate clause. In what follows I examine and exemplify the various ways this attributive clause function can be achieved.

3. Subclauses as attributes

3.1 Phrase constituents, not clause constituents

As discussed, most accounts of attributive clauses focus on noun phrases in which a subclause is a postmodifier. However, specific criteria marking their boundaries towards other syntactic constructions are rarely given; yet one can generally gather that clauses treated as attributive clauses are (postmodifying) *parts of other constituents*, forming complex phrases with them, rather than sentence constituents in their own right. If we consider this a criterion, there is no reason why only noun phrases should be able to feature attributive clauses. Indeed, as illustrated, adverbial phrases containing attributive

clauses are possible, and examples involving adjectival phrases will be given later. Thus, I regard subclauses that are not themselves superordinate constituents but postmodifiers in phrases *of any kind* as attributive clauses. For this reason, among others, I consider attributive clauses a more appropriate term than adjectival clauses, since ‘adjectival’ might associate specifically to noun modification.

To determine that a subclause is not a constituent in its own right, a topological guideline can be employed based on the fact that a sentence constituent can normally only be fronted as a whole, meaning that attributive clauses, as opposed to nominal and adverbial clauses, cannot be fronted alone – they need their governing head, e.g.:

- (27)
- a. (www.arksite.dk)
Komplementærfarven er den **farve** [der ligger over for farven i farvecirklen].
‘The complementary colour is the **colour** [which is opposite to a colour in the colour circle].’
 - b. *[Der ligger over for farven i farvecirklen], er komplementærfarven den **farve**.
‘[Which is opposite to a colour in the colour circle], the complementary colour is the **colour**.’
 - c. Den **farve** [der ligger over for farven i farvecirklen], er komplementærfarven.
‘The **colour** [which is opposite to a colour in the colour circle] is the complementary colour.’

3.2 Postmodifiers, not complements

The head of a phrase can be premodified as well as postmodified by words, phrases and, in the case of postmodifiers, full clauses. Full clauses do not occur as premodifiers in Danish due to end-weight preferences. An example of a noun phrase featuring both premodifiers and a postmodifying subclause was given in (1), which is repeated in the underlined passage below:

- (28)
- Så gik jeg ned og hentede en eller anden god **film** [som jeg vidste han gerne ville se].
‘Then I went down and picked up some good **movie** [which I knew he’d like to watch].’

Like in (28), noun phrases often consist of determiners and/or adjectives premodifying the head – in this case *film* ('movie') – and e.g. adverbs, adverbial phrases or, as above, attributive clauses as postmodifiers. The head is what governs any pre- or postmodification, in a relation of *weak* dependency (e.g. Hansen & Heltoft 2011:82), meaning that the modifying elements can be left out. As determiners often occur as premodifiers, certain lexemes do require premodification, but postmodification is optional.

In e.g. Quirk *et al.* (1985) and Huddleston & Pullum (2002), the distinction between postmodifier clauses and complement clauses is unclear. Quirk *et al.*, for instance, reserve the notion of complementation for obligatory additions, while optional additions are treated as postmodifiers. However, the criteria for determining whether a unit is obligatory or not are vague, as is for instance illustrated in their analysis of the subclause in (29a):

- (29) a. (Quirk *et al.* 1985:1145)
 John is more intelligent [than Bill is].

Quirk *et al.* unproblematically analyse the underlined section as the subject complement of the sentence, further characterising *intelligent* as the head and *more* as a premodifier. The subclause, then, is determined to be a *complement* of the premodifier, although it cannot be regarded obligatory in a syntactic sense:

- (29) b. John is more intelligent Ø.

Of course, textual and informational circumstances may render an expectation of an addition like *than Bill is*, but it is not syntactically obligatory like e.g. a direct object or a subject complement can be. If any element that is felt to be obligatory due to pragmatic expectations is classified as a complement, we would also need to classify non-parenthetical clauses as complements; yet Quirk *et al.* treat e.g. restrictive relative clauses as postmodifiers, in line with traditional grammar. I regard it reasonable to draw the line between postmodifiers and complements as a matter of *optional* vs. *syntactically obligatory*, i.e. as noted, I consider a subclause to be an attributive clause only when it is *weakly* governed by a superordinate constituent.

According to these definitions, the clause type known as sentential relative clauses do not strictly speaking qualify as attributive clauses, seeing that they are not necessarily phrase constituents as required. As I will return to, I treat them as peripheral members of the class.

What follows is an outline of the kinds of material that can function as heads for attributive clauses in Danish, viz. nouns, pronouns, adjectives, adverbs, and secondarily larger units.

4. Head constituents in Danish

4.1 Noun and pronoun heads

The most well-established group of head constituents are those realised by nouns and pronouns. They hardly require in-depth introduction, but a couple of examples follow:

- (30) (BySoc)
jo men de kender jo også hinanden bedre end **folk** [der ellers sådan bare kommer i kirke] ik'.
'yes but they do also know each other better than **people** [who otherwise just come to the church] right.'
- (31) (www.min-mave.dk)
Og nu sidder jeg bare og venter på at **ham** [hvis bil jeg bakkede ind i] kontakter mig så vi kan udveksle forsikringshalløj.
'And now I'm just sitting here waiting for the **guy** [whose car I backed into] to contact me so we can exchange insurance stuff.' (lit. 'waiting for him whose car...')

4.2 Adjective heads

Head constituents can also be realised by adjectives, e.g.:

- (32) (BySoc)
jeg tænkte lige dengang jeg kom ind at at de den var meget **større** [end jeg havde forestillet mig].
'I was just thinking when I came in that that they it was much **bigger** [than I had imagined].'

Comparative clauses like the one above are occasionally treated as a separate class of subclauses in opposition to the function-defined classes (e.g. Quirk *et al.* 1985:1047ff), but

the ‘comparative’ feature is a purely semantic one. What makes such clauses comparative is the fact that they modify e.g. adjectives, and by virtue of modifying a superordinate constituent, thus realising an (adjectival) phrase, they qualify as attributive clauses. Another kind of construction involving an adjective head is one in which the subclause proposition marks the degree of a quality predicated of a superordinate participant, e.g.:

- (33) (www.helsignor.fodboldhistorie.dk)
 Faktisk var Ejnar så **hurtig** [at han blev betragtet som en af Danmarks hurtigste fodboldspillere].
 ‘In fact, Ejnar was so **fast** [that he was considered one of Denmark’s fastest football players].’

The adjective *hurtig* (‘fast’), premodified by *så* (‘so’), functions as head for the attributive clause. Together, they constitute an adjectival phrase. Occasionally such degree marking subclauses are classified as adverbial clauses (e.g. Hansen 1998:18). Such classification, like the one treating comparative clauses as a class of their own, is inconsistent as it is based on semantic criteria rather than the syntactic function of the subclause.

It is worth adding that in e.g. Swedish, Norwegian and English – but not in Danish – ‘emotive’ adjectives can govern subclauses in constructions like the ones below:

- (34) (blogg.dt.se/boredbeautiful)
 Jag är ledsen [att jag inte har uppdaterat här på hur länge som helst].
 ‘I am sorry [that I haven’t been updating here for such a long time].’
- (35) (forum.kvinneguiden.no)
 En annen gang sa han at han var glad [at jeg ikke var sjefen hans] for jeg måtte være en utrolig bitch å jobbe sammen med.
 ‘Another time he said that he was glad [that I wasn’t his boss] cause I would definitely be an incredible bitch to work with.’

In corresponding (modern) Danish constructions, a preposition is generally required after the adjective, effectively rendering the subclause a nominal clause:

- (36) a. (www.boligdebatten.dk)
 Men jeg var overrasket **over** [at jeg intet kunne høre da jeg sad inde i bilen med lukket dør].
 ‘But I was surprised [that I couldn’t hear anything sitting inside the car with the door closed].’

- b. *Men jeg var overrasket Ø [at jeg intet kunne høre...]
 'But I was surprised [that I couldn't hear anything...]'

Traditionally, such clauses tend to be treated as complement/obligatory clauses (Quirk *et al.* 1985:1049; Teleman *et al.* 1999:533; Huddleston & Pullum 2002:964), but Preisler (1997) classifies them as postmodifiers as opposed to e.g. complements (Preisler 1997:51). Seeing that the subclauses are only weakly governed by the adjectives, they do not qualify as complements but as postmodifiers within the present framework. Hence, following Preisler, I consider it appropriate to treat such clauses as attributive clauses.

4.3 Adverb heads

Adverb head constituents include comparative and degree marking elements similar to the adjectival ones discussed above, e.g.:

- (37) (BySoc)
 jeg vil altså **hellere** have et badeværelse [end jeg vil have en entré]
 'I would **rather** want a bathroom [than I would want an entrance hall]'
- (38) (jazznyt.blogspot.com)
 Han satte sig ved flygelet og spillede så **smukt** [at tiden stod stille].
 'He sat at the piano and played so **beautifully** [that time stood still].'

Also, various kinds of nouns can head adverbial phrases, such as time, manner and place adverbials, featuring attributive clauses, e.g.:

- (39) (www.fri.dk)
 En **aften**, [efter vi havde spist en lækker middag på kroen], faldt Henrik på knæ og friede til mig oppe på hotelværelset.
 'One **evening** [after we had had a delicious dinner at the inn], Henrik got on his knees and proposed to me in our hotel room.'

4.4 Sentential and predicate heads

Finally, sentences and parts of sentences are capable of being modified in an attributive-like relation by certain kinds of subclauses (cf. e.g. Theilgaard 2009; Hansen & Heltoft 2011), e.g.:

- (40) (BySoc)
 de s~ eller **min mor~ forlangte at jeg betalte for at bo hjemme** [hvilket jeg var lidt sur over dengang].
 'they s~ or **my mom~ required me to pay for living at home** [which I was a bit vexed about at the time].'
- (41) (BySoc)
der måtte vi jo godt skrive med venstre hånd ££ [hvilket vist ikke var så almindeligt dengang den periode].
 'there we were allowed to **write with our left hand** ££ [which I guess wasn't so common at that time that period].'
- (42) (Korpus DK)
 Så medmindre vi ville **ændre ejerforholdet på avisen-** [hvad vi ikke havde lyst til], måtte vi gå i betalingsstandsning...
 'So unless we were willing to **change the ownership of the newspaper-** [which we didn't want], we had to file for suspension of payments...'

I will deal with such sentential/predicational attributive clauses later, and for now just include these larger units as potential head material.

I have given examples illustrating that nouns, pronouns, adjectives and adverbs as well as larger linguistic units can all realise head constituents for attributive clauses. Still, different heads put different semantic restrictions on the clauses they govern, and vice versa, just as certain clause types are generally unable to function as attributive clauses. In the following, I examine a range of Danish subclause types, identified first and foremost by the subordinators introducing them, and try to account for which kinds of heads they can postmodify.

5. Attributive clauses in Danish

5.1 *Som/Ø*-clauses

As discussed, the central attributive clause in Danish is arguably the *som/Ø*-clause ('which'/'that'/'who(m)'/Ø-clause). The fact that the conjunction *som* is optional⁸ sets

⁸ Contrary to what appears to be a common assumption (e.g. Becker-Christensen 2010:143; Hansen & Heltoft 2011:1521; Pedersen 2011:231), even in parenthetical attributive clauses the conjunction *som* can be left out, as illustrated in Mortensen (2012), mostly – but not necessarily – in constructions involving the dummy subject *der*. (In a series of coordinated *som/Ø*-clauses, however, *som* appears to be obligatory in all but the first clause.)

som/Ø-clauses apart from *som*-clauses, i.e. clauses of comparison or time. As opposed to *som*-clauses, *som*/Ø-clauses *only* occur as attributive clauses, modifying nouns and pronouns of all kinds, e.g.:

- (43) (BySoc)
 ... for de havde en meget speciel **klasselærer** [som var £ lidt hippieagtig] ik'.
 '... cause they had a very special class **teacher** [who was £ kind of a hippie] right.'
- (44) (BySoc)
 så er der nogle helt oppe i~ ££ i~ halvtredsårsalderen og der er **nogle** [som der kun er sytten atten år] ik'.
 'then there are some well up in~ ££ in~ their fifties and there are **some** [who dummy subj are only seventeen eighteen years old] right.'

5.2 *Hv*-clauses

As discussed, Danish *hv*-clauses ('*wh*-clauses'), which may collectively be labelled pronominal clauses, can be used for several syntactic and semantic purposes. 'Interrogative' *hv*-clauses are perhaps canonically nominals, but they do occur as attributive clauses as well, governed by a few nouns/nominalisations expressing doubt, e.g.:

- (45) (www.retssal.dk)
 Eksempelvis kan man stille sig **spørgsmålet** [hvem der er den egentlige indehaver af rettighederne og pligterne].
 'For example, one might ask the **question** [who is the true owner of the rights and the duties].'
- (46) (khorkhoi.wordpress.com)
 Så kommer **overvejelsen** [hvad man egentlig kan spise: om man kan spise en 'hel' tallerken].
 'Then there is the **consideration** [what you can actually eat: whether you can eat a 'full' dish].'

Further, in special contexts where highly formal or archaic language is used, a few *hv*-clauses, notably *hvem*- and *hvad*-clauses, and clauses introduced by the possessive pronoun *hvis* ('whose'), can function much like *som*/Ø-clauses, modifying nouns and pronouns, e.g.:

- (47) (www.detnyetestamente.dk)
 Jeg vil være barmhjertig imod **den**, [hvem jeg er barmhjertig imod], og
 forbarme mig over **den**, [hvem jeg forbarmer mig over].
 'I will have mercy on **he** [whom I have mercy], and compassion on **he** [whom
 I have compassion].'

Moreover, *hv*-subordinators combined with prepositions can modify nouns and pronouns, also mainly in formal or archaic-style contexts:

- (48) (www.kentaurnet.dk)
 De er trænet i at bringe andre mennesker i en form for **trance**, [hvorunder de
 kan påvirke dette menneskes adfærd].
 'They are trained to bring other individuals into a form of **trance** [under
 which they can influence this person's behaviour].'

These are all constructions in which *hv*-clauses modify nouns or pronouns. As discussed, some *hv*-clauses can realise 'sentential attributive clauses', modifying the entire superordinate clause or a predicate contained in it. In 4.4 above, I gave examples of *hvilket*-clauses ('which'-clauses); other significant types include e.g. *hvorfor*-clauses ('which-is-why'-clauses) and *hvorimod*-clauses ('whereas'-clauses):

- (49) a. (www.danmarksturseglerforening.dk)
Havnen var således fyldt op, [hvorfor vi valgte at sejle over til Getterön].
 'Thus the harbour was packed, [which-is-why we chose to sail over to
 Getterön].'
- (50) a. (www.ucviden.dk)
Det ene studie påviste ingen effekt, [hvorimod det andet viste positiv
 effekt af rehabilitering].
 'The first study did not document any effect, [whereas the other one
 showed a positive effect of rehabilitation].'

Some accounts treat such subclauses as adverbial or adverbial-like clauses (e.g. Quirk *et al.* 1985; Togeby 2003; Hansen & Heltoft 2011). As discussed in Theilgaard (2009:55-56), this classification is semantically unsatisfactory, and also the clauses lack the ability to be fronted alone which characterises other adverbial clauses, as noted earlier:

- (49) b. *[Hvorfor vi valgte at sejle over til Getterön], **var havnen således fyldt op**
 '[Which-is-why we chose to sail over to Getterön], **thus the harbour was packed**'
- (50) b. *[Hvorimod det andet viste positiv effekt af rehabilitering], **påviste det ene studie** ingen effekt
 '[Whereas the other one showed a positive effect of rehabilitation], **the first study** did not document any effect'

The fact that they cannot be fronted⁹ might be seen as evidence in favour of treating them as attributive clauses, since attributive clauses are always *postmodifiers* as opposed to e.g. adverbial clauses. However, as pointed out, these clauses do not meet the requirement of being parts of *phrases*, seeing that they are more or less independent clauses that can modify full sentences. While this leads Theilgaard to argue that they do not have a constituent function at all (Theilgaard 2009:61), I find it reasonable to regard them as peripheral members of the attributive clause category.

The distribution of the attributive *hv*-clauses differ, such that some can only express interrogative meaning, modifying a few specific noun heads, e.g. *hvordan*-clauses ('how'-clauses). Others can modify e.g. most kinds of nouns and pronouns as well as (parts of) full sentences, e.g. *hvad*-clauses ('what'/'which'-clauses), while some *hv*-clauses can only modify predicates and full sentences, e.g. *hvorimod*-clauses ('whereas'-clauses). A final *hv*-clause is especially versatile, viz. the *hvor*-clause (roughly: 'where'/'when'-clause), which is able to function not only in all of the ways discussed above, but also as attribute to adverb heads, e.g.:

- (51) (BySoc)
 han ha- han skrev jo han førte dagbog £ som skulle udgives **nu** [hvor han blev pensioneret]
 'he h- he did write he kept a diary £ that was meant to be published **now** [when he retired]'

⁹ Theilgaard (2009) discusses examples of such clauses in "initial" position, yet recognising that they are not able to occur in the "fundament" position, i.e. the position *immediately* preceding the finite verb (Theilgaard 2009:51). When employing fronting as a constituent test, I deal only with positioning in the fundament position, and consider Theilgaard's "initial" examples as cases of parenthetical insertions not influencing the validity of the test.

- (52) (www.180grader.dk)
 Det ville være en måde at hindre at politikerne kørte helt **ud** [hvor al mening forsvinder].
 'It would be a way to prevent the politicians from going all the way **out** [where all sense disappears].'

5.3 *At/Ø-* and *om*-clauses

The primary attributive function of *at/Ø*-clauses ('that'/Ø-clauses) and *om*-clauses ('if'/'whether'-clauses) is that of apposition, quite similar to interrogative attributive *hv*-clauses, e.g.:

- (53) (dvm.nu)
 Den **anklage**, [at der er for få franskmænd blandt for mange udlændinge], er også blevet rettet mod operaen i Paris.
 'The **accusation** [that there are too few Frenchmen among too many foreigners] has also been directed at the opera in Paris.'
- (54) (www.kirkeligtcentrum.dk)
Debatten [om der er andre veje til Gud end gennem Kristus] blussede op igen.
 'The **debate** [whether there are other paths to God than through Christ] arose again.'

While *om*-clauses roughly share types of governing heads with interrogative *hv*-clauses, *at/Ø*-clauses can modify a broader range of nouns referring to opinions, beliefs, statements etc. Similarly to *som/Ø*-clauses, *at/Ø* indicates that *at* is optional in, amongst others, attributive clauses:

- (55) (psychedelia.dk)
 Engang under et syretrip, fik mig og en kammerat den **idé** [Ø vi skulle hoppe i svømmingpoolen] selvom det var tidligt forår.
 'Once during an acid trip, me and my friend got the **idea** [Ø we should jump into the swimmingpool] although it was early spring.'

Finally, as discussed in 4.2 and 4.3 above, *at/Ø*-clauses can modify adjective and adverb heads in the characteristic degree marking construction.

5.4 End-clauses

End-clauses ('than'-clauses) are one of the few clause types apart from *som*/Ø-clauses that can only function as attributes. They do so as modifiers of adjective or adverb heads, e.g.:

- (56) (BySoc)
 politisk og £ og f- med hensyn til parforhold og alt muligt andet der er der er de sgu mere **konservative** [end jeg kan huske] i hvert fald ik'.
 'politically and £ and r- concerning relationships and lots of other things they are you know they are more **conservative** [than I remember] anyway right.'
- (57) (BySoc)
 altså jeg har al- aldrig kendt **andet** [end at min bedste har boet hos os].
 'you know I have ne- never known anything **other** [than that my granny has been living with us].'

5.5 Adjunctive clauses

A range of subclauses that are typically recognised as adverbial clauses can also occur in the attributive function. For instance, attributive time clauses were discussed earlier – and while I oppose to the tradition of treating time clauses as *inherently* implicative/relative, it is indeed relevant to point out their *ability* to function this way, i.e. as attributive clauses. Time clauses are far from the only 'adverbial-like' subclauses that can occur as attributes. In fact, any subclause that can function as an *adjunct clause* (e.g. Quirk *et al.* 1985:1070ff), can also function as an attributive clause. For instance, a typical time clause such as a *mens*-clause ('while'-clause) can occur, amongst others, as an adjunct or as an attribute:

- (58) (BySoc) (Adjunct clause)
 og~ £ en anden skal så holde øje med kassen [mens jeg £ lige går ned i kælderen].
 'and~ £ someone else must then watch the till [while I £ pop down to the basement].'
- (59) (da.wikipedia.org) (Attributive clause)
 I **perioden** [mens Michael Jackson boede på ranchen] var han meget gæstfri, og han inviterede jævnligt større grupper lokale og ofte alvorligt syge børn til at komme og besøge ranchen.
 'During the **period** [while Michael Jackson lived on the ranch], he was very hospitable and he frequently invited large groups of local, and often seriously ill, children to come and visit the ranch.'

the level of how closely integrated into the superordinate nucleus they can become (cf. e.g. Quirk *et al.* 1985; Haegeman 2006; Mortensen 2006; Verstraete 2007; Hansen & Heltoft 2011; Mortensen 2012), including the distributional difference that only adjunctive clauses can function as e.g. attributes.

It should be noted that due to specific lexical differences, certain adjunctive clause types are more easily constructed as attributive clauses than others. For instance, most time clauses readily modify nouns and time adverbials of all kinds, whereas e.g. causal *fordi*-clauses ('because'-clauses) require more specific types of head, e.g.:

- (61) (www.naturstyrelsen.dk)
Tiden [indtil, der er en unge i reden], er den allermest kritiske med hensyn til forstyrrelser.
 'The **time** [until there is a chick in the nest] is the far most critical in terms of disturbances.'
- (62) (livetsomdsan.blogspot.com)
 Jeg har også et ansigt, der er så hævet, at jeg ligner **Brian Nielsen** [lige efter at han havde bokset 12 omgange], bare at Brian var pænere.
 'I do have a face so swollen that I look like **Brian Nielsen** [right after he had done 12 rounds of boxing], except that Brian was prettier.'
- (63) (www.golfonline.dk)
 I **perioden** [siden hun skrev professionel på visitkortet], har Julie Tvede spillet otte turneringer på Futures Tour, en kvindelig pendent til mændenes Nationwide Tour i USA.
 'During the **period** [since she wrote professional on her card], Julie Tvede has played eight tournaments on Futures Tour, a women's counterpart to men's Nationwide Tour in the USA.'
- (64) (dindebat.dk)
 Kender i følelsen af ubetinget glæde? **Glæde** [fordi det næsten er sommer], **glæde** [fordi fuglene synger], **glæden** [fordi man er til].
 'Do you know the feeling of unconditioned joy? **Joy** [because it's almost summer], **joy** [because the birds are singing], the **joy** [because you exist].'

Thus, while the time clauses above all modify heads designating more or less concrete entities or specifications, the complexity of a causal relation like the one in (64) requires that a predication or a similarly complex entity be incorporated within the head

constituent. For this reason, causal clauses and other semantically complex adjunctive clauses seem to prefer noun heads when used as attributes, seeing that e.g. adverb and adjective heads can hardly express predication content. *Glæde* ('joy'), in the above case, can for instance be said to incorporate a predication such as *at være glad* ('being joyful'), to which the modifying subclauses express different causes. Note that analysing the *fordi*-clauses as *adverbial* clauses would be inappropriate: even if *glæde* is seen as part of the preceding clause, the causal relations cannot be interclausal – only *glæde(n)* is modified.

The need to modify predication content can also be satisfied by for instance nominalisations:

- (65) (www.hk.dk)
 Ganske vist indeholder lovforslaget et forbud mod **fyring** [fordi man siger nej til at gå på deltid].
 'Of course, the proposed legislation involves prohibition of **dismissal** [because you say no to going part-time].'

Similar preferences apply to other semantically complex adjunctive clauses such as e.g. *hvis*-clauses ('if'-clauses) and *så*-clauses ('so (that)'-clauses):

- (66) (www.marsh.dk)
 Har din virksomhed overblik over sine mest kritiske kontraktsrisici og **konsekvensen**, [hvis de aktualiseres]?
 'Is your company aware of its most critical contract risks and the **consequence** [if they are actualised]?'
 (67) (www.kirkeogfilm.dk)
 Det er en ensomhed, som er forbundet med et **talent**, [så man tror, det er løgn].
 'It is a loneliness which is tied to a **talent** [so you won't believe it].'

Finally, the fact that adjunctive clauses can modify predication content both in terms of adverbial modification and in terms of attributive modification calls for a clarification of the boundary between the two kinds of syntactic relations. For instance, it is not necessarily clear-cut whether the following *mens*-clause ('while'-clause) is an adverbial clause or an attributive clause:

- (68) (www.w7h.dk)
 Ved et simpelt **tyveri** af en smartphone [mens man bærer den på sig], er man dækket af sin indboforsikring.
 'In the case of a simple **theft** of your smartphone [while you are carrying it on you], you are covered by your house insurance.'

Yet, considering that *et simpelt tyveri af en smartphone* ('a simple theft of your smartphone') has the structure of a nominal phrase (i.e. the prepositional object of *ved* ('in the case of')), the subclause is most appropriately classified as an attributive clause modifying the head *tyveri* ('theft'). Still, this construction seems closer to an adverbial construction than most of the previous attributive constructions discussed, due to the fact that the head is part of a full predication, i.e. a semantic unit normally modified by e.g. time adverbials. The attributive relation adds to a densely packaged information unit suited for specifying a certain 'type of damage'. Other kinds of borderline cases include superordinate infinitives modified by adjunctive clauses, e.g.:

- (69) (www.preecom.dk)
 Det er vigtigt, at få sine børn [mens man er ung].
 'It's important to have your children [while you are young].'

The *mens*-clause resembles an attributive clause in terms of functioning as a modifier within a phrase, i.e. an infinitive phrase. However, the criterion that an attributive clause must be *weakly* governed, i.e. non-obligatory, is hardly met in this case, as leaving out the *mens*-clause would render the sentence somewhat incomplete:

- (70) ?? Det er vigtigt, at få sine børn.
 'It's important to have your children.'

Rather, the subclause can be characterised as a predicate satellite (cf. e.g. Dik 1997:51), i.e. a bound adverbial clause constituting an integral part of the verbal activity itself. These borderline examples, apart from characterising the inevitable fuzziness of the categories, illustrate that the classification is not just a matter of finding a fitting box for each subclause, but indeed a tool for analysing what they do in the text.

6. Conclusive remarks

I have illustrated that the linguistic field surrounding relative clauses, adjectival clauses and attributive clauses, at least in a Scandinavian grammar context, is fraught with significant definitory and terminological inconsistency and lack of clarity. On this basis I have argued that Scandinavian subclause classification has no obvious benefit of its traditional and still widespread relative clause categories defined in terms of correlate relations, since relative clauses in this sense essentially amount to the functional class of attributive clauses, a syntactic construction rather than an inherent feature in certain subclauses.

Regardless of the status one assigns to relative clauses, the class of attributive clauses is itself traditionally not clearly defined and demarcated. For this reason, I have discussed existing accounts of attributive clauses and similar categories, and on this basis proposed an expanded, more clearly specified and more consistent concept of attributive clauses than is provided in e.g. the Scandinavian reference grammars discussed. The discussion and clarification of their criteria further benefits the entire function-based subclause classification system, since also the neighbouring classes of nominal/complement clauses and adverbial clauses are more clearly demarcated, and not least since significant – previously problematic – borderline cases in Danish can now be consistently dealt with. For instance, the fact that adjunctive subclauses are not to be classified as adverbial clauses when actually functioning as attributes is highlighted.

The class of attributive clauses, then, is defined as clauses that postmodify a non-verbal head in a relation of weak dependence, forming a phrase with a constituent function in the superordinate clause. Under this definition, the group of subclauses traditionally labelled e.g. sentential relative clauses stand out by not belonging neatly to either the attributive, the adverbial or the nominal classes. Due to the facts that they do have modifier functions and behave topologically as postmodifiers rather than adverbials, they are treated as peripheral cases of attributive clauses.

A general observation from examining the different opportunities for constructing attributive clauses is that most subclause types, as identified by their subordinators, are able to be constructed as attributive clauses, once again emphasising that attributive clauses is a purely functional subclause class. One overarching functional

purpose of attributive construction can hardly be identified, but in many cases attribution is a means of packaging clause content into dense analytical information units. Also, construction with a governing head often allows speakers to specify in greater detail the intended meaning of a subclause, e.g. *the fact that ...* vs. *the contention that ...*; and *the moment when ...* vs. *the period when ...*; etc.

As also discussed in Mortensen (2011) and Mortensen (2012), much traditional grammar conflates or confuses the analytical levels of form and function – here referred to as material and function – for instance with the consequence that subclauses are often classified according to several, sometimes contradictory, sometimes doublet, criteria at once, blurring the actual benefit of the classification itself. The present attempt to clarify a part of the function-based level of subclause classification on the one hand, and to explicate what linguistic material is involved in it on the other, can hopefully contribute to not only more consistent but also more empirically illuminating subclause classification.

References

- Becker-Christensen, C. (2010). *Dansk syntaks*, 1. edn. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Comrie, B. (1998). "Rethinking the typology of relative clauses", *Language Design*, 1, 59-86.
- Cristofaro, S. (2003). *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- De Vries, M. (2002). *The Syntax of Relativization*, Utrecht: Landelijke Onderzoekschool Taalwetenschap.
- Diderichsen, P. (1946). *Elementær dansk grammatik*. Copenhagen: Nordisk Forlag.
- Diderichsen, P. (1957[1946]). *Elementær dansk grammatik*, 2. edn. Copenhagen: Gyldendal.
- Dik, S.C. (1997). *The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Dik, S.C. (1997). *The Theory of Functional Grammar. Part 2: Derived and Complex Structures*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Engberg-Pedersen, E., Fortescue, M.D., Harder, P., Heltoft, L. & Jakobsen, L.F. (eds.) (1996). *Content, expression and structure: Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- Engberg-Pedersen, E., Fortescue, M.D., Harder, P., Heltoft, L. & Jakobsen, L.F. (eds.) (2005). *Dansk funktionel lingvistik: En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. Copenhagen/Roskilde: University of Copenhagen/Copenhagen Business School/Roskilde University.
- Faarlund, J.T., Lie, S. & Vannebo, K.I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Gast, V. & Diessel, H. (eds.) (2012). *Clause Linkage in Cross-Linguistic Perspective : Data-Driven Approaches to Cross-Clausal Syntax*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Givón, T. (2001). *Syntax : an introduction*, rev. edn. Amsterdam: John Benjamins.
- Haegeman, L. (2006). 'Argument fronting in English, Romance CLLD, and the left periphery', in R. Zanuttini, H. Campos, E. Herburger and P. Portner (eds.), *Cross-linguistic research in syntax and semantics: Negation, tense and clausal architecture*. Georgetown: Georgetown University Press, 27-52.
- Hansen, A. (1967). *Moderne dansk 3*. Copenhagen: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab / Grafisk Forlag.
- Hansen, E. (1998). 'Kriterier for inddeling af ledsætninger', in P. Colliander and I. Korzen (eds.), *Ny forskning i grammatik 5: Sophienbergssymposiet*. Odense: Odense Universitetsforlag, 7-22.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011). *Grammatik over det danske sprog*. Copenhagen/Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab/Syddansk Universitetsforlag.
- Huddleston, R. & Pullum, G.K. (2002). *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jespersen, O. (1927). *A Modern English Grammar on Historical Principles, Part III*. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- Jespersen, O. (1933). *Essentials of English grammar*. London: Allen & Unwin.
- McArthur, T. (1998). 'Concise Oxford companion to the English language'. Oxford: Oxford University Press.
- Mikkelsen, K. (1911). *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg: Håndbog for viderekomne og lærere*. Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.
- Mortensen, S.S. (2006). *Temporale konjunktioner i dansk*, MA thesis. Roskilde University.
- Mortensen, S.S. (2011). 'Problemer og udveje i dansk ledsætningsklassifikation', in P. Durst-Andersen and H.H. Müller (eds.), *Ny forskning i grammatik 18*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 225-47.
- Mortensen, S.S. (2012). "A distributional approach to functional Danish subclause classification", to appear in *Acta Linguistica Hafniensia*, 44(1). Available online at <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03740463.2012.709742>.
- Pedersen, K.M. (2011). "Relativt som i grammatisk, historisk og geografisk belysning", *MUDS*, 13, 225-35.
- Preisler, B. (1997). *A Handbook of English Grammar on Functional Principles*, 2. edn. Aarhus: Aarhus University Press.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G. & Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive grammar of the English language*. London: Longman.
- Shopen, T. (ed.) (2007). *Language Typology and Syntactic Description*, 2. edn. Cambridge: Cambridge University Press.
- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. (1999). *Svenska Akademiens grammatik 4: Satser och meningar*. Stockholm: Svenska Akademien.

- Theilgaard, L. (2009). *Prædikatsrelativsætninger i dansk : En empirisk undersøgelse af hvad- og hvilket-relativsætninger*, MA thesis. University of Copenhagen.
- Togeby, O. (2003). *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. Copenhagen: Gads Forlag.
- Van Valin, R.D., Jr. & LaPolla, R.J. (1997). *Syntax - Structure, meaning and function*. Cambridge New York: Cambridge University Press.
- Verstraete, J.-C. (2007). *Rethinking the coordinate-subordinate dichotomy: Interpersonal grammar and the analysis of adverbial clauses in English*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Wiwel, H.G. (1901). *Synspunkter for dansk sproglære*. Copenhagen: Det Nordiske Forlag.

A distributional approach to functional Danish subclause classification

Sune Søndberg Mortensen*

Department of Scandinavian Studies and Linguistics, University of Copenhagen

This paper proposes a general structural-functional classification of Danish subclauses, based on their distributional properties. It is argued that traditional divisions into, for example, nominal/complement, attributive/relative and adverbial subclauses are inadequate on their own, because they only account for the syntactic functions of the clauses in realized discourse. Attempts at classifying subclauses at an abstract level tend to rely on the idea that each subclause form has a “default” syntactic function, but this paper argues that Danish subclauses may be dealt with more accurately by acknowledging and indeed exploiting their multifunctionality. Thus, a division into five distinct subclause classes is proposed, grouping the clauses according to their abstract potentials for occurring in specific syntactic functions and positions in the superordinate clause. The main inventory of Danish subclauses are classified on this basis, allowing for predictability between individual subclause types and their functional potentials.

Keywords: Subordinate clauses; syntax; grammar; classification; Danish

1. Introduction

Subordinate clauses, also referred to as for example embedded, dependent or constituent clauses, form part of the stock inventory of most general grammar accounts (e.g. Diderichsen 1946; Dik 1997b; Faarlund, Lie and Vannebo 1997; Givón 1984; Halliday 1994; Hansen and Heltoft 2011; Huddleston and Pullum 2002; Jespersen 1927; Mikkelsen 1911; Quirk et al. 1985; Teleman, Hellberg and Andersson 1999; Van Valin and La Polla 1997; Wiwel 1901), and are frequently treated on more or less individual terms as well (e.g. Andersson 1975; Cristofaro 2003; E. Hansen 1998; Hengeveld 1996; 1998; Huddleston and Pullum 2004; A. Jensen 2003; T.J. Jensen 2011; Jespersen 1939–40; Laury and Suzuki 2011; Lehmann 1988; Mortensen 2006; 2011; Smessaert et al. 2005; Verstraete 2007). Although subclauses, as they are referred to here, are usually treated on the basis of general subclause typologies, the actual criteria for these typologies have, at least in the Danish grammar tradition, received little attention. Generally, Danish grammars classify subclauses in accordance with most traditional frameworks, i.e. on the basis of their realized syntactic functions.

However, in this paper I argue that the traditional approach tends to disregard the basic distinction of function and form, either leaving the latter unaccounted for

*Email: sunsm@hum.ku.dk

or conflating the two levels of description, with the result that the classification of Danish subclauses in fact provides no or little information about the subclauses in their own respect. Thus, it is my general argument that the analytical level of form (or **material** in my terminology; cf. section 2.3.) needs to be applied more systematically and accurately, in order to account for the complex relations between the expressions and functions of Danish subclauses. In particular, I argue that exploring the syntactic **distribution** of subclause material, i.e. the syntactic potential of each subclause type rather than just its specific realization (cf. section 3.1.), provides a sound basis for classification at the level of material. I illustrate this by detailing a five-part Danish subclause classification at material level, into nuclear clauses, semi-nuclear clauses, non-nuclear clauses, attributional clauses and appendix clauses. Each class is defined by its own set of distributional properties and characterized in terms of general semantic features.

2. Theoretical preliminaries

2.1. *What is a (Danish) subclause?*

While grammatical treatments of subclauses are fraught with terminological difficulties and disagreements (cf. for example Butler 2003; Cristofaro 2003; Jendraschek 2007; A. Jensen 2003), the fact that I employ the term “subclause” rather than, say, “embedded” or “dependent” clause should not be taken to imply that I defend a particular theoretical stance. The choice is simply motivated by the fact that the term sub(ordinate)clause is in many frameworks seen as a common denominator for a range of more or less related clause phenomena (e.g. Cristofaro 2003; Jendraschek 2007; Quirk et al. 1985). Thus, I adopt the general notion of subclause widely used in traditional and modern Danish grammar (e.g. A. Hansen 1967; E. Hansen 1977; Hansen and Heltoft 2011; Mikkelsen 1911; Togeby 2003),¹ and define subclauses simply as clauses that are constituents of other clauses – referred to as superordinate clauses – or of constituents of these for example:

- (1) *De troede [at Jorden var flad]*²
 ‘They believed [that the Earth was flat]’

- (2) *Jeg så en mand [som løb rundt i pyjamas]*
 ‘I saw a man [who was running around in his pyjamas]’

¹ In recent Danish grammar, subclauses are usually referred to as *ledsætninger* or, alternatively, *bisætninger*. The former translates as ‘constituent clauses’ and the latter roughly as ‘secondary clauses’.

² Throughout this paper, the relevant subclause in each example is framed by square brackets. Examples with no reference are derived, repeated or constructed, cf. section 3.2. Examples considered impossible in Danish are preceded by asterisks, while examples considered problematic, odd or indeterminable in the given contexts are preceded by two question marks. Each Danish example is followed by an approximate English translation, but only the Danish versions are accounted for.

- (3) *Jeg så ham [da jeg kørte hjem fra arbejde]*
 ‘I saw him [when I was driving home from work]’

This definition, albeit fairly unspecific, provides a sufficient basic framework for the analyses to follow, since my focus is not on the criteria for defining subclauses per se, but rather on the differences between them. Moreover, it should be noted that I follow the Danish tradition of reserving the term “subclause” for finite clause structures, unlike other traditions where subclauses may include both finite and non-finite structures (see also Lehmann 1988: 219, note 1). In other words, I deal only with subclauses featuring one or more finite verbs, i.e. verbs in the present or past tense. While including, for example, Danish infinitival structures would be an interesting extension, the finiteness criterion does provide a well-placed limitation, so I see no reason to counter the Danish tradition in this respect.

2.2. Existing approaches to subclause classification

As noted, Danish subclauses are traditionally – although terminology and level of detail vary – classified on the basis of syntactic principles parallel to those of most other functionally oriented grammar frameworks (cf. for example Becker-Christensen 2010; Cristofaro 2003; Dik 1997b; Faarlund, Lie and Vannebo 1997; Givón 1984; Hansen and Heltoft 2011; Hengeveld and Mackenzie 2008; Jespersen 1927, 1939–40; Quirk et al. 1985; Teleman, Hellberg and Andersson 1999; Togeby 2003; Van Valin and La Polla 1997). Thus, in (1) above, the subclause functions as a direct object in the superordinate clause and might thus be classified as a nominal or complement clause. In (2), the subclause functions as a postmodifier to a constituent (direct object) of the superordinate clause and might therefore be classified as a relative clause or, in more general terms, an attributive clause (a definition of which will follow in section 3.4.4.). In (3), the subclause functions as an adverbial and might thus be classified as an adverbial clause.

This sort of functional classification is an indispensable analytical tool, in that subclauses do occur in (at least) the three kinds of functions mentioned. However, the approach suffers from the intrinsic shortcoming that it only accounts for realized constructions of subclauses in discourse, and not for subclauses based on their inherent properties (as also discussed in Mortensen 2011). Some language-specific grammar accounts seek to “complete” the description by mapping “default functions”, as it were, to particular kinds of subclauses, i.e. detailing which specific subclause types may typically or canonically occur in which functions, for example:

The nominal subclauses feature the conjunctions *at* [‘that’], *om* [‘whether’] or (a phrase including) an *hv*-[‘wh’-]word. The adverbial ones are introduced by a large, yet limited range of conjunctions: *hvis* [‘if’], *fordi* [‘because’], *mens* [‘while’], *selvom* [‘although’] etc. And the adjectival [i.e. attributive] subclauses are introduced by a relative conjunctional, i.e. *som* [‘which’/‘that’/‘who(m)’] or occur without explicit conjunctional, or thirdly: they are introduced by a pronominal *hv*-[‘wh’-]form. (Hansen and Heltoft 2011: 1480; my translation)

Still, as is frequently recognized, for example by Hansen and Heltoft themselves (2011: 1480), such generalizations, although perhaps handy for teaching purposes, are necessarily inaccurate, due to the multifunctionality and polysemy of the subclauses. For example, *da*-clauses (‘when’-clauses), usually treated as adverbial clauses, may also function as, for example, direct objects and thus be nominal clauses (see also Hansen and Heltoft 2011: 38), or as postmodifiers, making them attributive clauses:

- (4) *Jeg så hendes ansigt [da hun gik forbi]* *Adverbial clause*
 ‘I saw her face [when she walked by]’

- (5) *Jeg så [da hun gik forbi]* *Direct object: nominal clause*
 ‘I saw [when she walked by]’

- (6) *I det øjeblik [da hun gik forbi], så jeg hendes ansigt* *Postmodifier: attributive clause*
 ‘The moment [when she walked by], I saw her face’

The limited descriptive power of the traditional classification system is criticized by Huddleston and Pullum (2002, 2004), whose solution is to propose a model for classifying (English) subclauses on their own terms. However, they take certain theoretical stances that I regard essentially problematic. One is the explicit rejection of the traditional functional classification altogether (e.g. Huddleston and Pullum 2002: 19), which disregards the complementary nature of the levels of material and function (to be discussed in section 2.3.). They also reject the traditional idea of conjunctions, thus regarding subclauses normally analysed as adverbial as mere “content clauses” governed by prepositions (e.g. Huddleston and Pullum 2002: 1011). This reductionist approach leads, among other things, to the vast majority of subclauses being absorbed by just one class, which arguably undermines the whole idea of classification.

A fine-grained classification of Dutch subordinators/subclauses proposed in Smessaert et al. (2005) explores distributional parameters including pronominal substitution, clefting and fronting possibilities, rendering a hierarchy of “endotactic”, “epitactic” and “exotactic” subordinators (all further subclassified). Smessaert et al.’s detailed analytical framework documents a multitude of constructional differences, and while I find Huddleston and Pullum’s classification too general and simplistic, Smessaert et al.’s classification on the other hand provides fairly limited levels of generalization, arriving at, for example, five different readings of *voreleer* (“before”).

Finally, a special Danish tradition of classifying subclauses into “explicative”, “implicative” and “free” subclauses (Diderichsen 1946; E. Hansen 1998; Hansen and Heltoft 2011; A. Jensen 2003) would, at a glance, appear relevant, as it has been claimed to account for the “essence” of the subclauses as a supplement to their syntactic functions, i.e. their “accidence” (E. Hansen 1998: 20). However, as discussed in Mortensen (2011), this approach arguably amounts to yet another, less consistent, variant of the traditional syntactic approach.

2.3. *Material vs. function – expression vs. content*

In more general terms, traditional approaches to subclause classification may be said to downplay, in different ways, the distinction of **form** and **function**. As I find this distinction central not least in the context of subclause classification, I will briefly outline how I understand and employ it, in contrast to that of **expression** and **content**, and why I follow the Danish tradition of using the term **material** rather than form. The traditional dichotomy of form and function is explained by, for example, Quirk *et al.* (1985: 48):

We may classify a unit either on the basis of its FORM (*eg* its internal structure, as a noun phrase, or as a verb phrase), or on the basis of its FUNCTION (*eg* as a subject or an object of a clause). By function is meant a unit's "privilege of occurrence" ... in the unit of which it is a constituent ... The advantage of distinguishing functional from formal categories is that generalizations of two kinds can be made: those about a unit's status as a constituent of a higher unit, and those about its internal structure in terms of smaller or lower units.

Thus, any kind of grammatical unit, whether for example a word, a phrase or a clause, etc., may be characterized both in terms of form and function – from a functionalist perspective, the two levels are indeed not only an “advantage”, but also complementary to each other, in that linguistic forms exist by virtue of functioning, and functions are inevitably achieved by forms (see also Harder 1996a).

The form/function distinction is not to be conflated with the distinction between **expression** and **content**, as employed within sign-based grammar frameworks such as Danish Functional Linguistics (cf. Engberg-Pedersen *et al.* 1996; 2005; Hansen and Heltoft 2011; Jakobsen 1996), since both expression and content (roughly, semantics) are part of any grammatical unit, whether regarded at the level of form or at the level of function. For instance, the word *books* as a **form** carries certain expression features (e.g. the expression of the lexeme itself as well as the -s inflection) and certain content features (e.g. the sense and reference of the lexeme plus the plural meaning of -s), as does its **function** in a superordinate clause, for example that of a subject, carrying the general expression and content features associated with subjects (the particulars of which are less relevant in this context).

Probably to avoid confusing “form” with “expression”, parts of the Danish grammar tradition tend to opt for the term **material** instead of form (e.g. Diderichsen 1957[1946]: 166; Hansen and Heltoft 2011: 269), a preference I share since the latter might wrongly associate specifically to the expression side of the grammatical unit in question at the expense of its content side. When referring to subclause material, then, I refer to the internal make-up – both expressionwise and contentwise – of subclauses, primarily identified by the conjunctions introducing them, but also, as will be discussed in section 9.1., partially by the internal word order of the subclauses.

3. Classification parameters

3.1. *Distributional analysis*

As stated in the title, I will employ a distributional approach to classifying subclauses. This is not to imply that other accounts of subclauses are not based on distributional analysis. Rather, I want to argue that taking the distributional analysis of Danish subclauses a bit further – and more seriously – reveals new information about them and gives rise to meaningful classification criteria. By “distributional” analysis, I refer to the general principle of determining the “set of contexts within sentences in which a unit or class of units can appear” (Matthews 2007, online: “distribution”). The verb “can” is crucial here, as I am concerned with **possible** syntactic functions and topological positions in which classes of Danish subclauses can occur, rather than for example their **actual** frequency or default occurrences in restricted contexts or corpora (cf. for example Diderichsen 1958; Hansen and Heltoft 2011).

Since not all distributional properties are necessarily (equally) relevant for classification purposes, I concentrate on those distributional properties that reflect shared content features, in order to establish, as far as possible, semantically homogeneous subclause classes.

3.2. *Data sources*

My general aim is to set up classification criteria for all possible subclauses in modern standard Danish, both spoken and written.³ More specifically, I will apply the criteria to a representative range of Danish subclauses. Both tasks are based on extensive analyses of authentic subclause examples found in: (a) the LANCHART corpus (sociolinguistic interviews, spoken; see www.lanchart.hum.ku.dk), (b) the BySoc corpus (sociolinguistic interviews, spoken; see bysoc.dyndns.org), (c) Korpus DK (various genres, written; see ordnet.dk/korpusdk), as well as (d) various internet sites. Only examples from BySoc, Korpus DK and internet sites are presented in this paper. In addition, authentic examples are in many cases juxtaposed with derived ones (marked with the same number followed by one or more primes, for example (1')) in order to highlight specific analytical points. Examples in the present introductory sections are constructed ones, illustrating points I consider uncontroversial yet more easily understood through simple, stylized examples.⁴

3.3. *Subclause types, variants and classes*

Most Danish subclauses are introduced by a conjunctive, also known as ‘subordinator’, i.e. an element connecting the subclause to its superordinate clause, often realized by conjunctions, but also by, for example, *hv-*(‘wh’-) pronouns and

³ Certain special idiomatic subclause constructions are disregarded as they are considered marginal, just as narrow regional variation and archaic constructions are generally left unaccounted for.

⁴ In many examples of spoken language, some transcription symbols as well as other interlocutors’ speech are removed.

conjunctive phrases (Hansen and Heltoft 2011: 283). When referring to clause **types**, I identify them by their conjunctionals, meaning for example that any *selvom*-clause ('although'-clause) is representative of the *selvom*-clause type, regardless of what the rest of the clause structure looks like. Moreover, due to polysemy, several clause types may be said to come in two or more subclause **variants**. As I will explain in section 3.5., the general criterion for distinguishing such variants from each other is based on their properties of being either focusable or non-focusable.

Two clause types stand out by being able to occur in most contexts without an explicit conjunction: ***at*-/Ø-clauses** ('that'-/Ø-clauses) and ***som*-/Ø-clauses** ('which'/'that'/'who(m)'/Ø-clauses), for example:

(7) *Jeg fatter ikke [at/Ø du gider spise på den her restaurant]*
 'I can't believe [that/Ø you want to dine at this restaurant]'

(8) *Den restaurant [som/Ø vi spiste på i sidste uge], er lukket*
 'The restaurant [which/Ø we dined at last week] is closed'

At and *som* in such clauses may be seen as near-content-void indexical slot-fillers (for such an analysis of *at*, cf. Heltoft 1990) whose presence or absence are hardly semantically decisive. Therefore, I refer to these subclauses as *at*-/Ø-clauses and *som*-/Ø-clauses, regardless of whether they are realized with or without the initial slot-filler. As will be illustrated, they are distinguished from actual *at*-clauses and *som*-clauses by virtue of the non-obligatory nature of *at* and *som*.

Finally, by subclause **classes** I refer to the five comprehensive categories that are the result of my classification criteria as applied to the various subclause types and variants.

3.4. *Distributional properties and criteria*

As discussed in section 2.2., Danish subclauses are typically multifunctional, being able to occur in various syntactic functions of the superordinate clause. Importantly, the specific sets of syntactic functions and positions they can occur in differ from one clause type/variant to another. For instance, returning to *da*-clauses ('when'-clauses), they may, as shown, function as either adverbial, nominal or attributive clauses. Investigating their distributional properties further seems to yield the following pattern: any **time clause** introduced by *da* may function (at least) as an adverbial, a direct object, a prepositional object or an attribute, for example:

(9) *Jeg så hendes ansigt [da hun gik forbi]* Adverbial
 'I saw her face [when she walked by]'

(10) *Jeg så [da hun gik forbi]* Direct object
 'I saw [when she walked by]'

- (11) *Kan du huske noget fra [da hun gik forbi]?* *Prepositional object*
 ‘Do you recall anything from [when she walked by]?’

- (12) *Jeg så hendes ansigt i det øjeblik [da hun gik forbi]* *Attribute*
 ‘I saw her face the moment [when she walked by]’

Further, when functioning as for example adverbials, *da*-clauses may occur in the initial position of their superordinate clause, in Danish grammar known as the **fundament** (e.g. Christensen and Heltoft 2010; Diderichsen 1946; Hansen and Heltoft 2011). They may of course occur in other positions as well, but as the analyses will illustrate, focusing on the fundament position reveals interesting distributional differences. In other words, from a topological point of view (i.e. when focusing on how the constituents are positioned), *da*-clauses can be said to have the ability to occur in the fundament position:

- (13) *[Da hun gik forbi], så jeg hendes ansigt* *Fundament position*
 ‘[When she walked by] I saw her face’

A *da*-clause cannot, however, function as a canonical subject, i.e. a non-extraposed subject (see the definition below), a fact also observed by Hansen and Heltoft (2011: 1502). For example:

- (14) **[Da hun gik forbi], var ikke til at glemme* *Canonical subject*
 ‘[When she walked by] was unforgettable’

An *at-/Ø-clause*, on the other hand, shows different distributional properties: it can easily function as a canonical subject – or as a direct object, a prepositional object or an attribute:

- (15) *[At du gider spise på den her restaurant], er ikke til at fatte* *Canonical subject*
 ‘[That you want to dine at this restaurant] is unbelievable’

- (16) *Jeg fatter ikke [at du gider spise på den her restaurant]* *Direct object*
 ‘I can’t believe [that you want to dine at this restaurant]’

- (17) *[At du gider spise på den her restaurant], undrer jeg mig over* *Prepositional object*
 ‘[That you want to dine at this restaurant] I’m baffled over’

- (18) *Det faktum [at du gider spise her], er ikke til at fatte* *Attribute (appositional)*
 ‘The fact [that you want to dine here] is unbelievable’

In addition, two of these examples illustrate the *at-/Ø-clause*’s ability to occur in the fundament position (in (18) it occurs along with the noun phrase

it is part of). *At*-/ \emptyset -clauses cannot, however, by themselves function as adverbials⁵:

- (19) **[At du gider spise her], fatter jeg det ikke* *Adverbial*
 ‘[That you want to dine here] I can’t believe it’⁶

These are just a few examples of how sets of distributional properties may differ from one clause type/variant to another. Other kinds of subclause material possess yet different distributional properties. Hence, exploring Danish subclauses in terms of: (a) their possible **syntactic functions** in the superordinate clause, and (b) their possible **topological positions** in the superordinate clause, yields a plethora of possible and impossible subclause constructions. However, as pointed out in section 3.1., I am only interested in those distributional properties which I find to reflect content features most clearly. Further, in order to reach a sensible level of abstraction, i.e. to avoid approaching a 1:1 level of classification, my analyses will subsume some construction types under more general ones. In particular, I will show that the following five construction types are relevant for classifying the distributional properties of the subclauses: [SUBJECT], [COMPLEMENT], [UNBOUND ADVERBIAL], [ATTRIBUTE] and [FUNDAMENT], the definitions of which are given below.

3.4.1. [SUBJECT]

A subclause is said to have the ability to occur as [SUBJECT] if it can function as a **canonical** subject clause, i.e. a subject clause that is not extraposed but appears in the fundament position (for a discussion of canonical vs. extraposed subject clauses, see Smolka 2005). For example:

- (20) *[At du gider spise på den her restaurant], er ikke til at fatte* *Canonical subject*
 ‘[That you want to dine at this restaurant] is unbelievable’
- (20’) *Det er ikke til at fatte [at du gider spise på den her restaurant]* *Extraposed subject*
 ‘It is unbelievable [that you want to dine at this restaurant]’
- (20’’) *[At du gider spise på den her restaurant], det er ikke til at fatte* *Extraposed subject*
 ‘[That you want to dine at this restaurant], that is unbelievable’

⁵ However, as a near-content-void slot-filler (cf. section 3.3), *at* is able to co-occur with other conjunctions within, for example, adverbial clauses (cf. for example Heltoft 1990; Pedersen 2009). Further, an adverbial *at*-clause is treated in section 4.4.3 – not to be confused with the *at*-/ \emptyset -clause in question here.

⁶ Note that in some examples the English translation does not illustrate the analysis of the Danish example very well. In this case, the Danish example may reasonably be considered impossible but the English translation not necessarily so. As stated in note 2, only Danish examples are analytically accounted for.

- (21) *[*Da hun gik forbi*], *var ikke til at glemme* *Canonical subject (not possible)*
 ‘[When she walked by] was unforgettable’

- (21’) *Det var ikke til at glemme [da hun gik forbi]* *Extraposed subject?*
 ‘It was unforgettable [when she walked by]’

The subclauses in (20) and (21) are both constructed as canonical subject clauses, but only the *at*-/Ø-clause actually allows this. A *da*-clause therefore cannot be said to have the ability to occur as [SUBJECT] even though it might be analysed as an **extraposed** subject clause, as in (21’).

3.4.2. [COMPLEMENT]

A subclause is said to have the ability to occur as [COMPLEMENT] if it is able to function as any complement constituent, i.e. any syntactically obligatory constituent governed by the matrix predicate or a preposition, **not including canonical subject clauses**. Relevant complement constituents include direct object, prepositional object, extraposed subject, subject complement (also known as ‘predicative’) and bound adverbial, i.e. an adverbial complementing the matrix predicate, for example:

- (22) *Han boede [som han altid havde boet]* *Bound adverbial (manner)*
 ‘He lived [as he’d always lived]’

- (22’) **Han boede*
 ‘He lived’

Importantly, in order to feature the [COMPLEMENT] property, subclauses are not required the ability to occur in **all** the functions mentioned – in principle just one will do, hence the word “any” above.

3.4.3. [UNBOUND ADVERBIAL]

A subclause is said to have the ability to occur as [UNBOUND ADVERBIAL] if it is able to function as any optional adverbial, modifying – as opposed to complementing – (part of) the superordinate clause.

3.4.4. [ATTRIBUTE]

A subclause is said to have the ability to occur as [ATTRIBUTE] if it is able to function as a postmodifier to any kind of head constituent in the superordinate clause, forming a noun, adverbial or adjective phrase, for example:

- (23) *Jeg så en **mand** [som løb rundt i pyjamas]* *Attribute in noun phrase*
 ‘I saw a **man** [who was running around in his pyjamas]’

- (24) *Det **faktum** [at du gider spise her], er ikke til at fatte* Attribute in noun phrase
 ‘The **fact** [that you want to dine here] is unbelievable’
- (25) *Jeg så hendes ansigt på et **tidspunkt** [før hun gik forbi]* Attribute in noun/adverbial phrase
 ‘I saw her face at some **point** [before she walked by]’
- (26) *Hun var **smukkere** [end jeg havde forestillet mig]* Attribute in adjective phrase
 ‘She was **more beautiful** [than I had imagined]’

In the above examples, the head constituents are shown in bold type. Note that this, perhaps unusually broad, understanding of “attributive function” encompasses relative clauses as in (23), appositional clauses as in (24) as well as other kinds of attributive clauses as in (25) and (26). For similar broad concepts of attributive/relative clauses, see for example Teleman, Andersson and Hellberg (1999) and Huddleston and Pullum (2002).

3.4.5. [FUNDAMENT]

A subclause is said to have the ability to occur in the [FUNDAMENT] if it is able, in at least one function, to occur in the fundament position of the superordinate clause, i.e. **immediately** before its finite verb – not including for example preposed/left-dislocated subclauses. It is not a requirement that the subclause must occur **separately** in this position, as attributive subclauses will always occur along with the rest of the phrase they are part of, as for example illustrated in (24) above. Note that the [FUNDAMENT] position is the one required for the [SUBJECT], i.e. the position for canonical subject clauses.

3.4.6. Overview of distributional properties and criteria

Hence, any Danish subclause type/variant can be characterized in terms of its ability or inability to occur as [SUBJECT], [COMPLEMENT], [ATTRIBUTE], [UNBOUND ADVERBIAL] and [FUNDAMENT]. Distinct combinations of distributional properties are characteristic of different subclause types and variants, giving rise to the five-part classification shown in Table 1, where the + signs indicate which distributional properties are associated with each class. Note that appendix clauses are distinguished by **lacking** the ability to occur in the [FUNDAMENT] – their syntactic functions vary (as indicated by the + signs in parentheses) and are not criterial for this class. As the five subclause classes exist independently of realized syntactic functions, this qualifies as a classification at material level. In other words, subclauses may be cross-classified in terms of both their material (e.g. semi-nuclear clause) and their realized function in context (e.g. unbound adverbial).

The five classes relate to each other roughly as points on a scale from high to low superordinate clause “integratability”, in that for example nuclear clauses can be said to share the ability to integrate completely into the superordinate

Table 1. Distributional classification criteria

	[SUBJECT]	[COMPLEMENT]	[ATTRIBUTE]	[UNBOUND ADVERBIAL]	[FUNDAMENT]
1. Nuclear clauses	+	+	+		+
2. Semi-nuclear clauses		+	+	+	+
3. Attributional clauses			+		+
4. Non-nuclear clauses				+	+
5. Appendix clauses		(+)	(+)	(+)	

clause nucleus, as opposed to appendix clauses at the other end, which can have only limited integration. The scale constitutes a partial implicational hierarchy, where higher-level clauses roughly contain the properties of lower-level clauses but not vice versa. Semantically, the five classes differ from each other in terms of the general meaning relations they establish with their superordinate clause and in terms of semantic layering (cf. for example Dik 1997a; Dik et al. 1990; Engberg-Pedersen et al. 1996; 2005; Hansen and Heltoft 2011; Harder 1996b). Roughly speaking, nuclear, semi-nuclear and attributional clauses can all express part of the representational content (e.g. Dik et al. 1990: 39ff) of the sentence in which they are embedded, as opposed to non-nuclear and appendix clauses, which modify the superordinate clause's interpersonal layers.

In the following analysis section, I define and illustrate each of the five subclause classes with a representative range of authentic Danish examples. However, in order to account for polysemous subclauses, as discussed in section 3.3., I will first outline my criteria for distinguishing different variants of a given subclause type.

3.5. *Focusability vs. non-focusability*

In section 3.4. above, I discussed the distributional properties of **temporal** *da*-clauses ('when'-clauses). However, in (27), the *da*-clause expresses **causal** rather than temporal meaning:

- (27) *Jeg kan huske hendes ansigt tydeligt, [da hun gik lige forbi mig]*
 'I remember her face clearly, [since she walked right past me]'

The two kinds may be regarded as different *da*-clause variants, one falling into the semi-nuclear class, as we shall see, and the other into the non-nuclear class. Similar polysemy features pertain to a range of other subclause types, including those traditionally analysed as nominal/complement clauses, which calls for separate criteria for distinguishing between the variants.

A traditional division of adverbial clauses into **adjunct** clauses and **disjunct** clauses (e.g. Quirk et al. 1985) is relevant for this purpose. Quirk *et al.* (1985: 1070) point out that “adjuncts denote circumstances of the situation in the matrix clause, whereas disjuncts comment on the style or form of what is said in the matrix clause . . . or on its content”. Comparing a *because*-clause with a causal *since*-clause, they illustrate that the former can be recognized as an adjunct clause due to its **focusability**, evident from the ability to appear for example in cleft constructions, in the scope of “focusing subjuncts” (e.g. *only*, *just*, *simply*, *mainly*) or as elliptical answers to focus questions (i.e. *wh*-questions):

(28) He likes them [because they are always helpful] *Adjunct clause*

(28') It's [because they are always helpful] that he likes them *Clefting*

(28'') He likes them **only** [because they are always helpful] *Focusing subjunct*

(28''') Why does he like them? [Because they are always helpful] *Elliptical answer*

Disjunct clauses, such as causal *since*-clauses, on the other hand, are not focusable and therefore do not have the same constructional potential:

(29) He likes them [since they are always helpful] *Disjunct clause*

(29') *It's [since they are always helpful] that he likes them *Clefting*

(29'') *He likes them **only** [since they are always helpful] *Focusing subjunct*

(29''') Why does he like them? *[Since they are always helpful] *Elliptical answer*

(Quirk et al. 1985: 1071)

Hansen and Heltoft (2011: 1541ff) apply similar tests to distinguish Danish adverbial clauses such as temporal *da*-clauses (adjuncts) and causal *da*-clauses (disjuncts), and while several more refined accounts of these and related differences have been proposed by others (e.g. Dik 1997a; Haegemann 2006; Van Valin and La Polla 1997; Verstraete 1999; 2005; 2007), I find the general focusability criterion instrumental in distinguishing variants of polysemous subclause types. Indeed, the property of being focusable applies not only to certain adverbial clauses, but to all subclauses (as well as other constituents) that express the representational, rather than interpersonal, content of the sentence they are embedded in (e.g. Dik et al. 1990: 40ff), including nominal/complement clauses. As the treatment of each subclause class will illustrate, most Danish polysemous subclause types feature one variant that expresses **representational** content and one variant that operates **above or outside** the representational layer, meaning that focusability testing can disambiguate most polysemous subclauses in context. I employ the “focusing subjunct” test, using Danish focusing subjuncts such as *netop* (‘exactly’) and *præcis* (‘precisely’) – which are in some instances part of the authentic constructions – as well as the “elliptical answer” test, since I believe

these two tests to be among the least invasive focusability tests. In many cases, I do not explicitly illustrate both tests.

In the following, I present definitions, examples and analyses for each subclause class, accounting for its general characteristics, notable special cases and cases of polysemy. In order to avoid extensive repetition, the weight of examples and discussions decreases towards the later sections. In connection with the discussion and conclusion section (cf. section 9.), an overview of the full classification is provided.

4. Nuclear clauses

4.1. Definition and main members

Nuclear clauses are distinguished by the ability to occur as [SUBJECT] in the superordinate clause. They feature all the other distributional properties accounted for as well, except for the ability to function as [UNBOUND ADVERBIAL] (apart from *hvor*-clauses ('where'-clauses); see below). Table 2 lists typical Danish nuclear clause types and variants alphabetically, some preceded by [+F] to indicate that they are variants distinguished by their focusability (cf. polysemy analyses below); the rest are treated as monosemous clause types.

4.2. General characteristics

Nuclear clauses are completely integratable into the superordinate clause nucleus, and function as nominals or as appositional attributes to nominals. They express the content of statements, thoughts, questions, etc. (e.g. Dik 1997a, 52), depending on the matrix predicate or head governing them:

(30) (Korpus DK)

[At en sådan situation er opstået], skyldes utvivlsomt mange ting [SUBJECT]
 '[That such a situation has arisen] is undoubtedly due to many things'

(31) (BySoc)

jeg ved ikke [om de hed trompetbukser] [COMPLEMENT] – dir.obj.
£ de mindede meget om
gamle flådebukser altså sorte med sådan ~ utrolige vide ben...
 'I don't know [if they were called trumpet pants] £ they were a lot like
 old navy trousers that is black with these ~ incredibly wide legs...'

(32) (Korpus DK)

Men det har også den fordel, [at CD's standpunkt altid er interessant] [ATTRIBUTE] – appos.
 'But this also has the advantage [that CD's point of view is always interesting]'

- (33) (www.philpopculture.dk)
Man kan stille sig selv spørgsmålet, [hvor den etiske grænse går mellem tv-studiet og tv-stuen?] [ATTRIBUTE] – appos.
 ‘You might ask yourself the question [where the ethical line is drawn between the tv studio and the tv living room?]
- (34) (Korpus DK)
Man kan så blot filosofere over, [hvorvidt CD-løsningen allerede er overhalet af internettet] [COMPLEMENT] – prep. obj.
 ‘You can then just ponder over [whether the CD solution has already been overtaken by the internet]’
- (35) (Korpus DK)
Men [hvor det så kommer fra], har man endnu ikke fastslået [COMPLEMENT] + [FUNDAMENT]
 ‘But [where that then comes from], no one has yet determined’
- (36) (www.linux-nerd.blogspot.com)
og man kan meget lettere se, [hvad at man downloader], [hvor hurtigt at man downloader/uploader], og [hvem at man downloader fra] [COMPLEMENT]
 ‘and you can much more easily see [what you are downloading], [how fast you are downloading/uploading], and [whom you are downloading from]’

4.3. *Special cases*

Nuclear clauses include the *at*-/Ø-clause, which – as discussed – may or may not be introduced by *at*:

- (37) (BySoc)
jeg tror også jeg tror [jeg vil spare mig selv for ulejligheden]
 ‘I also think I think [I will spare myself the trouble]’
- (37’) *jeg tror også jeg tror [at jeg vil spare mig selv for ulejligheden]*
 ‘I also think I think [that I will spare myself the trouble]’

A particular *at*-/Ø-clause construction worth mentioning is the degree-indicating construction in which the subclause expresses the degree of something presented in the superordinate clause, for example:

- (38) (grimme-aelling.dk)
“Oh Gud ske lov!” sukkede ællingen, “jeg er så styg, [at selv hunden ikke gider bide mig]!”
 ““Oh thank God!” the duckling sighed, “I am so ugly [that even the dog won’t bite me]!””

This kind of construction is discussed by for example E. Hansen (1998), who treats it as an adverbial clause construction due to its semantic resemblance to degree adverbials. However, since the subclause functions as postmodifier to a head in the superordinate clause – i.e. *så styg* ('so ugly') – I consider it more appropriate to analyse the subclause as attributive. In this respect, it may be said to resemble appositional clauses, for example:

- (38') *Jeg er af den overbevisning, [at selv hunden ikke gider bide mig]*
 'I have the conviction [that even the dog won't bite me]'

A fact supporting this analysis is that the subclause itself cannot be placed in the fundament position, which is an option for most adverbial clauses:

- (38'') **[at selv hunden ikke gider bide mig], er jeg så styg*
 '[that even the dog won't bite me], I am so ugly'

The rest of the subject-complement constituent has to move along, supporting the argument that the subclause functions as [ATTRIBUTE], more precisely as part of an adjective phrase:

- (38''') *Så styg, [at selv ikke hunden gider bide mig], er jeg*
 'So ugly [that even the dog won't bite me] am I'

Note that *at* is indeed also facultative in such degree constructions:

- (39) (dindebat.dk)
Jeg er godt nok så træt [jeg ikke kan hænge sammen], men jeg har ikke lyst til at tage medicin under min graviditet, selvom sovesættet skulle være ufarligt for barnet.
 'I'm actually so tired [I can't keep it together], but I don't want to take medicine during my pregnancy, although the sleeping kit should be harmless to the child'

It might be added that a similar and nearly synonymous degree clause construction can be realized with semi-nuclear *så*-clauses ('so'-clauses), cf. section 5.3.

Another special case is *hvor*-clauses, since they are able to function as [UNBOUND ADVERBIAL] as opposed to other nuclear clauses – i.e. as a place adverbial:

- (40) (www.janussen.dk)
[Netop hvor vi stod] var der så stejlt, at en del biler gik i stå, da de kom dertil
 '[Exactly where we were standing] it was so steep that several cars stalled when they got there'

While I will not elaborate much on this anomaly, it is worth mentioning that the [ATTRIBUTE] function of the *hvor*-clause is a common relative clause construction in Danish, in which the *hvor*-clause can modify superordinate heads in more or less abstract ways, not necessarily in spatial relations (as also

discussed in Hansen and Heltoft 2011: 1525f) – note for example how a *hvor*-clause can correspond to an English relative *when*-clause:

(41) (BySoc)

så blev man altså hængende selv om der nok har været tidspunkter [hvor man godt kunne have tænkt sig at komme ud] ik’

‘then you would stay there even though there were probably times [when you would have liked to get out] right’

4.4. Cases of polysemy

As indicated in the chart, nuclear clauses – apart from *hvor*-clauses – cannot function as [UNBOUND ADVERBIAL], or other kinds of adverbials. However, they have counterpart variants that can, i.e. clauses that look the same but have different content and distributional properties.

4.4.1. Om-clauses

Om-clauses come in two variants, the nuclear variant mentioned above, and a non-nuclear variant that has adverbial function. The latter is sometimes described as a kind of conditional clause synonymous to *hvis*-clauses (Hansen and Heltoft 2011: 1552), but in modern standard Danish this meaning is basically fossilized, as opposed to an ‘even-if’-like meaning (often co-triggered by the adverbial *så* ‘then’), for example:

(42) (BySoc)

nå men altså fodbold det spiller jeg endnu ik’ det tror jeg aldrig jeg slutter med [om jeg så bliver halvfems der]~

‘well but anyway football I still play right I think I’ll never stop that [regardless-if I then turn ninety there] ~ ’

While the nuclear *om*-clause variant is focusable, the non-nuclear variant is not:

(43) (www.borisolander.dk)

du kan have gode kort eller lidt dårligere kort på hånden, men [præcis om du ender med at få 7 eller 10 stik] kommer an på ting du ikke kan forudsige
‘you might hold good cards or less good cards, but [precisely whether you end up with 7 or 10 tricks] depends on things you cannot predict’

Focusable = nuclear clause

(43’) A: *Hvad kommer an på ting du ikke kan forudsige?*

‘What depends on things you cannot predict?’

B: *[Om du ender med at få 7 eller 10 stik]*

‘[Whether you end up with 7 or 10 tricks]’

Focusable = nuclear clause

- (42') ... **det tror jeg aldrig jeg slutter med* *Non-focusable = non-nuclear*
 [netop om jeg så bliver halvfems der] ~ *clause*
 '... I think I'll never stop that [exactly regardless-if
 I then turn ninety there] ~ '

It is hardly possible to construct a meaningful piece of dialogue in which the non-nuclear *om*-clause appears as an elliptic answer. This further supports the status of the *om*-clause as non-focusable.

4.4.2. Hv-clauses

Some *hv*-clauses match the criteria for appendix clauses rather than nuclear clauses, again due to polysemy. Nuclear *hv*-clause variants may be characterized as interrogative clauses, designating questions that may be for example posed, announced or commented on in the superordinate clause:

- (44) (BySoc)
 jeg ved ikke [hvorfor jeg aldrig har gået i børnehave] ££ *Nuclear clause*
 'I don't know [why I never went to kindergarten] ££' (question)

Their appendix counterparts, on the other hand, designate individual statements elaborating on the superordinate clause content, for instance by presenting something as the result of it:

- (45) *Vi boede på landet, [hvorfor jeg aldrig har gået i* *Appendix clause*
 børnehave] *(result)*
 'We lived in the country, [which is why I never went to kindergarten]'

Again, the variants are distinguished through focusability testing, such that the nuclear variants are focusable and the appendix variants are not:

- (44') *Jeg ved ikke [præcis hvorfor jeg aldrig har gået i* *Focusable = nuclear*
 børnehave] *clause*
 'I don't know [precisely why I never went to kindergarten]'

- (44'') A: *Hvad ved du ikke?*

 'What don't you know?'

- B: *[Hvorfor jeg aldrig har gået i børnehave]* *Focusable = nuclear*
 'Why I never went to kindergarten' *clause*

- (45') **Vi boede på landet, [præcis hvorfor jeg aldrig* *Non-focusable = appendix*
 har gået i børnehave] *clause*
 'We lived in the country, [precisely which is why
 I never went to kindergarten]'

- (45'') A: *Hvad var resultatet af at I boede på landet?*

 'What was the result of you living in the country?'

- B: **[Hvorfor jeg aldrig har gået i børnehave]* *Non-focusable = appendix*
 'Which is why I never went to kindergarten' *clause*

Another *hv*-clause-related issue deserves a comment. Some *hv*-clauses may occur as what is known as “free” (or “headless”) relative clauses (e.g. Dik 1997b: 80ff) or, in the Danish grammar tradition, “*almene*” (roughly, ‘general’) relative clauses (e.g. Diderichsen 1957[1946]: 210; Hansen and Heltoft 2011: 1537–9), for example:

(46) (www.fdm-travel.dk)

Man tager [hvad der bliver serveret], men det er til *Direct object*
gengæld fantastisk
 ‘You take [what is served], but then it’s fantastic’

Contrary to what these labels suggest, this clause function is not relative, but nominal or in certain cases adverbial. Hansen and Heltoft do emphasize the nominal and adverbial functions but still support the notion that they are realized by what is formally relative clauses (Hansen and Heltoft 2011: 1538). However, relative, nominal and adverbial clauses are categories at the level of function: which means one cannot be said to realize the other – clause **material** is what realizes clause functions. For characterizing the kind of clause material that “free relative clauses” are realized by, I find their similarity with interrogative *hv*-clauses, i.e. nuclear *hv*-clauses, more relevant than their alleged “relativeness”⁷ (a similarity also emphasized by Dik 1997b: 80ff), which may be illustrated by juxtaposing (47), (48) and (49):

(47) *Ved du [hvem der kommer i aften]?* *Interrogative clause*
 ‘Do you know [who is coming tonight]?’

(48) *Du må huske at hilse [hvem der kommer i aften]* *‘Free relative clause’*
 ‘Please say hello to [who(-ever) is coming tonight]’

(49) *Du bliver glad for [hvem der kommer i aften]* *‘Free relative clause’*
 ‘You’ll be thrilled about [who is coming tonight]’

In (47), the question may either be interpreted as a genuine request for knowledge, in which case the interrogative subclause has unspecific reference, or as a “quiz” question, in which case the subclause may refer to a specific person. In (48) and (49), similar gradings between non-specific and specific reference are illustrated. These similar *hv*-clauses all function as nominals, whose reference may be given in more or less specific terms, depending on the context and the type of governing matrix predicates. Thus, I regard them as nuclear clauses on a par with interrogative *hv*-clauses.

However, one subgroup resembling “free relative clauses” do not share the nominal quality of the ones discussed. In particular, non-focusable *hv*-clauses featuring the adverbial *end* (roughly, ‘ever’) or an initial *uanset*, *ligegyldigt* or

⁷ There is likely to be diachronic evidence in favour of the “relative” account, but this study takes a purely synchronic perspective on subclause classification.

lige meget (roughly, ‘regardless’), etc. may function as [UNBOUND ADVERBIAL], i.e. breaching the nuclear clause criteria:

- (50) (www.mogensagerbo.dk)
Alle mennesker er lige værdifulde, [hvordan de end har levet] [UNBOUND ADVERBIAL]
 ‘All people are equally valuable, [regardless how they have lived]’
- (51) (www.kofoedsskole.dk)
[Uanset hvorfor man kommer på Kofoeds Skole], er skolen ikke en endestation [UNBOUND ADVERBIAL]
 ‘[Regardless why you come to Kofoeds Skole], the school is not a final destination’

As mentioned, such clauses are non-focusable:

- (50’) **Alle mennesker er lige værdifulde, [netop hvordan de end har levet]* Non-focusable
 ‘All people are equally valuable, [exactly regardless how they have lived]’
- (51’) **[Netop uanset hvorfor man kommer på Kofoeds Skole], er skolen ikke en endestation* Non-focusable
 ‘[Exactly regardless why you come to Kofoeds Skole], the school is not a final destination’

Constructing the above subclauses as meaningful elliptical answers is impossible, further supporting the fact that they are non-focusable – as also illustrated they are able to occur in [FUNDAMENT], which leaves only the criteria of non-nuclear clauses satisfied.

Thus, certain *hv*-clauses divide into as many as three variants: one set of variants are focusable, and classified as nuclear clauses. There are two non-focusable variants, which are distinguished such that one set features special elements like *end*, *uanset*, *ligegyldig*, etc. and are classified as non-nuclear clauses, while the other do not – in fact cannot – feature such elements, and are classified as appendix clauses.

4.4.3. At-clauses

Finally, clauses introduced by *at* may occur in a highly archaic adverbial function designating purpose:

- (52) (Mikkelsen 1911: 517)
Kom herhen, [at vi kan snakke lidt sammen]
 ‘Come over here, [that we can talk a bit]’

(53) (Korpus DK)

Han har svøbt skørtet om knæene og lagt albuen på pergamentet, [at ikke vinden skulle spille med det]

‘He has wrapped the skirt around his knees and rested his elbow on the parchment, [that the wind should not play with it]’

This adverbial function is realized not by a nuclear *at*-/Ø-clause but by an appendix *at*-clause. In other words, they are different clause types rather than variants, since the appendix clause *at* may be regarded as an actual conjunction, which is obligatory, whereas the nuclear clause *at* is rather to be seen as a slot-filler that may or may not be present. While I regard the obligatory vs. optional status of *at* as the basic criterion for distinguishing the two clause types, they seem to also differ with respect to their focusability features:

(54) (Korpus DK)

Det exceptionelle er jo ikke så meget, at *Focusable = nuclear clause*
dronning Margrethe er et menneske, men
[netop at hun er dronning]

‘The exceptional is not so much that queen Margrethe is a human being, but [exactly that she’s a queen]’

(52’) **Kom herhen, [netop at vi kan snakke* *Non-focusable = appendix clause*
lidt sammen]

‘Come over here, [exactly that we can talk a bit]’

5. Semi-nuclear clauses

5.1. Definition and main members

Semi-nuclear clauses are distinguished by featuring all the distributional properties accounted for, except the ability to function as [SUBJECT]. As shown in Table 3, however, two members fail to meet one of the criteria, i.e. *fordi*- and *uden* (*at*)-clauses, to which I will return below.

5.2. General characteristics

As their name indicates, semi-nuclear clauses are only partially “allowed” in the superordinate clause nucleus. These are all subclauses typically labelled adverbial clauses, more specifically adjunct clauses, as the adverbial function is traditionally considered to be their “default” function. A considerable number of the semi-nuclear clauses have temporal meaning, while others specify for example manner, purpose, cause or condition in relation to what is described in the superordinate clause.

Semi-nuclear clauses share the ability, among others, to occur as [COMPLEMENT]. Some semi-nuclear clauses have more limited complement possibilities than others because they only meet the lexical restrictions of a few matrix predicates or prepositions. For example, as discussed earlier, semi-nuclear *da*-clauses may occur as basically any kind of [COMPLEMENT] (given the right context), whereas semi-nuclear *siden*-clauses are for instance hardly able to function as direct objects:

(55) (BySoc)

jeg kan (da) i hvert fald huske [da jeg gik i første klasse og ~ sådan noget] Direct object
 ‘I do at least remember [when I went to first grade and ~ stuff like that]’

(55') **jeg kan (da) i hvert fald huske [siden jeg gik i første klasse og ~ og sådan noget]*
 ‘I do at least remember [since I went to first grade and ~ stuff like that]’

The potential of semi-nuclear *siden*-clauses as [COMPLEMENT] is limited to certain prepositional object constructions and bound adverbial constructions, for example:

(56) (http://www.e-pages.dk/mariager_avis_dk)

Louise har fra [siden hun var lille] brugt meget tid på danseskole og turneringer, men med tiden blev det svært at få tid til både arbejde og dans. Prep.object
 ‘Louise has, from [since she was little], spent a lot of time at dancing school and tournaments, but in time it became hard to find the time for both work and dancing.’

(57) (camping.vores-forum.dk)

Vi er ganske forundrede over at vores 5 liters gasflaske har vareet [siden vi købte vognen i 2009]... Bound adverbial
 ‘We are quite astonished that our 5-liter gas cylinder has lasted [since we bought the camper in 2009]...’

Importantly, what is criterial is the ability to occur as [COMPLEMENT] as such. Below, a few other examples are presented to illustrate how semi-nuclear clauses, such as *hvis*-clauses, *som*-clauses, *som om*-clauses and *så*-clauses, can actually occur in [COMPLEMENT] functions and [ATTRIBUTE] functions, properties not commonly discussed in the literature:

(58) (BySoc)

og vi lå og lyttede ££ for der havde vi sådan at ~ vi kunne høre [hvis folk kom sent hjem] £ [COMPLEMENT] – dir. obj.
 ‘and we lay there listening ££ ‘cause it was like ~ we could hear [if people came home late] £’

- (59) (www.marsh.dk)
Har din virksomhed overblik over sine mest kritiske kontraktsrisici og konsekvensen, [hvis de aktualiseres]? [ATTRIBUTE]
 'Is your company aware of its most critical contract risks and the consequence [if they are actualized]?' (the subclause modifies a nominal, not the full superordinate clause)
- (60) (BySoc)
og så fordi ~ han ~ altså han gjorde [som det passede ham] ik' [COMPLEMENT] – bound adv.
 'and then 'cause ~ he ~ you know he did [as it pleased him] right'
- (61) (www.netting.dk)
Vejledninger [som du foretrækker det] [ATTRIBUTE]
 'Guidelines [as you prefer it]'
- (62) (www.altfordamerne.dk)
Hvad stiller man op med en mor i 70'erne, der opfører sig [som om hun er 17 år igen]? [COMPLEMENT] – bound adv.
 'How do you deal with a mother in her 70's who behaves [as if she is 17 again]?'
- (63) (www.martinøstergaard.dk)
Han har en opførsel [som om han er guds gave til kvinden]. [ATTRIBUTE]
 'He has a behaviour [as if he is god's gift to women].'
- (64) (www.fenderen.dk)
Hvad skal man bruge den til hvis man ikke bor [så man har adgang til vandet]? [COMPLEMENT] – bound adv.
 'What can you use it for if you don't live [so you have access to the water]?'
- (65) (www.kirkeogfilm.dk)
Det er en ensomhed, som er forbundet med et talent, [så man tror, det er løgn] [ATTRIBUTE]
 'It is a loneliness which is tied to a talent [so you won't believe it]'

5.3. Special cases

As noted, *fordi*-clauses and *uden (at)*-clauses stand out by not being able to function as [COMPLEMENT]:

- (66) **Det skyldes [fordi det er kvinder i en høj uddannelse]*
 ‘The reason is [because they are women of high education]’

- (67) **Jeg foretrækker [uden at det bliver for meget]*⁸
 ‘I prefer [without that it gets too much]’

At a glance, this disqualifies them as semi-nuclear clauses and puts them in the non-nuclear class. Yet they behave like adjuncts, in that they are both focusable. Adjuncts operate on the representational layers of their superordinate clause and are as such different from non-nuclear clauses:

- (68) (BySoc)
så £ går kvinden derhjemme et halvt år ekstra ik’ det er *Focusable*
lidt surt at opleve # altså [netop fordi det er kvinder i en
høj uddannelse] £££
 ‘then £ the woman stays at home for an extra half year right it’s
 a bit vexing to experience # you know [exactly because they are
 women of high education]’

- (69) (www.heste-nettet.dk)
Ja Emma er normalt også enormt arbejdsom og *Focusable*
fremadgående, men [netop uden at det går over i at
være varm eller vild.]
 ‘Yes Emma is normally very hard-working and forward-going,
 but [exactly without that it turns into being warm or wild.]’

In other words, they behave partly like non-nuclear clauses, and partly like semi-nuclear clauses. However, both *fordi*- and *uden*-clauses can in certain contexts occur as attributes to nominal heads:

- (70) (www.hk.dk)
Ganske vist indeholder lovforslaget et forbud *[ATTRIBUTE]*
mod firing [fordi man siger nej til at gå på deltid] ...
 ‘Of course, the proposed legislation involves prohibition of
 dismissal [because you say no to going part-time] ... ’

⁸ Note that a certain idiomatic copula construction allows e.g. *fordi*-clauses to occur in [COMPLEMENT]-like functions, such as *Det er [fordi det er kvinder i en høj uddannelse]* (‘It is [because they are women of high education]’). This construction requires a fixed superordinate construction of the kind: *det er* (‘it is’), which also seems to allow constructions like *Og det var [selvom det var mørkt]* (‘And that was [although it was dark]’). etc. Characteristically, the sole function of the superordinate clause is to link the subclause anaphorically to some previous proposition, which is the actual one modified by the subclause. In other words, I treat such clause occurrences as peripheral examples of [UNBOUND ADVERBIALS]. For a subclause to qualify as having [COMPLEMENT] ability, it must have the ability to be governed by **lexical** items in the superordinate clause (as opposed to just for example copula verbs).

(71) (www.buschauffor.dk)

Frisk kørsel [uden at man bliver kastet frem og tilbage i sædet], [ATTRIBUTE] chaufføren er god til at læse trafikken.

‘Fresh driving’⁹ [without that you get thrown back and forth in your seat], the driver is good at reading the traffic.’

The *fordi*-clause and the *uden (at)*-clause cannot be said to modify more than the nominals preceding them. The fact that the two clauses feature this vague ability to function as [ATTRIBUTE] suggests that they are above non-nuclear clauses in the ‘superordinate clause integratability’ hierarchy (cf. section 3.4.6), and although they might more appropriately be said to constitute a separate class altogether, I find it reasonable to include them as (somewhat peripheral) semi-nuclear clauses.

Another “special case” is the *så*-clause as used in a degree function similar to that of the degree nuclear clause, i.e. an [ATTRIBUTE] function:

(72) (BySoc)

og lige pludselig så stak han det der hoved ud de blev sgu så forskrækkede [så de sprang i havnen dernede]

‘and then all of a sudden he stuck out that head they got so freaked out [so they jumped into the harbour down there]’

The degree function of *så*-clauses is merely an extension of the general result meaning shared by *så*-clauses, in that the result of the superordinate situation is used to indicate the degree of what it measures.

5.4. Cases of polysemy

Like nuclear clauses, all semi-nuclear clauses are focusable, which is instrumental in the disambiguation of polysemous cases.

5.4.1. Temporal/non-temporal clauses

Most so-called temporal clauses, such as *mens*-, *siden*-, *før*-, *når*-, *da*-, *samtidig med*-, *ligesom*-clauses etc., have non-temporal counterparts, for example causal or adversative variants of the same clause material (cf. Mortensen 2006). While the temporal variants meet the criteria for semi-nuclear clauses, the non-temporal variants are generally non-nuclear clauses:

(73) (www.mygreenland.dk)

... og vi var heldige, for [netop mens vi Temporal variant
var der], brækkede der et kæmpe stykke is Focusable = semi-nuclear clause
af gletsjeren ...

⁹Note that ‘driving’ is a somewhat misleading translation (although there is no obvious alternative), as it may read as a verb in the present participle, rather than a noun. The Danish words *kørsel* and *fyring* can only be nouns.

‘... and we were lucky, because [exactly while we were there], a huge piece of the glacier broke off...’

(74) (BySoc)

os der havde det vi fik lov til at beholde det [mens at de nye der kom] £ de de fik altså ikke noget... Non-temporal variant

‘us who had it we were allowed to keep it [while the new folks arriving £ they they didn’t get anything]’

(74’) **os der havde det vi fik lov til at beholde det [netop mens at de nye der kom] £ de de fik altså ikke noget* Non-focusable = non-nuclear cl.

‘us who had it were allowed to keep it [exactly while the new folks arriving £ they they didn’t get anything]’

(75) (BySoc)

men ~ han kommer hertil [før han er to år] i hvert fald ££ Temporal variant

‘but ~ he comes here [before he is two years old] definitely ££’

(75’) *han kommer hertil [netop før han er to år] i hvert fald* Focusable = semi-nuclear cl.

he comes here [exactly before he is two years old] definitely’

(75’’) A: *Hvornår kommer han hertil?*

‘When does he come here?’

B: *[Før han er to år]*

Focusable = semi-nuclear cl.

‘[Before he is two years old]’

(76) (www.sol.dk)

Jeg har altid været stolt over at fortælle om DK og de rettigheder vi har når jeg rejser til et muslimsk land... Non-temporal variant

men i øjeblikket bør jeg nok holde min kæft [før jeg blir halshugget offentligt].

‘I have always been proud to talk about DK and the rights we have when I travel to a muslim country... but at the moment I guess I should shut up [before I get decapitated in public].’

(76’) ??*men i øjeblikket bør jeg nok holde min kæft [netop før jeg blir halshugget offentligt]* Non-focusable = non-nuclear cl.

‘but at the moment I guess I should shut up
[exactly before I get decapitated in public].’

- (76”) A: *Hvorfor bør du holde din kæft?* *Non-focusable = non-nuclear cl.*
 ‘Why should you shut up?’
 B: ??[*Før jeg blir halshugget offentligt*]
 ‘[Before I get decapitated in public]’

As mentioned earlier, *hvor*-clauses also have a non-nuclear variant, which is illustrated in 7.3 below.

5.4.2. Som-clauses

A clause introduced by *som* may either represent the semi-nuclear *som*-clause type, and designate comparison or time, or the attributional *som*-/Ø-clause type, and designate specifications about a nominal in the superordinate clause. Since the focusability criterion is not straightforwardly applied in attributive contexts, I simply distinguish between the two types based on the obligatory or non-obligatory nature of the conjunction:

- (77) (www.vip.tv2.dk) *Obligatory ‘som’ = semi-nuclear clause*
 Den store skuespillerinde døde i går,
 83 år gammel, omgivet af sine bedste
 venner og familien – [præcis som hun
 ønskede det].
 ‘The great actress died yesterday,
 83 years old, surrounded by her best
 friends and her family – [precisely as
 she wanted it].’
- (78) (BySoc) *Non-obligatory ‘som’ = attributional clause*
 så gik jeg ned og hentede en eller
 anden god film [som jeg vidste
 han gerne ville se]...
 ‘then I went down and picked up
 some good movie [which I knew
 he’d like to watch]...’¹⁰

¹⁰ In contexts where the superordinate head constituent correlates with the subject of the subclause (as opposed to for example a direct object as in (78)), omission of *som* requires insertion of *der* as a dummy subject, cf. example (84’) below.

5.4.3. *Hvis-clauses*

Further, the *hvis*-clause type has a semi-nuclear and a non-nuclear variant, the latter being non-focusable. The semi-nuclear *hvis*-clause designates an objective condition, i.e. an antecedent for a superordinate clause consequent, whereas the non-nuclear variant expresses conditional meaning of a more abstract nature:

(79) (BySoc)

nej £ *det generere ikke så meget tror jeg* £ *Objective condition*
[kun hvis der er meget røg] £ *Focusable = semi-nuclear clause*
 ‘no £ it doesn’t bother a lot I guess £
 [only if there is a lot of smoke] £’

(80) (BySoc)

de udgjorde sådan en ~ sådan en *Abstract conditional meaning*
dukkelisegruppe [hvis du kan forstå mig]
 ‘they were something like ~ like a doll club
 [if you understand me]’

(80’) **de udgjorde en ~ en sådan en**Non-focusable = non-nuclear clause*

*dukkelisegruppe [kun hvis du kan
 forstå mig]*
 ‘they were something like ~ like a doll
 club [only if you understand me]’

Constructing the non-nuclear *hvis*-clause as an elliptical answer to a question is hardly possible, further illustrating its non-focusability.

5.4.4. *Fordi-clauses*

Finally, *fordi*-clauses – and their English equivalent, *because*-clauses – are shown in several studies to have a number of more or less distinct variants (e.g. Hengeveld 1998; Therkelsen 2003; Verstraete 2007). Within this framework, I treat *fordi*-clauses as a type containing two variants: the semi-nuclear variant already discussed, and an appendix clause variant, for example:

(81) (BySoc)

ja ~ sådan du ved at de var sådan lidt mere fordi £ # *at de kunne
 tillade sig mere ik’ [fordi der var jo grænser for hvad min mor
 hun kunne tillade os]* £
 ‘yes ~ like you know they were a bit more because £ # they were allowed
 more right [because there were of course limits to what my
 mum could allow us] £’

In this kind of *fordi*-clause, the speaker expresses an explanation/justification for making the statement contained in the superordinate clause, rather than a causal reason for its content. I regard this as an appendix clause variant since such

Table 4. Attributional clauses

		[UNBOUND		
		[SUBJECT]	[COMPLEMENT]	[ATTRIBUTE] ADVERBIAL] [FUNDAMENT]
Attributional clauses – main members				
<i>End</i>	‘than’		+	+
<i>Som/Ø</i>	‘which’/ ‘that’/ ‘who(m)’/Ø		+	+

fordi-clauses cannot occur in the [FUNDAMENT] position without a crucial change of meaning:

- (81') ??[*fordi der var grænser for hvad min mor kunne tillade os*]
kunne de tillade sig mere
 ‘[because there were limits to what my mum could allow us]
 they were allowed more’

If forced into the [FUNDAMENT] position, the *fordi*-clause can only designate the causal reason for the content of the superordinate clause, which would effectively turn it into a semi-nuclear *fordi*-clause variant.

6. Attributional clauses

6.1. Definition and main members

Attributional clauses are distinguished by their inability to function as anything but [ATTRIBUTE]. They can occur in the [FUNDAMENT] position together with the rest of the phrase in which they are postmodifiers (Table 4).

6.2. General characteristics

Attributional clauses form a very small subclause class containing two main members: the comparative *end*-clause and the *som-/Ø*-clause, i.e. the traditional “relative” clause. Their only function is to modify other clause constituents, and semantically this is done in quite different ways, as I will illustrate below. In other words, their shared content element is therefore of a fairly abstract nature and may be characterized as “comparison” in a broad sense.

6.3. End-clauses

Any subclause introduced by *end* satisfies the criteria of attributional clauses because it can only function as [ATTRIBUTE]. *End*-clauses modify adjectives or adverbs in the comparative, or other kinds of heads that may subject the superordinate clause content to comparison:

(82) (BySoc)

der var sammenholdet meget større [end det er nu] nu er vi jo vokset lidt fra hinanden

‘the team spirit was much bigger [than it is now] now we have grown somewhat apart’

(83) (BySoc)

altså jeg har al- aldrig kendt andet [end at min bedste har boet hos os] ££

‘you know I have ne- never known anything else [than that my granny has been living with us] ££’

The fact that *end*-clauses are attributive and not adverbial, as some studies tend to argue (e.g. Teleman, Andersson and Hellberg 1999: 470, concerning ‘än’), is illustrated by their inability to occur separately, i.e. without the rest of the phrase they are part of, for example:

(82’) *[*End det er nu*], *var sammenholdet meget større*

‘[Than it is now], the team spirit was much bigger’

(82’’) [*Meget større end det er nu*], *var sammenholdet*

‘[Much bigger than it is now] was the team spirit’

6.4. Som-/Ø-clauses

Like *end*-clauses, *som*-/*Ø*-clauses are [ATTRIBUTES], functioning as postmodifiers in nominal phrases. However, a subclause introduced by *som* may also be a semi-nuclear *som*-clause. As mentioned, I treat them as two different clause types, one featuring an obligatory *som* (semi-nuclear) and one featuring a non-obligatory *som* (attributional):

(84) (BySoc)

jeg legede faktisk mest med med med dem [som som var i gaden] £ også efter jeg var kommet i skole

‘I did in fact play mostly with with with those [who who were in the street] £ even after I started school’

In (84), the subclause is attributional because *som* is non-obligatory – note that leaving it out requires insertion of the dummy subject *der*, as mentioned in note 10 above:

(84’) *jeg legede faktisk mest med dem [Ø der var i gaden]*

‘I did in fact play mostly with those [Ø DUMMY SUBJECT were in the street]’

That the *der*-construction does not amount to a different subclause type follows from the fact that the dummy subject can easily be present simultaneously with *som*:

(84'') *jeg legede faktisk mest med dem [som der var i gaden]*

'I did in fact play mostly with those [who DUMMY SUBJECT were in the street]'

The optionality of *som* applies in both restrictive and parenthetical constructions, although most parenthetical constructions do feature *som* (and/or the dummy subject). In (85) below, the parenthetical relative clause is indeed introduced by *som*, while in (86) it is not:

(85) (www.ezz.dk)

*Er DSB, [som i øvrigt intet har med sporene vedligehold at gøre],
bedre i stand til at vurdere sporenes tilstand?*

'Is DSB, [who by the way has nothing to do with track maintenance],
better suited to assess the condition of the tracks?'

(86) (www.feltet.dk)

*Her lagde DCU's formand Tom Lund og direktør Jesper Worre afstand til
bogen, [de i øvrigt ikke havde læst forinden] . . .*

'Here, DCU chairman Tom Lund and Director Jesper Worre
disacknowledged the book, [they by the way hadn't read beforehand] . . .'

The *som*-/Ø-clause and its semi-nuclear counterpart, which may generally be characterized as a comparison clause, are semantically related, which may be illustrated by juxtaposing two identically formed *som*-clauses, one from each class:

(87) (www.aegteskabudengraenser.dk)

*Hvis en eller begge af jer er under 24 år, så er
den nuværende 24-års regel et problem, [som du
selv er inde på]*

Semi-nuclear clause

'If one or both of you are under 24 years, then the
current 24-year rule is a problem, [as you mention
yourself]'

(88) (www.gipote.dk)

*De store racer HAR jo yderligt det problem, [som du
selv er inde på] – at de er så sent udviklede både
fysisk og psykisk.*

Attributional clause

'The large breeds DO moreover have the problem
[which you mention yourself] – that they mature
so late both physically and mentally.'

The *som*-clause in (87) is recognized as a semi-nuclear clause due to the conjunctive's obligatory status, while the one in (88) does not require the *som* and is therefore an attributional clause. Yet, the subclauses share the comparison element – the main difference being that in (87) the comparison concerns the entire superordinate clause, whereas in (88) it is restricted to concerning the

nominal head. As mentioned, comparison is also an essential meaning component of *end*-clauses, and may therefore be regarded a general content feature of attributional clauses. Attributional clauses may, depending on the construction they are part of, operate on the representative or the interpersonal layers of the superordinate clause.

7. Non-nuclear clauses

7.1. Definition and main members

Non-nuclear clauses are distinguished by their inability to function as anything but [UNBOUND ADVERBIAL]. They may moreover occur in the [FUNDAMENT] position. Non-nuclear clauses are non-focusable, as indicated by [-F] in Table 5 (those with no focusability indication are treated as monosemous – they too are non-focusable).

7.2. General characteristics

Like semi-nuclear clauses, non-nuclear clauses are clauses usually treated as adverbial clauses – and in this case well justified, as they indeed only function as adverbials. While semi-nuclear clauses (in adverbial function) were characterized as adjuncts above, non-nuclear clauses are disjuncts, expressing subjective circumstances, such as reason, reservation, opposition, explanation, etc.

7.3. Cases of polysemy

As discussed in the treatment of semi-nuclear clauses, the non-temporal counterparts to temporal clauses are generally non-nuclear clauses, for example adversative *mens*-clauses and causal-like *da*-, *når*-, *før*- and *siden*-clauses. Further, as discussed in the treatment of nuclear clauses, non-focusable variants of *hv*-clauses, typically featuring elements such as the adverbial *end* or the initial modifiers *uanset*, *ligegyldig*, *lige meget*, etc., fall within the non-nuclear class. Typically, they express concessive relations, i.e. they stress the inevitability of what is presented in the superordinate clause despite more or less specific obstacles, for example:

(89) (www.b.dk)

Mubarak skal have en personlig formue, [hvordan han end har skrabt den sammen], på over 50 milliarder dollar...

‘Mubarak is said to have a personal fortune, [regardless how he might have scraped it together], of more than 50 billion dollars...’

Non-focusable *om*-clauses are also non-nuclear, and express a fairly similar meaning to that of the *hv*-clauses, i.e. the inevitability of the superordinate proposition despite obstacles. Like the *hv*-clauses they may also feature specific

Table 5. Non-nuclear clauses

	[SUBJECT]	[COMPLEMENT]	[ATTRIBUTE]	[UNBOUND ADVERBIAL]	[FUNDAMENT]
Non-nuclear clauses – main members					
[+F] <i>Da</i>	‘since’			+	+
[+F] <i>Eftersom</i>	‘since’			+	+
[+F] <i>Før</i>	‘or else’			+	+
[+F] <i>Hvis</i>	‘if’			+	+
[+F] <i>Hvor</i>	‘whereas’			+	+
[+F] <i>(Uanset) Hv-</i> (+ end)	‘regardless wh-’			+	+
[+F] <i>Idet</i>	‘in that’			+	+
[+F] <i>Ligesom</i>	‘just as’			+	+
[+F] <i>Medmindre</i>	‘unless’			+	+
[+F] <i>Mens</i>	‘whereas’			+	+
[+F] <i>Når</i>	‘when’			+	+
[+F] <i>Om</i> (+ så)	‘(even) if’			+	+
[+F] <i>Om end</i>	‘although’			+	+
[+F] <i>Samtidig med (at)</i>	‘all the while’			+	+
[+F] <i>Siden</i>	‘since’			+	+
[+F] <i>Selvom</i>	‘although’/ ‘even if’			+	+

Table 6. Appendix clauses

	[SUBJECT]	[COMPLEMENT]	[ATTRIBUTE]	[UNBOUND ADVERBIAL]	[FUNDAMENTAL]
Appendix clauses – main members					
[-F]	<i>At</i>	‘so that’		+	
[-F]	<i>Forði</i>	‘since’		+	
[-F]	<i>Hvad</i>	‘which’	+		
[-F]	<i>Hvilket</i>	‘which’	+		
	<i>Hvorefter</i>	‘after which’	+		
	<i>Hvorfor</i>	‘which is why’	+		
[-F]	<i>Hvorimod</i>	‘whereas’	+		
	<i>Plus (at)</i>	‘plus’		+	

elements to help disambiguate the clause, for example the adverbials *så* or *end*, or initial modifiers such as *uanset*, *lige gyldig*, *lige meget*, etc.:

(90) (BySoc)

nå men altså fodbold det spiller jeg endnu ik' det tror jeg aldrig jeg slutter med [om jeg så bliver halvfems der]~
 'well but anyway football I still play right I think I'll never stop that [regardless if I then turn ninety there] ~ '

Moreover, non-focusable *hvor*-clauses **without** the above-mentioned special elements may express an adversative relation:

(91) (Korpus DK)

[Hvor alvoren ligefrem svøber sig om Hamburger], lignede Meinert i går en stor, glad dreng, der havde fået alt det, han havde ønsket sig i julegave
 '[While the gravity no less than wraps itself around Hamburger], yesterday Meinert looked like a big, happy boy who had got all he wanted for Christmas'

(92) (BySoc)

altså vi kan da sidde og grine og have det sjovt ik' [hvor den anden han er sådan gået meget ned med han £ altså han er gået ned på grund af ~ druk og ~ sådan noget] ik'
 'you know we're able to sit and laugh and have fun right [while the other one he's you know fallen down he £ you know he's fallen into ~ drinking and ~ stuff like that] right'

Finally, non-focusable *hvis*-clauses are, as discussed, non-nuclear. They designate various kinds of illocutionary modification of the superordinate clause content. Their meanings are related to or derived from the objective conditional meaning of the semi-nuclear variant.

8. Appendix clauses

8.1. Definition and main members

Appendix clauses are distinguished by their **inability** to occur in the [FUNDAMENT] position of the superordinate clause. Their syntactic functions are varied and not always clearly determined, as illustrated in Table 6 below, emphasizing the fact that they are classified based on topological criteria alone. Like non-nuclear clauses, they are generally non-focusable, as indicated by [-F] for each polysemous type.

8.2. General characteristics

Appendix clauses are not defined syntactically but topologically – they share the distributional property of occurring usually at the end of sentences, and never initially:

- (93) (www.skakshoppen.dk)

DGT Easy skak ur er velegnet til skoleskakklubben, [hvorimod vi anbefaler at bruge DGT 2010 til skakklubben eller til hjemmet]

‘DGT Easy chess clock is suitable for the school’s chess club, [whereas we recommend DGT 2010 for the chess club or your home]’

- (93’) *
- [Hvorimod vi anbefaler at bruge DGT 2010 til skakklubben eller til hjemmet], er DGT Easy skak ur velegnet til skoleskakklubben*

‘[whereas we recommend DGT 2010 for the chess club or your home],

DGT Easy chess clock is suitable for the school’s chess club’

Appendix clauses overlap to a great extent with what Hansen and Heltoft treat as “connective” subclauses, i.e. semantically coordinate, largely independent subclauses with near-speech act properties (Hansen and Heltoft 2011: 1554). Some appendix clauses are best described as [UNBOUND ADVERBIAL], although they are not topologically mobile, and others are traditionally characterized as relative-like clauses resembling [ATTRIBUTES], modifying for example the entire superordinate clause:

- (94) (BySoc)

men min mor og far de # de s- ~ eller min mor ~ forlangte at jeg betalte for at bo hjemme [hvilket jeg var lidt sur over dengang]

‘but my mom and dad they # they s-~ or my mom ~ wanted me to pay for living at home [which I was a bit annoyed about at the time]’

- (94’) *
- [hvilket jeg var lidt sur over dengang], forlangte min mor at jeg betalte for at bo hjemme*

‘[which I was a bit annoyed about at the time], my mother demanded me to pay for living at home’

- (95) (BySoc)

men det er klart det ændrer sig jo af £ jo ældre man bliver ik’ og £ og man ikke ~ ligesom ~ £ er i de der grupper mere og £ [plus at man også er £ er under uddannelse og sådan noget altså]

‘but certainly it does change when £ the older you get right and £ and you’re not ~ like ~ £ in these groups any longer and £ [plus that you also are £ are under education and stuff like that you know]’

- (95’) *
- [plus at man også er under uddannelse], ændrer det sig jo af £ jo ældre man bliver og man ikke ligesom er i de der grupper mere*

‘[plus that you also are £ are under education and stuff like that you know], certainly it does change when £ the older you get and you not like are in these groups any longer’

8.3. Cases of polysemy

Where the [ATTRIBUTE] group is concerned, some *hv*-clauses, for example *hvorfor*-, *hvad*- and *hvilket*-clauses, have both nuclear and appendix variants, as discussed in the treatment of nuclear clauses, depending on their focusability features. In the [UNBOUND ADVERBIAL] group, the appendix *at*-clause is to be distinguished from the nuclear *at*-/Ø-clause. Also, as discussed in the semi-nuclear section, *fordi*-clauses can be either semi-nuclear clauses or appendix clauses explaining/justifying the superordinate clause speech act. As most of these polysemous cases have thus already been discussed, the essence of appendix clauses is now accounted for. However, there are certain additional empirical features relevant to this class, influencing other parts of the classification framework as well, which I discuss in the final sections to follow.

9. Discussion and conclusion

9.1. Are V2 subclauses appendix clauses?

Danish subclauses can be said to alternate between (at least) two internal topological configurations, one based on V3 word order and one based on V2 word order – that is, one in which the finite verb occurs in the third position of the subclause, for example **after** any adverbial, and one in which it occurs in the second position, **before** any adverbial (note the verb positions relative to the boldfaced adverbials):

(96) (www.psykeogsex.dk)

*Du har ganske ret i, at jeg **stadig** er vred på ham* V3 word order
 ‘You are quite right [that I **still** am angry at him]’

(97) (<http://mathildemunkholm.blogspot.com/>)

*Ellers skal det ikke være en hemmelighed, [at jeg er **stadig** meget alene i Paris]* V2 word order
 ‘Apart from that it’s no secret [that I am **still** very much alone in Paris]’

Although the word order configuration of a subclause is part of its material, I have not incorporated the V3/V2 distinction in the classification criteria laid out so far. One reason is the fact that only subclauses featuring an adverbial such as *stadig* (‘still’), or for example a fronted object, are in fact marked for one of the configurations, which would restrict the empirical basis of the classification in an unwanted way. Another reason is that it is a somewhat disputed issue whether or to what extent the distinction is semantically, socially and/or regionally motivated, and consequently on what basis certain kinds of subclauses may be said to actually have the V2 ability or not (V3 or ‘unmarked’ being the traditional, normative ‘default’ word order of Danish subclauses) (see for example T.J. Jensen 2011).

However, the V2 subclauses that are in fact found in modern standard Danish¹¹ share (at least) one distributional property that needs to be accounted for, i.e. the fact that they do not occur in the [FUNDAMENT] position. Rather, they tend to occur in the final position as in (97) above. This challenges my criteria for especially nuclear clauses, since they are distinguished by their ability to occur as [SUBJECTS], i.e. subject clauses in the canonical position, which is the fundament position. As shown by for example T.J. Jensen (2011), a large proportion of *at*-/Ø-clauses are in fact configured with V2 word order, which means these cannot be said to actually meet the defining criterion for nuclear clauses.

One way of handling this anomaly might be to stress that my classification criteria are based on distributional **potentials** rather than for example frequencies, and that the *at*-/Ø-clause type as such has the potential to occur as [SUBJECT] regardless of the fact that the internal word order choice seems to correlate systematically with ability or inability to actually **realize** this potential.

Another possible solution is to embrace the word order difference and incorporate it into the classification framework based on the observed fact that V2 subclauses never occur in the [FUNDAMENT] position (still with the general reservation made in notes 3 and 11). From this perspective, V2 subclauses can be said to share the distributional properties of appendix clauses, giving rise to the criterion that V2 word order, regardless of the clause type/variant in question, is itself a sufficient condition for classifying the clause as an appendix clause.

While the V2 criterion thus appears to basically outrank all the other classification criteria laid out, in reality this mainly affects the classification of *at*-/Ø-clauses, since most other subclause types – apart from notably *fordi*- and *plus* (*at*)-clauses – are not very commonly constructed with V2 word order in modern standard Danish. Note that I consider the [FUNDAMENT] ability to be the only distributional property affected by the word order choice, meaning that for example *at*-/Ø-clauses with V2 word order still share the distributional properties of nuclear clauses in all other respects.

A motivation for including the V2 criterion is that it highlights an important semantic relation between V2 subclauses and (other) appendix clauses, in that V2 word order is typically tied to content properties such as “informativity”, “assertiveness” and/or status as “main point of utterance”, as discussed in for example Wiklund et al. (2009), Christensen and Heltoft (2010), Hansen and Heltoft (2011), and T.J. Jensen (2011) – a point illustrated in (98):

(98) (BySoc)

nu ~ var man også så lille [at man oplevede det jo £ på en helt anden måde] ik'

'now ~ you were so little [that you did experience it £ in a completely different way] right'

¹¹ As mentioned in note 3, I do not claim to account for certain regional variants of Danish – a reservation of particular importance in the context of V3 vs. V2 subclause comparisons.

This is a “degree-indicating” construction featuring an *at*-/Ø-clause with V2 word order. Due to the V2 structure, the actual degree indication remains in the background, while the subclause content is asserted and may be regarded the main point of the utterance. Without the V2 criterion, the clause would classify as a nuclear clause, neglecting the fact that it could not appear (though adjoined with the remaining adjective phrase) in the [FUNDAMENT]:

- (98') **så lille [at man oplevede det jo på en helt anden måde], var man nu*
 ‘so little [that you did experience it in a completely different way]
 were you now’

Indeed, the inability of V2 subclauses to appear in the [FUNDAMENT] can be regarded a consequence of their assertiveness, informativity and/or status as main point of utterance – semantic properties that are incompatible with the general “backgrounding” tendency featured by the initial position (cf. for example Verstraete 2007). Another V2 example is warranted, in this case with a *selvom*-clause:

- (99) (BySoc)
det må jeg indrømme £ jeg d- £ n- har ikke- £ jeg har ikke overskuddet til det ?
[selvom jeg har faktisk overvejet ~ £ og blive skolelærer ik']
 ‘I must admit £ I d- £ n- haven’t got- £ I haven’t got the energy for it ?
 [although I have in fact thought ~ £ about becoming a school teacher right]’

The V2 structure enforces the independent assertiveness of the subclause, which is illustrated by the fact that the positive tag question *ik'* (‘right’) obtains its polarity from the subclause itself, not the (negative) superordinate clause, thus assigning the subclause more or less its own speech act status (for similar analyses of, for example, tag questions as “primary” vs. “secondary” status indicators, see Boye and Harder 2007). Treating V2 subclauses as appendix clauses in other words acknowledges important aspects of both their expression and content side.

9.2. Are all “heavy” subclauses appendix clauses?

However, similar distributional properties and content features may also be associated with a more general phenomenon than that of V2 word order, as illustrated by the non-V2 subclause in (100):

- (100) (BySoc)
og så min far han havde været så smart [at han havde været ude at købe
sådan en du ved sådan en rulle £ sådan en gammeldags en med sådan to
ruller på ik' hvor man så kunne stikke tøjet ind igennem]
 ‘and then my dad he had been so smart [that he had gone and purchased
 one of these you know one of these rollers £ one of these old-fashioned
 ones with two rollers on it right where you could then put your clothes
 through it]’

While the subclause in (100) does not feature V2 word order (it is unmarked for word order), its very denseness seems to render it the main point of the utterance, and the idea of moving it to the [FUNDAMENT] position seems somewhat absurd:

- (100') **så smart [at han havde været ude at købe sådan en du ved sådan en rulle £ sådan en gammeldags en med sådan to ruller på ik' hvor man så kunne stikke tøjet ind igennem] havde min far været*
 'so smart [that he had gone and purchased one of these you know one of these rollers £ one of these old-fashioned ones with two rollers on it right where you could then put your clothes through it] had my dad been'

Hence, this subclause can in fact also be said to meet the appendix clause criteria, suggesting that factors other than V2 word order may come into play in certain contexts, including for instance end-weight restrictions, as discussed in for example Quirk et al. (1985: 1039).

Accounting for clauses of this kind might call for yet another criterion, i.e. one concerning "heavy" subclauses. Yet, such end-weight restrictions are hardly structurally determined phenomena, and I would rather see this as an example of the general limitations of distributional analysis: linguistic structures are not strict, uninterpreted algorithms, but reflections of usage patterns and the contexts that motivate them. The subclause classification proposed here is, at best, a tool for exploring and understanding some of these reflections.

9.3. Overview and final remarks

The five subclause classes and their distributional properties are summarised in Table 7.

With the proposed classification at material level, Danish subclauses may be cross-classified in terms of material and function. The benefit of incorporating both levels of analysis instead of just the level of function, as seen in traditional grammar, may be highlighted by returning to the Hansen and Heltoft quote presented in section 2.2. Roughly, they argue that Danish nominal clauses are introduced by *at*-, *om*- or *hv*-words, adverbial clauses are introduced by for example *hvis*, *fordi*, *mens*, *selvom*, etc., and attributive clauses are introduced by for example *som*, or *hv*-words, yet with the reservation that this is not always the case (Hansen and Heltoft 2011: 1480).

In fact, the clause types they mention correspond quite clearly to what I propose as (a) nuclear clauses, (b) semi-/non-nuclear clauses, and (c) attributional clauses, i.e. our results are indeed compatible. However, as opposed to the classification proposed here, the traditional one does not take the alternative functions of each subclause type properly into account, just as the absence of well-defined **categories** at material level, as opposed to mere lists of conjunctions, arguably blurs the functional purpose of the classification.

Moreover, employing a **distributional** approach to the classification is fruitful in several ways. For instance, it reveals structural distinctions within the

Table 7 – continued

	[SUBJECT]	[COMPLEMENT]	[ATTRIBUTE]	[UNBOUND ADVERBIAL]	[FUNDAMENT]
<i>Som om</i>		+	+	+	+
<i>Så (at)</i>		+	+	+	+
<i>Uden (at)</i>			+	+	+
Attributional clauses – main members					
<i>End</i>			+		+
<i>Som/Ø</i>			+		+
	‘as if’				
	‘so’				
	‘without’				
	‘than’				
	‘which’/‘who’				
Non-nuclear clauses – main members					
<i>Da</i>				+	+
<i>Eftersom</i>				+	+
<i>Før</i>				+	+
<i>Hvis</i>				+	+
<i>Hvor</i>				+	+
<i>(Uanset) Hv- (+end)</i>				+	+
<i>Idet</i>				+	+
<i>Ligesom</i>				+	+
<i>Medmindre</i>				+	+
<i>Mens</i>				+	+
<i>Når</i>				+	+
<i>Om (+så)</i>				+	+
<i>Om end</i>				+	+
<i>Santidig med (at)</i>				+	+
<i>Siden</i>				+	+
<i>Selvom</i>				+	+
	‘since’				
	‘since’				
	‘or else’				
	‘if’				
	‘whereas’				
	‘regardless wh-’				
	‘in that’				
	‘just as’				
	‘unless’				
	‘whereas’				
	‘when’				
	‘(even) if’				
	‘although’				
	‘all the while’				
	‘since’				
	‘although’/‘even if’				

Table 7 – continued

	[SUBJECT]	[COMPLEMENT]	[ATTRIBUTE]	[UNBOUND ADVERBIAL]	[FUNDAMENT]
Appendix clauses – main members					
[-F] <i>At</i>				+	
[-F] <i>Fordi</i>				+	
[-F] <i>Hvad</i>			+		
[-F] <i>Hvilket</i>			+		
			+		
			+		
[-F] <i>Hvorefter</i>			+		
<i>Hvorfor</i>			+		
<i>Hvorimod</i>			+		
<i>Plus (at)</i>		(+)		+	
V2 subclauses?		(+)	(+)	(+)	

major bulk of subclauses that are typically treated together as adverbial clauses, as these are shown to be realized either by semi-nuclear clauses, non-nuclear clauses or certain appendix clauses. In addition, this approach to classifying subclauses yields more than just convenient divisions within a large linguistic domain; it specifies what each clause type/variant may actually be used for in context, and reveals how the classes are organized into a partial implicational hierarchy of “integratability” into the superordinate clause (note that the word “integratability” and not “integration” is used, focusing on the potential rather than the realization). Not least, the distributional approach gives access to clear falsification parameters, concerning both the classification criteria as such, and the individual clause types and variants ascribed to each class.

Finally, the “integratability” hierarchy reflects general semantic differences between the subclause classes that have been loosely accounted for in terms of the nature of the semantic relations the subclauses establish to their superordinate clauses, including semantic clause layering. Roughly, nuclear clauses express content that is stated, thought, asked about, contested, evaluated, etc. in the superordinate clause. Semi-nuclear clauses specify the **objective** circumstances – such as time, place, manner, cause, condition, and so on – of what is expressed in the superordinate clause, whereas non-nuclear clauses express **subjective** circumstances, such as reason, reservation, opposition, explanation, etc. Attributional clauses establish more or less abstract relations of **comparison** between (parts of) the superordinate clause and the subclause content, and finally appendix clauses, relating to the highest layers of the semantic hierarchy, comment on the superordinate clause content or simply assert more or less independent statements. The fact that appendix clauses are defined in negative terms, simply as the only subclauses which cannot occur in the [FUNDAMENT] position (including all V2 subclauses), should not be taken to imply that the appendix class is merely a residual category. Rather, it highlights the central role of the fundament position in Danish sentence structuring. Thus, [FUNDAMENT] ability, and the corresponding non-assertion/secondary-point-of-utterance ability, may be regarded a prototypical feature of Danish subclauses from a structural perspective, while in actual speech appendix clauses with their assertiveness and near-main clause features may be as frequent or even outnumber the remaining classes.

Acknowledgements

This work has been financially supported by Niels Bohr Fondet/Mag. Art. Marcus Lorentzens legat, Cand.mag. Karen Iversens Legat and Professor, Dr.phil. Viggo Brøndals og Hustrus Legat, for which I would like to express my gratitude. In addition, I wish to thank Dr. Jean-Christophe Verstraete and the Linguistics Department at Katholieke Universiteit Leuven, as well as Torben Juel Jensen, Peter Harder, Kasper Boye, Janus Mortensen and two anonymous reviewers for insightful comments on previous versions of this paper.

References

- Andersson, L.-G. 1975. *Form and Function of Subordinate Clauses*. Göteborg: University of Göteborg, Department of Linguistics.
- Becker-Christensen, C. 2010. *Dansk syntaks*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Boye, K., and P. Harder. 2007. Complement-taking predicates: Usage and linguistic structure. *Studies in Language* 31, no. 3: 569–606.
- Butler, C.S. 2003. *Structure and Function: A guide to Three Major Structural-Functional Theories 1–2*. Amsterdam: John Benjamins.
- Christensen, T.K., and L. Heltoft. 2010. Mood in Danish. In *Mood in the Languages of Europe*, ed. B. Rothstein and R. Thieroff, 85–102. Amsterdam: John Benjamins.
- Cristofaro, S. 2003. *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- Diderichsen, P. 1946. *Elementær dansk grammatik*. Copenhagen: Nordisk Forlag.
- Diderichsen, P. 1957. *Elementær dansk grammatik*. 2. ed. Copenhagen: Gyldendal, (Orig. pub. 1946.).
- Diderichsen, P. 1958. The importance of distribution versus other criteria in linguistic analysis. In *Proceedings of the 8th International Congress of Linguistics*, 156–82. Oslo: Oslo University Press.
- Dik, S.C. 1997a. *The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause*, ed. K. Hengeveld. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Dik, S.C. 1997b. *The Theory of Functional Grammar. Part 2: Derived and Complex Structures*, ed. K. Hengeveld. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Dik, S.C., K. Hengeveld, E. Vester and C. Vet. 1990. The hierarchical structure of the clause and the typology of adverbial satellites. In *Layers and Levels of Representation in Language Theory: A Functional View*, ed. A.M. Bolkestein, J. Nuyts and C. Vet, 25–70. Amsterdam: John Benjamins.
- Engberg-Pedersen, E., M.D. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft and L.F. Jakobsen, ed. 1996. *Content, Expression and Structure: Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- Engberg-Pedersen, E., M.D. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft and L.F. Jakobsen, eds. 2005. *Dansk funktionel lingvistik: En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. Copenhagen/Roskilde: University of Copenhagen/Copenhagen Business School/Roskilde University.
- Faarlund, J.T., S. Lie and K.I. Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Givón, T. 1984. *Syntax: A Functional-Typological Introduction*. 2 vols. Amsterdam: John Benjamins.
- Haegemann, L. 2006. Argument fronting in English, Romance CLLD, and the left periphery. In *Cross-linguistic Research in Syntax and Semantics: Negation, Tense and Clausal Architecture*, ed. R. Zanuttini, H. Campos, E. Herburger and P. Portner, 27–52. Georgetown: Georgetown University Press.
- Halliday, M.A.K. 1994. *An Introduction to Functional Grammar*. 2nd ed. London: Edward Arnold.
- Hansen, A. 1967. *Moderne dansk 1*. Copenhagen: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab/Grafisk Forlag.
- Hansen, E. 1977. *Dæmonernes port*. Copenhagen: Hans Reitzel.
- Hansen, E. 1998. Kriterier for inddeling af ledsætninger. In *Ny forskning i grammatik 5: Sophienbergssymposiet*, ed. P. Colliander and I. Korzen, 7–22. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Hansen, E., and L. Heltoft. 2011. *Grammatik over det danske sprog*. Copenhagen/Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab/Syddansk Universitetsforlag.
- Harder, P. 1996a. Linguistic structure in a functional grammar. In *Content, Expression and Structure: Studies in Danish Functional Grammar*, ed. E. Engberg-Pedersen,

- M.D. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft and L.F. Jakobsen. Amsterdam: John Benjamins.
- Harder, P. 1996b. Subordinators in a semantic clause structure. In *Complex Structures: A Functional Perspective*, ed. B. Devriendt, L. Goossens and J. Van Der Auwera, 93–118. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Heltoft, L. 1990. En plads til sprogvidenskabens hittebørn: Om talesprog og sætningskema. In *Selskab for Nordisk Filologi – årsberetning 1987–1989*, 26–45. Copenhagen: Selskab for Nordisk Filologi.
- Hengeveld, K. 1996. The internal structure of adverbial clauses. In *Complex Structures: A Functional Perspective*, ed. B. Devriendt, L. Goossens and J. Van Der Auwera, 119–48. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hengeveld, K. 1998. Adverbial clauses in the languages of Europe. In *Adverbial Constructions in the Languages of Europe*, ed. J. Van Der Auwera and D.P. Ó Baoill, 335–419. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hengeveld, K., and J.L. Mackenzie. 2008. *Functional Discourse Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Huddleston, R., and G.K. Pullum. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huddleston, R., and G.K. Pullum. 2004. The classification of finite subordinate clauses. In *An International Master of Syntax and Semantics: Papers Presented to Aimo Seppänen on the Occasion of his 75th birthday*, ed. G. Berg, J. Herriman and M. Möbärg, 103–16. Gothenburg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Jakobsen, L.F. 1996. Beskrivelsesniveauer og dimensioner i den grammatiske model. *Hermes – Journal of Language and Communication Studies* 17: 139–68.
- Jendraschek, G. 2007. Subordinate, embedded, and dependent clauses: A terminological confusion that Iatmul can help disentangle. Handout for public lecture given on 17 July 2007, <http://uni-regensburg.academia.edu/GerdJendraschek/Papers>.
- Jensen, A. 2003. Clause linkage in spoken Danish. PhD thesis, University of Copenhagen.
- Jensen, T.J. 2011. Ordstilling i ledsætninger i moderne dansk talesprog. In *Ny forskning i grammatik 18*, ed. P. Durst-Andersen and H.H. Müller, 124–50. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Jespersen, O. 1927. *A Modern English Grammar on Historical Principles, Part II*. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- Jespersen, O. 1939–40. Ledsætningernes (bisætningernes) systematik. *Acta Philologica Scandinavica* 14: 65–74.
- Laury, R., and R. Suzuki. 2011. *Subordination in Conversation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Lehmann, C. 1988. Towards a typology of clause linkage. In *Clause Combining in Grammar and Discourse*, ed. J. Haiman and S.A. Thompson, 281–326. Amsterdam: John Benjamins.
- Matthews, P.H. 2007. *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics (Online)*. Oxford: Oxford University Press, Oxford Reference Online. <http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t36.e951>.
- Mikkelsen, K. 1911. *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg: Håndbog for viderekomne og lærere*. Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.
- Mortensen, S.S. 2006. Temporale konjunktioner i dansk. MA thesis, Roskilde University.
- Mortensen, S.S. 2011. Problemer og udveje i dansk ledsætningsklassifikation. In *Ny forskning i grammatik 18*, ed. P. Durst-Andersen and H.H. Müller, 225–47. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Pedersen, K.M. 2009. Indre *at* i danske dialekter. In *Dramatikken i grammatikken*, ed. R. Therkelsen and E.S. Jensen, 321–33. Roskilde: Roskilde University/Institut for Kultur og Identitet.

- Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech and J. Svartvik. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Smessaert, H., B. Cornillie, D. Divjak and K. van den Eynde. 2005. Degrees of clause integration: From endotactic to exotactic subordination in Dutch. *Linguistics* 43, no. 3: 471–521.
- Smolka, V. 2005. Non-extraposed subject clauses. In *Theory and Practice in English Studies 3: Proceedings from the Eighth Conference of British, American and Canadian Studies*, 137–43. Brno: Masarykova Univerzita.
- Teleman, U., S. Hellberg and E. Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik 4: Satser och meningar*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Therkelsen, R. 2003. The functions of Danish causal conjunctions. In *Proceedings of the 19th Scandinavian conference of linguistics*, ed. A. Dahl, K. Bentzen and P. Svenonius, 446–56. Tromsø: University of Tromsø.
- Togeby, O. 2003. *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. Copenhagen: Gads Forlag.
- Van Valin, R.D., Jr. and R.J. La Polla. 1997. *Syntax – Structure, Meaning and Function*. Cambridge New York: Cambridge University Press.
- Verstraete, J.-C. 1999. The distinction between epistemic and speech act conjunction. *Belgian Essays on Language and Literature* 1999: 119–30.
- Verstraete, J.-C. 2005. Two types of coordination in clause combining. *Lingua* 115, no. 4: 611–26.
- Verstraete, J.-C. 2007. *Rethinking the Coordinate-Subordinate Dichotomy: Interpersonal Grammar and the Analysis of Adverbial Clauses in English*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Wiklund, A.-L., K. Bentzen, G.H. Hrafnbjargarson and o. Hróarsdóttir. 2009. On the distribution and illocution of V2 in Scandinavian that-clauses. *Lingua* 119, no. 12: 1914–38.
- Wiwel, H.G. 1901. *Synspunkter for dansk sproglære*. Copenhagen: Det Nordiske Forlag.

Realitetsramme og realitetsværdi i danske ledsætninger

Sune Sønderberg Mortensen

1. Indledning¹

I dansk og international grammatik bruges begreber som realitet, faktualitet og fakticitet til at redegøre for hvorvidt afsender forpligter sig på sandheden af et udsagn (fx Leech 1974; Quirk *et al.* 1985; Palmer 1986; Bybee & Fleischman 1995; Faarlund *et al.* 1997; Hengeveld 1998; Teleman *et al.* 1999; Givón 2001; Cristofaro 2003; Togeby 2003; Nordström 2010; Hansen & Heltoft 2011). I dansk grammatiktradition omfatter realitet som samlet betydningsområde således ofte valg mellem fx realis, nonrealis og irrealis (fx Diderichsen 1966 [1939]; Hansen & Larsen 1970; Glismann 1974; Hansen 1998; Christensen 2007; Jensen 2008; Hansen & Heltoft 2011), men som diskuteret af bl.a. Christensen (2007), Jensen (2008) og Boye (2008) bruges begreberne ofte med uklare definitioner og forskelligt på tværs af fremstillinger, fx således at de snart vedrører indholdsstruktur, snart indholdssubstans, en semantisk skelnen der betragtes som central inden for Dansk Funktionel Lingvistik (jf. fx Engberg-Pedersen *et al.* 1996; Engberg-Pedersen *et al.* 2005; Hansen & Heltoft 2011). Særligt ledsætningsgrammatikken synes at savne en systematisk tilgang til realitet der tager højde for det særlige ved netop ledsætningers muligheder for realitetsangivelse i modsætning til helsætningers ditto. En sådan tilgang foreslår jeg i det følgende, hvor jeg med et systematisk skel mellem **realitetsramme** og **realitetsværdi** undersøger hvordan danske ledsætningstyper koder forskellige indholdsstrukturer med hensyn til realitet. På den baggrund argumenterer jeg for en inddeling af ledsætningerne ud fra deres konjunktioner i fire klasser: **nonrealis-ledsætninger**, **realis-ledsætninger**, **neutrale ledsætninger**

1. Denne artikel er udarbejdet med støtte fra Niels Bohr Fondet/Mag. Art. Marcus Lorentzens legat, Cand.mag. Karen Iversens Legat og Professor, Dr.phil. Viggo Brøndals og Hustrus Legat, for hvilket jeg ønsker at udtrykke min taknemmelighed. Desuden takker jeg Jean-Christophe Verstraete og Kristin Davidse fra det lingvistiske institut ved Katholieke Universiteit Leuven, såvel som Torben Juel Jensen, Peter Harder, Rita Therkelsen, Eva Skafte Jensen, Alexandra Holsting og Peter Juul Nielsen samt en anonym fagfællebedømmer for skarpsindige kommentarer under arbejdet med artiklen.

ger og **skopusfølsomme realis-ledsætninger**. Som jeg vil illustrere med eksempler fra bl.a. diverse internetsider og talesprogskorpusset BySoc (<http://bysoc.dyndns.org/>), er nonrealis-ledsætningerne kendetegnet ved at have ubetinget nonreal værdi, mens realis-ledsætningerne enten har real eller nonreal værdi, afhængig af deres interne opbygning. De to resterende klasser af ledsætninger er kendetegnet ved at deres realitetsværdi ikke kan fastlægges inden for ledsætningens egne grænser, men er betinget af forhold i matrixsætningen eller helsætningskonstruktionen som sådan – de peger med andre ord væk fra sig selv og har dermed indeksikalsk indhold som en afgørende egenskab.

2. Realitet i ledsætninger

2.1. Grundlæggende begrebsafklaringer

Det grammatiske/semantiske område der i visse traditioner, herunder megen dansk grammatik, typisk behandles under termen realitet/reality, er i andre traditioner modsvaret af termer som fx faktualitet/factuality (fx Leech 1974; Hengeveld 1998) og fakticitet (fx Teleman *et al.* 1999). Termerne fremstår til tider nærmest synonyme og til tider mere systematisk relaterede (som diskuteret af bl.a. Palmer 1986; Bybee & Fleischman 1995; Palmer 2001; Christensen 2007; Nordström 2010; de Haan 2011). Da denne artikels fokus er klassifikationskriterier på et relativt overordnet plan, betragter jeg ikke disse terminologiske forskelle som afgørende, og jeg lægger mig derfor uden videre op ad den danske tradition og refererer til begrebet **realitet** som det indholdsområde jeg beskæftiger mig med. Som en foreløbig indkredsning af hvad begrebet dækker over, er Hansen & Heltofts (2011) karakteristik et godt udgangspunkt: “REALITET omfatter ‘realis’ og ‘non-realis’. I REALIS fremstilles sætningsindholdet som en realitet ...” (Hansen & Heltoft 2011: 56), og andetsteds: “Ved betydningen non-realisis tages der ikke stilling til realiteten af den verden der beskrives (Hansen & Heltoft 2011: 316). Jeg udlægger dette betydningsskel således at realis omfatter at afsender forpligter sig på at en proposition (inkl. evt. nægtelse) er sand, mens nonrealis omfatter at han/hun ikke forpligter sig på at propositionen er sand. Denne forståelse svarer til bl.a. Leech’ (1974) brug af begreberne “factual” og “non-factual”. Han opererer desuden med begrebet “counterfactual” – svarende til Hansen & Heltofts “ir-realisis” (Hansen & Heltoft 2011: 316-317) – som omfatter afsenders forpligtelse på at propositionen er falsk, og dermed også er indfanget af karakteristikken af nonrealis. For at holde begrebsapparatet forholdsvist enkelt opererer jeg

således ikke med en irrealis/counterfactual-kategori, men inkorporerer den i nonrealis-kategorien. Dette er som nævnt kun en foreløbig indkredsning af betydningsområdet, og for at operationalisere realitetskategorierne med henblik på ledsætningsklassifikation vil jeg i det følgende uddybe visse aspekter af begreberne nærmere.

Jeg betragter **fremtidig reference** som principielt forenelig med realis-betydning, i modsætning til fx Givón, der analyserer bl.a. *when*-ledsætningen nedenfor som et eksempel på “irrealis” (i givónsk forstand, dvs. svarende til nonrealis):

- (1) [When she comes]², we will consider it
(Givón 2001: 324)

Således grupperer han *when*-ledsætninger med fremtidig reference som “irrealis” ligesom fx *if*-ledsætninger:

- (1a) [If she comes], we will/may consider it
(Givón 2001: 324)

Selvom Givón anerkender at *when*-ledsætningen rangerer højere end *if*-ledsætningen mht. graden af afsenders sikkerhedsmarkering, betragter jeg den basale kategorisering af *when*-ledsætningen som “irrealis” alene på baggrund af dens fremtidige reference som uhensigtsmæssig. At fremtiden er uvis, er en ekstralingvistisk konstant som må formodes at være delt af sprogbrugerne, og ud fra den viden kan man så vælge at forpligte sig eller ikke forpligte sig på propositioner der vedrører fremtiden. At fremtidig reference ikke nødvendigvis medfører nonrealis, er en position i tråd med fx Nordströms (2010: 39) og Harders (1996: 352ff). Til sammenligning vil vi normalt heller ikke beskrive en deklarativ helsætning med fremtidig reference som nonreal alene på grund af den fremtidige reference, fx:

- (2) Hun kommer i morgen

Hvis afsenderen ønsker at signalere usikkerhed på om hun kommer, er der mulighed for at markere usikkerheden – men han/hun hæfter som udgangspunkt for propositionens sandhed sådan som eksemplet står.

2. I de præsenterede eksempler markeres den relevante ledsætningspassage med kantede parenteser.

Desuden er det værd at nævne at **faktivitet** og relaterede begreber i traditionen fra Kiparsky & Kiparsky (fx Kiparsky & Kiparsky 1970; Karttunen 1971; Davidse 1994; Simons 2007), der af og til blandes sammen med begreber knyttet til realitet og særligt faktualitet, vedrører et betydningsområde af en principielt anden art (se fx diskussion i Palmer 1986: 17ff). Faktivitet er en særlig type af præsupposition og kan dermed siges at have med informationsstrukturering at gøre snarere end med realitet. Ikke desto mindre er begreberne relaterede, idet ledsætninger styret af faktive prædikater som udgangspunkt er reale, mens ledsætninger styret af nonfaktive prædikater er nonreale, fx:

- (3) Hun ved [at Søren har spist sin sandwich] (faktiv → real)
 (3a) Hun påstår [at Søren har spist sin sandwich] (nonfaktiv → nonreal)

Jeg vil ikke gå nærmere ind i denne diskussion her, men vender kort tilbage til forholdet mellem faktivitet og realitet senere.

2.2. *Ledsætningsrealitet og indholdslagdeling*

I nyere dansk grammatik siges realitet gerne at være specificeret i sætningens tropiske indholdslag (fx Christensen 2001; Hansen & Heltoft 2011), dvs. at være et indholdselement som kun fuldgældige propositioner er udstyret med. Eftersom visse ledsætningsarter i nogle traditioner siges at udtrykke mindre eller mere komplekse indholdshelheder/entitetstyper end propositioner, fx begivenheder/*States-of-Affairs* (Dik *et al.* 1990; Dik 1997; Hengeveld 1998; Haegemann 2006; Verstraete 2007), holder jeg principielt realitetsbegrebet åbent for sådanne lagdelingsforskelle, svarende til fx Hengevelds brug af faktualitetsbegrebet: “The factual/nonfactual opposition ... can be applied across the various entity types ...” (Hengeveld 1998: 350). Realitetsbegrebet er med andre ord relevant uanset om en given ledsætning er at betragte som udtryk for en proposition eller noget der kan siges at befinde sig lavere eller højere i indholdslagdelingen.

2.3. *Realitetsramme og realitetsværdi*

Som nævnt er forståelsen af realitet og begreberne realis og nonrealis ikke ensartet på tværs af dansk grammatik. Som diskuteret i bl.a. Christensen (fx 2007: 117), Jensen (2008: 41) og Boye (2008: 8ff) synes abstraktionsniveauet for begrebernes brug og definitioner at variere, så nonrealis fx kan henvise til det strukturelle indhold af tomt fundamentfelt såvel som til en mere overordnet indholdskategori der kan udtrykkes ved fx visse sætningsadverbier og

underordningskonjunktioner (som oprindeligt fremstillet i Hansen & Larsen 1970). Jensen forbeholder på den baggrund termen “non-realis” til den indholdsstruktur der udtrykkes ved tomt fundamentfelt, og “non-realitet” til den overordnede indholdssubstans der vedrører at (dele af) ytringen ikke skal opfattes som tilhørende den aktuelle, kendte virkelighed (Jensen 2008: 43). Et sådant systematisk skel mellem indholdsstruktur og indholdssubstans er relevant, og jeg vil udbrede det til også at gælde realis-området. Mere specifikt vil jeg – inspireret af bl.a. Heltoft (2005: 117) og Hansen & Heltoft (2011: 143) – bruge termene **realitetsramme** om det realitetspotentiale der er strukturelt kodet i enkelte ledsætningstyper, og **realitetsværdi** om det aktualiserede resultat i ytringssituationen. Den kodede realitetsramme kan så være af typen **realis-ramme** eller **nonrealis-ramme**, og realitetsværdien kan være **real værdi** eller **nonreal værdi**. Denne måde at skelne på er i dansk grammatik ikke ualmindelig hvad angår ledsætninger, hvor fx udfyldt fundamentfelt siges at udtrykke realis og konstativ ramme (fx Heltoft 2005: 117; Hansen & Heltoft 2011: 56), som indskrænker den mulige realitets- og sproghandlingsværdi. Således kan en deklarativ sætning siges at kode realis som ramme, men hvis den fx indeholder et epistemisk sætningsadverbial, bliver dens værdi nonreal (fx Hansen & Larsen 1970; Jensen 2000).

At der også er brug for et sådant skel i ledsætningsbeskrivelsen, kan illustreres med et par eksempler fra Hengeveld (1998), hvor forskellige typer af adverbielle relationer kategoriseres som “factual” eller “non-factual”. Begrundelsesledsætninger kategoriserer han som “factual” og giver følgende eksempel:

- (4) Jenny went home [because her sister would visit her]
(Hengeveld 1998: 357)

Andetsteds optræder en variant af samme eksempel, hvor ledsætningen er forsynet med hvad Hengeveld betegner som en “propositional attitude”:

- (4a) Jenny went home [because her sister might visit her]
(Hengeveld 1998: 346)

For så vidt at *might* – med Hengevelds egne ord – udtrykker en propositionel attitude, kan ledsætningen i (4a) ikke med rimelighed siges at være “factual” på samme måde som den i (4). Dermed synes den generelle kategorisering af begrundelsesledsætninger som “factual” at være for unuanceret. Og dog

har *because*-ledsætninger rigtignok et faktuel præg som fx *in case*-ledsætninger ikke har:

- (5) I'll come tomorrow [in case Ann wants me]
(Hengeveld 1998: 351)

Kompleksiteten bliver ikke mindre af at *because*-ledsætninger også kan miste deres faktualitet **uden** at der er markeret en propositionel attitude i ledsætningen:

- (6) He's not asking [because he wants to know] – he's asking to waste your time
(www.democraticunderground.com)

Disse aspekter ved *because*-ledsætninger – som også findes i *fordi*-ledsætninger, hvilket jeg vender tilbage til – må naturligvis indgå i beskrivelsen af dem, og de understreger et behov for at skelne mellem hvad selve ledsætningen som selvstændigt materiale er i stand til at udtrykke, og hvilken rolle matrixsætningen, helsætningskonstruktionen og konteksten spiller for realitetsværdien. Generaliserende beskrivelser som Hengevelds ovenfor er i øvrigt almindelige i ledsætningslitteraturen. Nordström adopterer eksempelvis uden videre Hengevelds fremstilling af adverbielle ledsætningers faktualitetssegenskaber (Nordström 2010: 249), og Givón kommer med tilsvarende generaliserende udsagn om fx indrømmelsesledsætninger og visse relativsætninger (Givón 2001: 310-311). Hansen & Heltoft (2011) argumenterer for en rent dikotomisk opdeling af konjunktioner mht. realitet og samkategoriserer fx *når*, *da* og *mens* under realis (Hansen & Heltoft 2011: 1493), hvilket jeg vil argumentere for er en forsimp-ling. Også Teleman *et al.* (1999) fremsætter lignende generelle påstande om forskellige ledsætningstypers "fakticitet" (fx Teleman *et al.* 1999: 477). Der er med andre ord præsenteret rigeligt med generaliseringer på dette område, så det må være på tide at arbejde på større nuancering af beskrivelsen, hvilket skellet mellem realitetsramme og realitetsværdi kan bidrage til. Dette illustrerer jeg i den følgende gennemgang af de fire klasser, nonrealis-ledsætninger, realis-ledsætninger, neutrale ledsætninger og skopusfølsomme realis-ledsætninger.

3. Nonrealis-ledsætninger

Nonrealis-ledsætninger er de ledsætninger der altid har nonreal værdi uanset konstruktion og kontekst. De skal skelnes fra ledsætninger hvis nonreale

værdi er betinget af faktorer i eller uden for ledsætningen, og denne forskel kan karakteriseres således at nonrealis-ledsætninger koder nonrealis-ramme – som kun giver mulighed for nonreal værdi. De mest almindelige nonrealis-ledsætninger er indledt af:

- *om*
- *hvis*
- *for at*
- *medmindre*
- *uden at*
- *som om*

Bortset fra *om*-ledsætninger, der primært kendes som nominale, er der tale om ledsætningstyper der normalt beskrives som adverbielle. De fleste af dem kan dog også optræde i andre funktioner (som diskuteret indgående i fx Mortensen under udg.), men nonrealis-rammen går på tværs af syntaktiske funktioner og evt. betydningsvarianter, fx:

- (7) Vil ikke afsløre [om Danmark dræbte Gadaffis søn]
(www.mariboavis.dk)
- (8) nå men altså fodbold det spiller jeg endnu ik' det tror jeg aldrig jeg
slutter med [om jeg så bliver halvfems der]~
(BySoc)

Om-ledsætningerne i (7) og (8) er hhv. nominal og adverbial, men de koder begge nonrealis-ramme (se tilsvarende analyse i Boye 2008). Et andet eksempel er *hvis*-ledsætninger, der uanset hvilken betydningsvariant de optræder i (se fx Jensen 2008), altid koder nonrealis-ramme, fx:

- (9) Det ku' ha' været fedt [hvis jeg snavede dig i gulvet]
(www.nyhederne.tv2.dk)
- (10) de udgjorde sådan en~ sådan en dukkelisegruppe [hvis du kan forstå mig]
(BySoc)

Hansen & Heltoft (2011) argumenterer for at *hvis*-ledsætninger i kontekster med fortidig reference har realis-betydning – og dermed bliver synonyme

med *når*-ledsætninger – på grund af den habituelle reference der opstår i sådanne kontekster:

- (11) [hvis vejret var til det], gik vi i vandet
(Hansen & Heltoft 2011: 1552)

Rigtignok kan man udlede af (11) at vejret sommetider ‘var til det’ (at bade), men det betragter jeg blot som en speciel anvendelse af *hvis*-ledsætningens nonrealis-betydning. *Hvis*-ledsætningen bruges her ikke til at markere afsenders aktuelle usikkerhed i talesituationen, men til at referere til usikkerheden i de beskrevne (gentagne) situationer hvor ‘vi’ overvejede at gå i vandet. *Hvis*-ledsætningen har således (fortsat) nonreal værdi, men indgår i et tankereferat a la dækket direkte tanke. Denne analyse kan underbygges yderligere ved at specificere konteksten nærmere og udskifte *hvis*-ledsætningen med en enklere usikkerhedsmarkør såsom *måske*:

- (11a) Vi havde det altid sjovt i sommerferierne. Måske spillede vi ludo. Måske gik vi i vandet. Det kom an på vejret

Læser man *måske* i (11a) på samme måde som *hvis*-ledsætningen, dvs. som gældende i den refererede situation og ikke talesituationen, er konsekvensen igen at beslutningsprocessen må forstås som habituel, og at resultatet nogle gange blev at gå i vandet. Denne dækket-direkte-tanke-læsning kan ikke med rimelighed betyde at *måskes* usikkerhedsbetydning kan betragtes som værende bortfaldet. På samme måde kan *hvis*-ledsætningens usikkerhedsbetydning heller ikke betragtes som værende bortfaldet. Med andre ord: selvom en usikkerhed i fortiden er afløst af sikker viden i nutiden (talesituationen), er det selvfølgelig stadig usikkerheden der kendetegner den fortidige situation.

Nedenfor følger eksempler på de øvrige typer af nonrealis-ledsætninger:

- (12) ££ og så flyttede hun hened hos mig på papiret [for at hun kunne få hende i skole] ik’ men hun fik hende ikke ind £
(BySoc)

Bemærk at *for at*-ledsætningen – også hvis resultatet havde været at hun faktisk fik hende i skole – i ethvert tilfælde har nonreal værdi.

- (13) det skulle man faktisk gøre men jeg s- # jeg siger det ikke [medmindre de spørger om mit navn] vel'
(BySoc)

Endelig udtrykker *som om*-ledsætninger altid nonreal værdi – enten i kraft af at situationen fremstilles som decideret i strid med sandheden eller blot som uafklaret:

- (14) Man lagde forsigtigt og ærbødigt den døde ned i graven, for nu tilhørte han guderne. Hans øjne og mund blev lukket, [som om han sov]
(www.tollundmanden.dk)
- (15) Min venindes ene skildpadde piver [som om at den har ondt]
(www.baboom.dk)

Dermed har jeg givet eksempler på de almindeligste typer af danske nonrealis-ledsætninger, og jeg kan gå videre til realis-ledsætningerne.

4. Realis-ledsætninger

Realis-ledsætninger står i en asymmetrisk opposition til nonrealis-ledsætningerne i den forstand at de ganske vist har en særlig markering for real værdi, men at deres afsender kan vælge at distancere sig fra indholdet, fx med et epistemisk sætningsadverbial, og dermed give ledsætningen nonreal værdi. Ligesom deklarativer kan siges at kode realisramme, koder realis-ledsætninger også realisramme og dermed **mulighed** for real værdi. Det er denne mulighed der adskiller dem strukturelt fra nonrealis-ledsætningerne. Med til beskrivelsen hører således også at de i visse kontekster kan bringes til at vikariere for nonrealis-ledsætninger – fx hører ledsætningen i (16) nedenfor til realis-klassen, men kan vikariere for en nonrealis-ledsætning som i (16a):

- (16) Ingen grund til at stresse hende og slet ikke [når hun muligvis er gravid]
(kaninliv.dk) (Nonreal værdi)

- (16a) Ingen grund til at stresse hende og slet ikke [hvis hun er gravid]
(Nonreal værdi)

Forekomsten af *muligvis* i (16) kan tolkes og teoretiseres på flere måder – fx kan der argumenteres for at usikkerhedsmarkeringen er et eksempel på objektiv eller ‘event’-modalitet, snarere end regulær propositionel modalitet (jf. fx Lyons 1977; Nuyts 1992; Palmer 2001; Verstraete 2001), i den forstand at afsender faktisk forpligter sig på sandheden af at *hun muligvis er gravid*. Uanset det valgte perspektiv bevirker *muligvis* at afsenderen ikke kan siges at stå til ansvar for at *hun er gravid*, og dermed kan konstruktionen mht. realitet altså vikariere for fx en *hvis*-konstruktion som (16a).

Realis-ledsætninger omfatter navnlig ledsætninger indledt af:

- *når*
- *da*
- *idet*
- *siden*
- *efter*
- *som*
- *end*
- *ligesom*
- *eftersom*
- *hvorimod*
- *skønt*
- *selvom*
- *om end*
- *plus at*
- *hv-*

For størstedelens vedkommende er der tale om typisk adverbielle ledsætnings-typer, mens *hv*-ledsætningerne snarere kendes som nominale (spørgeledsætninger) såvel som relative (der fx lægger sig til hele matrixsætningen). Uanset deres mulige funktioner og betydningsvarianter er de som materiale betragtet alle realis-ledsætninger. Pladsen tillader ikke at give eksempler på alle typerne, så jeg vil i stedet illustrere nogle generelle pointer med udvalgte eksempler. Realis-ledsætningerne omfatter bl.a. en del ledsætningstyper der kan siges at optræde i flere varianter (som diskuteret i fx Mortensen 2006; Mortensen under udg.), fx kendt som “propositionelle” vs. “illokutionære” varianter (fx Hansen & Heltoft 2011: 1541) og som bl.a. “central”, “adjunct” eller “integrated” vs. “peripheral”, “disjunct” eller “non-integrated” varianter (fx Quirk

et al. 1985; Van Valin & La Polla 1997; Verstraete 2005; Haegemann 2006; Verstraete 2007), bl.a. ud fra forskelle i lagdelt indholdsstruktur. Som nævnt går ledsætningernes realis-egenskaber på tværs af betydningsvarianter, så fx *siden*-ledsætningerne nedenfor er realis-ledsætninger på trods af at ledsætningen i (17) er en **integreret** variant, og den i (18) er en **non-integreret** variant³:

(17) Har elsket Portugal [siden han var knægt]
(www.tv2sport.dk)

(18) Har du lige skiftet mascara [siden du måske kunne tro det var den]?
(www.dindebat.dk)

Ledsætningerne koder altså realis-ramme og dermed en strukturel **mulighed** for at realisere real værdi, en mulighed som er udnyttet per default i (17), men ikke i (18), hvor *måske* markerer nonreal værdi. Generelt er integrerede anvendelser af realisramme-ledsætninger som i (17) mindre tilbøjelige til at opnå nonreal værdi end non-integrerede anvendelser som i (18). Det er en naturlig konsekvens af at de netop er indlejrede i en overordnet proposition og derfor ikke er oplagte elementer at drage tvivl om (for en indgående diskussion af disse forskelle, se fx Haegemann 2006). Grænsen mellem betydningsvarianterne er dog ikke mere nagelfast end at sprogbrugere har mulighed for fx at opskrive en rent temporal ledsætning – som i udgangspunktet er integreret – til at have tilstrækkelig selvstændig propositionel status til at den kan modificeres epistemisk:

(19) Det, vi taler om, kommer ikke videre – heller ikke [når vi måske mødes i andre sammenhænge]
(www.abildkirke.dk)

Som nævnt kan man, afhængig af det anlagte teoretiske perspektiv, rubricere den slags epistemicitet som *måske* udtrykker ovenfor, som objektiv eller ‘event’-modalitet, snarere end propositionel modalitet. Under alle omstændigheder ville jeg betragte en tolkning af *når*-ledsætningen som havende decideret real værdi som væsentligt mere problematisk end at sige at eksemplet illustrerer en

3. Jeg vælger disse termer – med inspiration fra Verstraete (2007) – til at karakterisere sådanne betydningsforskelle, dvs. om ledsætningens indhold er integreret i matrixsætningens proposition, eller om ledsætningen optræder med sit eget propositionelle indhold (non-integreret).

mulighed for nonreal værdi i – selv rent temporale – *når*-ledsætninger. Også andre typer af realis-ledsætninger kan optræde med noget der ligner nonreal værdi selvom de anvendes integreret i matrixsætningens propositionelle indhold:

- (20) Hvem synes i han skal møde i sit første frivillige forsvar [efter han formentlig (tror jeg) har slået udfordren Jean-Marc Monroe]
(www.lionhart-boxing.dk)
- (21) Denne regering kunne have fået enorm betydning for medieudviklingen, fordi den tiltrådte [netop da udviklingen måske kunne formes]
(www.specialmedierne.dk)
- (22) Så julen for mig er hygge med fam. og maden, gaverne har ikke haft betydning for mig [siden jeg nok har været 15 år]
(xplayn.com)

Selvom integrerede (varianter af) realis-ledsætninger altså synes at have sværere ved at optræde med nonreal værdi end de non-integrerede, viser eksemplerne ovenfor at de alle deler en strukturel åbenhed for både real og nonreal værdi. Flere eksempler på realis-ledsætninger:

- (23) Det gør hun ikke længere, [ligesom hun også er holdt op med at bruge skyllemiddel, [når hun vasker tøj]]
(www.firstwater.dk)
- (24) Men moderen fortryder intet, [skønt hun kunne have forhindret den 18-årige piges optræden i det omstridte TV3-program]
(www.ekstrabladet.dk)
- (25) Etik indgår mere i vores dagligdag, [end vi går og tænker på]
(www.religion.dk)
- (26) Tja, det endte jo [som jeg havde regnet med]!
(www.arto.com)

Bemærk at *som*-ledsætninger (adverbielle) som den i (26) ikke må forveksles med *som*/Ø-ledsætninger (relative), der behandles senere under neutrale ledsætninger. Jeg betragter de to ledsætningstyper som strukturelt forskellige

i og med at *som* er obligatorisk i *som*-ledsætninger, jf. (26), og (som regel) ikke-obligatorisk i *som*/Ø-ledsætninger.

(27) der er~ £ der er jeg en af dem der bor tættest på~ så~ £ [selvom der er jo et lille stykke vej ££]
(BySoc)

(28) som officer tjener du mindre end maskinarbejdere gør £ [selvom du måske har gået i skole i~ ti £ femten år af dit liv] ik' £
(BySoc)

Bemærk at *selvom*-ledsætninger, som diskuteret af bl.a. Hansen & Heltoft (2011: 1548-9), er præget af konkurrerende betydningsnormer, således at de i lidt ældre dansk måske snarere burde klassificeres som nonrealis-ledsætninger eller i en klasse helt for sig selv. Jeg betragter dem her som realis-ledsætninger, dvs. jeg antager at normændringen har slået så meget igennem i moderne dansk at sprogbrugere for en sikkerheds skyld i praksis vil markere evt. usikkerhed eksplicit via fx modale udtryk, som illustreret i (28) ovenfor, hvilket er foreneligt med kriteriet for realis-ledsætninger.

Endelig rummer realis-klassen som nævnt *hv*-ledsætninger, uanset om de fungerer som spørgeledsætninger (karakteriseret som “realis” hos fx Hansen & Heltoft 2011: 1493):

(29) men altså vi kunne da trods alt se [hvem der sad bag ruden] ik'
(BySoc)

(30) jeg ved ikke [hvorfor jeg aldrig har gået i børnehaven] ££
(BySoc)

... eller lægger sig som relativsætninger til matrixsætningen:

(31) Jeg må dog desværre takke nej, da mit nuværende akvarium kun er et 128 liters, [hvorfor jeg hellere må undlade at putte flere fisk i]
(www.akvariefisk.dk)

Hermed har jeg eksemplificeret realis-ledsætningerne. Nonrealis- og realis-ledsætninger har det til fælles at deres realitet specificeres internt i ledsætningen,

dvs. af konjunktionalet selv og evt. yderligere specifikation i form af epistemiske elementer. De to øvrige klasser af ledsætninger opfører sig anderledes, hvilket jeg illustrerer i det følgende.

5. Neutrale ledsætninger

Det er velkendt at nominale *at*-ledsætninger ikke har deres egen realitetsbestemmelse – fx behandles de hos Hansen & Heltoft (2011) som en hovedgruppe af eksplikativsætninger der “... er karakteristisk ved at deres realitetsværdi er styret af størrelser uden for ledsætningen, først og fremmest prædikatet i oversætningen.” (Hansen & Heltoft 2011: 1497), fx:

- (32) så jo~ jeg tror [at de nåede at være gift en~ måned eller~ et år og~ og tre måneder **££** inden der gik kuk i den]
(BySoc)

Hansen & Heltoft omtaler så vidt jeg kan se, ikke andre ledsætningstyper end *at*/*Ø*-ledsætninger som ledsætninger med udefra styret realitet.⁴ Men som jeg vil vise, er en del danske ledsætningstyper kendetegnet ved at deres realitetsværdi er under indflydelse af faktorer uden for ledsætningen – om end på forskellige måder. Nogle ledsætningstyper – herunder *at*/*Ø*-ledsætninger – **kræver** ekstern specifikation af deres realitetsværdi, mens andre specificerer den på egen hånd og samtidig **tillader** specifikationen at blive ‘overtrumpet’ af eksterne faktorer. De førstnævnte klassificerer jeg som neutrale ledsætninger, og de sidstnævnte klassificerer jeg, i mangel af en bedre term, som skopusfølsomme realis-ledsætninger. Dem vender jeg tilbage til – her diskuterer jeg først de neutrale ledsætninger, som navnlig indledes af:

- *at*/*Ø*
- *som*/*Ø*
- *hvor*

Jeg kommenterede kort *at*/*Ø*-ledsætninger ovenfor og vil ikke gå ind i en meget detaljeret diskussion af hvordan deres realitetsværdi fastlægges. De tilfredsstil-

4. Faktisk behandles også eksplikative tidsledsætninger og gradsledsætninger øjensynlig under overskriften “Eksplikativsætninger med styret realitet”, men det ser ikke ud til at være den intendede sammenhæng, da eksemplerne og analyserne peger i andre retninger (Hansen & Heltoft 2011: 1498ff).

ler nemlig uden videre klassifikationskriteriet for neutrale ledsætninger, som er at ledsætningen kræver ekstern specifikation af sin realitetsværdi, hvor der ved 'ekstern' forstås uden for ledsætningen selv. Når de fungerer nominalt, er det styrende prædikat i matrixsætningen således altid med til at specificere værdien – som så kan specificeres yderligere internt i ledsætningen svarende til fx realis-ledsætninger. Når de fungerer appositionelt, har deres kerneled i matrixsætningen en tilsvarende rolle, fx specificeres der nonreal værdi i (33) og real værdi i (34):

- (33) Deres værker udtrykker den påstand, [at kroppen nødvendigvis er ufuldendt, konstant i forandring og for evigt hjemsøgt af sine egne spøgelser]
(designmuseum.dk)
- (34) Hele den politiske virkelighed er en medieskabt illusion, som politikerne opretholder for at skjule det faktum, [at oplysningsprojektet endte i Vild med Dans]
(www.nihilistisk-folkeparti.dk)

Som tidligere nævnt kan nonfaktive prædikater som udgangspunkt siges at medføre nonreal værdi og faktive prædikater real værdi, men som det er blevet diskuteret i traditionen efter Kiparsky & Kiparsky (fx Karttunen 1971; Simons 2007), findes der mange slags prædikater der hverken er fugl eller fisk, såsom de såkaldte pseudo-faktive prædikater, herunder *discover*, *realise*, *figure out*, *learn*, fx:

- (35) If Henry discovers [that Louise is in NY], he'll be furious
(Simons 2007: 1046)

Således vil ledsætningen ovenfor i nogle kontekster kunne tolkes som faktiv og dermed real og i andre som nonfaktiv og dermed nonreal (Simons 2007: 1046). Danske prædikater som *opdage*, *finde ud af* og *indse* har lignende egenskaber, ligesom perceptionsverber og evidentielle/epistemiske adjektiver såsom *se*, *høre*, *forstå*, *tydeligt*, *oplagt*, *afgjort*, *ubetvivleligt* osv. alle gør det svært om ikke umuligt at afgøre realitetsværdien af den styrede *at/Ø*-ledsætning. Her vil jeg begrænse mig til blot at klassificere *at/Ø*-ledsætninger som neutrale på den baggrund at deres realitetsværdi kræver ekstern specifikation. Denne analyse er helt i tråd med bl.a. Hansen & Heltoft, der også karakteriserer *at/Ø*-ledsætninger som neutrale (Hansen & Heltoft 2011: fx 1497).

Men *at*/Ø-ledsætninger er ikke den eneste ledsætningstype i den neutrale klasse. Som bl.a. Givón (2001) påpeger, er også (restriktive) relativsætningers realitetsværdi delvis bestemt af hvad der foregår i matrixsætningen:

- (36) I saw the woman [who came in late]
 - (37) I saw a woman [who came in late]
 - (38) I know of no woman [who came in late]
- (Givón 2001: 310)

I Givóns analyse falder ledsætningen i (38) under “the scope of non-fact” (Givón 2001: 310), dvs. i kraft af at det styrende kerneled i matrixsætningen har en tvivlsom eller ikke-eksisterende referent, får ledsætningen nonreal værdi. Samme princip finder vi i dansk hvad angår fx relative *som*/Ø-ledsætninger og *hvor*-ledsætninger:

- (39) Jeg har ikke talt med nogen, [der har erfaring på området]⁵ – og strømmen har ikke været så længe på markedet.
(www.dourun.dk)
- (40) Jeg kan bare ikke finde nogen steder [hvor der er noget som helst om hvordan det vil komme til at ramme i min situation]
(ungmor.dk)

I disse eksempler er det negation i matrixsætningen der udløser den non-reale værdi. Fjerner man fx *ikke* fra matrixsætningen i (39), har ledsætningen real værdi. Men det behøver ikke at være negation der gør forskellen – den nonreale værdi kan også udløses af fx nonreal markering i matrixsætningen, fx når matrixsætningen er spørgende eller modificeres af epistemicitet eller konditionalitet:

- (41) Er der nogen [som har en Senseo Kaffemaskine]?
(www.baby.dk)
- (42) Er du allerede tilmeldt vores nyhedsbrev, kender du måske en [som kunne have glæde af at modtage nyhedsbrevet]
(www.kgicph.dk)

5. Bemærk at der i (39) er tale om en *som*/Ø-ledsætning hvor Ø er valgt og efterfølges af subjektvikaren *der*. *Som*/Ø-ledsætninger med subjektet på førstepladsen kræver generelt subjektvikar (fx *der*) når *som* udelades.

Givón pointerer desuden at ikke-restriktive relativsætninger kun kan knytte sig til refererende kerneled og derfor generelt falder under “the scope of realis”:

- (43) I saw the woman, [who came in late], leave early
(Givón 2001: 310)

Med andre ord opfører parentetiske relativsætninger sig i det store og hele som realis-ledsætninger, dvs. de er som udgangspunkt reale, men kan modificeres internt til at have nonreal værdi:

- (44) Allerede her falder anklagen for menneskehandel, [som måske i øvrigt foregår hyppigere i andre brancher (bl.a. landbrug og byggeriet)...]
(prosexfeminisme.wordpress.com)

Hvorvidt en relativsætning er restriktiv eller parentetisk, er imidlertid kontekstbestemt og kan normalt ikke specificeres endegyldigt internt i ledsætningen (se fx Therkelsen 2000). Med andre ord tilfredsstiller relative *som*/Ø-ledsætninger og *hvor*-ledsætninger kriteriet for neutrale ledsætninger på linje med *at*/Ø-ledsætninger: de kræver ekstern specifikation af deres realitetsværdi. Det skal i øvrigt nævnes at også andre, mere perifere typer af relativsætninger, såsom *hvorpå*-, *hvorunder*-, *ad hvilken*-, *efter hvilket*-ledsætninger mv. passer til denne karakteristik.

6. Skopusfølsomme realis-ledsætninger

Den sidste ledsætningsklasse peger ligesom de neutrale ledsætninger uden for sig selv, blot på en mindre definitiv måde. Skopusfølsomme realis-ledsætninger opfører sig i mange kontekster som realis-ledsætninger, men de adskiller sig ved strukturelt at tillade matrixsætningen medbestemmelse over deres realitetsværdi. Der er tale om en række ledsætningstyper med typisk adverbial funktion, navnlig indledt af konjunktioner:

- fordi
- før
- inden
- indtil
- så
- samtidig med
- mens

Som nævnt støder man ofte på brede kategoriseringer af adverbielle ledsætninger som enten realis/faktuelle eller nonrealis/nonfaktuelle, selvom de ikke nødvendigvis ved et nøjere eftersyn passer godt ind i sådanne dikotomiske opdelinger. Jeg gav tidligere et eksempel på en *because*-ledsætning der i kraft af at være i skopus af matrixsætningens negation har nonreal værdi. Den samme effekt kan opnås med danske *fordi*-ledsætninger:

- (45) De rejste ikke, [fordi de var forfulgte], men for at skabe bedre vilkår for sig selv og deres familie
(www.b.dk)

Fordi-ledsætninger lader sig med andre ord i nogle kontekster tildele en realitetsværdi udefra. I (45) skyldes det at ledsætningen inkluderes i negationens skopus, men en sådan relation udløses ikke i alle tilfælde af en negation, fx:

- (46) Mange mennesker rejser ikke [fordi de er handicappede, har små børn, eller simpelthen ikke kan lide at flyve]
(www.studio-alexandre.com)

Ledsætningen i (46) har således real værdi. Forskellen er blandt andet relateret til den tidligere diskuterede forskel mellem integrerede og non-integrerede anvendelser af ledsætninger, men som materiale betragtet kan *fordi*-ledsætninger altså siges at være strukturelt åbne over for matrixsætningens realitetsskopus (se tilsvarende diskussion i Harder 1996: 293), hvor andre adverbielle ledsætningstyper – fx *når*- og *eftersom*-ledsætninger (realis-ledsætninger) – er realitetsmæssigt uanfægtede af faktorer udefra. En *fordi*-ledsætnings realitetsværdi afhænger altså både af hvordan ledsætningen er opbygget internt – fx med epistemisk markering som i (47) nedenfor – og af om den lader sig dominere af faktorer i matrixsætningen, såsom epistemisk modifikation eller spørgende sproghandling som i hhv. (48) og (49):

- (47) Jeg beholdt docx endelsen i Word [fordi der vel må være en grund til at microsoft har valgt en ny endelse]
(www.spywarefri.dk)
- (48) Det gør du måske [fordi du mener, at du skal leve op til en masse forventninger, både fra dig selv og andre]
(www.thrane-terapi.dk)

- (49) Spiser du det, [fordi du kan lide det], eller [fordi du synes, at du skal have noget spinat]?
(rawfooddenmark.ning.com)

Hvis en *fordi*-konstruktion derimod slet ikke er modificeret med usikkerhedsmarkører i matrix- eller ledsætning, har den real værdi. Denne egenskab deler *fordi*-ledsætninger med de fleste øvrige skopusfølsomme realis-ledsætninger. De koder med andre ord hvad man kunne kalde en skopusfølsom realis-ramme: de er så at sige født med real værdi, men kan via usikkerhedsmarkeringer i matrix- og/eller ledsætning bringes til at fungere nonrealt. Til sammenligning kan ‘ægte’ realis-ledsætninger som nævnt også bringes til at fungere nonrealt, men kun via modifikation i selve ledsætningen. Flere eksempler på skopusfølsomme realis-ledsætninger:

- (50) Tænk dig nu om [før du gør noget dumt]
(www.deldig.dk)
- (51) Jeg har lært nogle redskaber, som hjælper mig til at tælle til ti, [inden jeg slår]
(www.dr.dk)

Det er et velbeskrevet fænomen at *beføre*-ledsætninger kan fungere nonrealt i kraft af faktorer i matrixsætningen (fx Heinämäki 1978; Declerck 1979; Harder 1996; Saeed 1997), og den samme mulighed gør sig gældende for *før*- og *inden*-ledsætninger. Igen kan det være negation såvel som modale eller illokutionære markeringer i matrixsætningen der kaster et nonrealt skopus over *før*- eller *inden*-ledsætningen, men den nonreale værdi kan også skabes af andre elementer i matrixsætningen eller konteksten som umuliggør eller usandsynliggør en real tolkning af ledsætningen:

- (52) Efter krigen blev han anholdt for sit landsforræderi, men han døde [før han kom for retten]
(www.gravsted.dk)

Her er der selvfølgelig set bort fra muligheden for en posthum retssag. Uanset den aktuelle tolkning illustrerer eksemplet – som de øvrige ovenfor – at ledsætningens realitetsværdi er delvis bestemt af faktorer uden for ledsætningen.

Også *indtil*-ledsætninger kan lade sig indlemme i nonrealt/negativt skopus fra matrixsætningen:

- (53) ja tror jeg godt men gider ikke smadre mit dæk har prøvet og der var da en sort plet da jeg kiggede tilbage så ja men blev ikke ved [indtil der kom røg]
(www.scootergalleri.dk)
- (54) Mener du, at man skulle have fortsat mødet, [indtil en af parterne segnede]?
(www.information.dk)

Ligeledes med ledsætninger, hvis resultatangivende betydning traditionelt fremstilles som noget reelt, et **opnået** resultat (fx Mikkelsen 1911; Quirk *et al.* 1985 (om den engelske pendant); Hansen & Heltoft 2011). Resultatet kan også godt være hypotetisk når ledsætningen kommer i negativt eller nonrealt skopus fra matrixsætningen:

- (55) Hvad skal man bruge den til hvis man ikke bor [så man har adgang til vandet]?
(www.fenderen.dk)
- (56) Er værdien faldet, [så vi taber penge når vi sælger den]?
(www.lortecitroen.dk)

Endelig deler *samtidig med*-ledsætninger og *mens*-ledsætninger også disse egenskaber: nok er de som udgangspunkt reale, men i den rette kontekst kan et negativt/nonrealt skopus fra matrixsætningen dominere deres værdi:

- (57) Husk på, at faren først opstår hvis du er på et usikkert netværk, [samtidig med at nogen med skumle planer sidder og fisker efter dine oplysninger]
(thomasbigum.dk)
- (58) Jeg har ikke kørekort, så jeg har selvsagt ikke talt i mobil [mens jeg kørte]
(www.blog.tv2.dk)

Mens-ledsætninger grupperes hos Hansen & Heltoft som nævnt under realis på linje med *da*- og *når*-ledsætninger (Hansen & Heltoft 2011: 1493), hvilket

ikke indfanger mulighederne for nonreal værdi. *Mens*-ledsætninger er som nævnt skopusfølsomme i deres realis-kodning i modsætning til fx *da*- og *når*-ledsætninger, en forskel der kan tydeliggøres ved at indsætte *når* i stedet for *samtidig med*, og *da* i stedet for *mens* i de to foregående eksempler:

(57a) Husk på, at faren først opstår hvis du er på et usikkert netværk, [når nogen med skumle planer sidder og fisker efter dine oplysninger]

(58a) Jeg har ikke kørekort, så jeg har selvsagt ikke talt i mobil [da jeg kørte]

Ændringen fra de oprindelige skopusfølsomme realis-ledsætninger til næsten synonyme realis-pendanter medfører i (57a) at faren ikke længere er hypotetisk, men faktisk forekommende, og i (58a) at afsenderen pludselig bekender at have kørt bil uden kørekort.

7. Konkluderende bemærkninger

Jeg har demonstreret hvordan skellet mellem realitetsramme og realitetsværdi kan bane vej for større præcision i beskrivelsen af danske ledsætninger, og at der dermed viser sig strukturelle forskelle og ligheder som mig bekendt ikke tidligere er diskuteret systematisk. På den baggrund har jeg forsøgt at inddele ledsætningerne i fire klasser:

- **Nonrealis-ledsætninger**
 - Koder nonrealis-ramme
 - Kan udelukkende opnå nonreal værdi
- **Realis-ledsætninger**
 - Koder realis-ramme
 - Kan opnå real såvel som nonreal værdi
 - Real værdi kræver ikke specifikation, er ‘default’-værdien
 - Nonreal værdi kræver usikkerhedsmarkering i ledsætningen
- **Neutrale ledsætninger**
 - Koder ikke realitetsramme
 - Realitetsværdi kræver specifikation uden for ledsætningen, dvs. i matrixsætning og/eller kontekst
 - Realitetsværdien kan derudover modificeres internt i ledsætningen

- **Skopusfølsomme realis-ledsætninger**
 - Koder skopusfølsom realisramme
 - Kan opnå real såvel som nonreal værdi
 - Real værdi kræver ikke specifikation
 - Nonreal værdi kræver at ledsætningen er i skopus af negation og/eller usikkerhedsmarkering i matrixsætningen, og/eller usikkerhedsmarkering i ledsætningen

De fire ledsætningsklasser står i indholdsstrukturelle oppositioner til hinanden på forskellig vis. Nonrealis-ledsætninger koder nonrealis-ramme, og realis-ledsætninger koder realis-ramme. Disse to abstrakte indholdsstrukturer indgår i hvad der ligner en traditionel markerethedsrelation: Nonrealis-ramme kan kun resultere i nonreal værdi, mens realis-ramme kan resultere i real såvel som nonreal værdi.

Endvidere adskiller nonrealis- og realis-ledsætninger sig i fællesskab fra de to øvrige klasser af ledsætninger ved at de førstnævnte er internt specificerede: deres konjunktional koder et betydningspotentiale, og betydningen fastlægges endeligt inden for ledsætningens egne grænser. Heroverfor står de neutrale ledsætninger og de skopusfølsomme realis-ledsætninger. I en diskussion af *at*-ledsætninger argumenterer Heltoft (1990) for at *at* ikke har et egentlig betydningsindhold, men udelukkende har som funktion at pege væk fra sig selv som bestemmer af realitetsværdi (Heltoft 1990: 33). Jeg er enig i beskrivelsen bortset fra at denne pegefunktion er et lige så fuldgældigt indholdselement som så mange andre – det er bare af indeksikalsk snarere end symbolsk natur, en sproglig betydningsrelation der som regel sættes i forbindelse med andre slags udtryk, herunder pronominer (fx Anttila 1975; Higginbotham 2009). Konjunktionen *at* (og dens Ø-pendant) kan altså siges at være mere eller mindre blottet for symbolsk indhold, men til gengæld har den (mindst) et indeksikalsk indholdselement: en instruks til modtager om at kigge andetsteds end bare i ledsætningen for nærmere fastlæggelse af realitetsværdien. Dette indeksikalske indholdselement deler *at*/Ø-ledsætninger med både relativsætningerne og de skopusfølsomme realis-ledsætninger. I tidligere klassifikationer af adverbielle ledsætninger har man typisk fokuseret på ledsætningstypernes symbolske indholdselementer – fx logikosemantiske relationer (fx Mikkelsen 1911; Quirk *et al.* 1985) og lagdelingsspecifikationer (fx Hengeveld 1998; Hansen & Heltoft 2011) – og dermed bl.a. overset at visse adverbielle ledsætningstyper adskiller sig ved **desuden** at rumme dette

særlige indeksikalske indholdselementer der giver anledning til at klassificere dem separat.

De indbyrdes forskelle mellem ledsætningsklasserne og deres indholdskriterier kan anskueliggøres ved hjælp af følgende skematiske oversigt:

Indholdselementer Ledsætningsklasser	Symbolsk indhold		Indeksikalsk indhold
	Nonrealis-ramme	Realis-ramme	Ekstern realitets-specifikation
Nonrealis-ledsætninger	+		
Realis-ledsætninger		+	
Skopusfølsomme realis-ledsætninger		+	+
Neutrale ledsætninger			+

Visse ledsætningstyper har jeg ikke nævnt og/eller behandlet empirisk, fx flere med præpositionel oprindelse (*ved at*-, *fra at*-, *til at*-ledsætninger osv.), men selve klassifikationstilgangen har til hensigt at kunne indfange alle danske ledsætningstyper. En mulig empirisk udfordring kunne være *uden at*-ledsætninger, der synes at opføre sig anderledes end de øvrige. De har tilsyneladende nonreal værdi som udgangspunkt, men kan i kontekster med negeret matrixsætning opnå real værdi:

- (59) Alle borgere kan gratis og anonymt bruge webportalen døgnet rundt, [uden at der indsamles andre oplysninger end brugerens IP-adresse] (www.hope.dk)
- (60) Palmesøndag bliver det aldrig [uden, at jeg kommer i tanker om Arnulf Øverland, den norske digter, som blev interneret i koncentrationslejr under 2. Verdenskrig] (www.aabenraasogn.dk)

Mens ledsætningen i (59) har nonreal værdi, kan ledsætningen i (60) således siges at have real værdi. Ledsætninger af *uden at*-typen er med andre ord skopusfølsomme, men med omvendt fortegn end de skopusfølsomme realis-ledsætninger. Dette er imidlertid ikke et problem for klassifikationstilgangen som sådan, da en konsistent, om end ikke så elegant løsning kunne være at

indføre en klasse af skopusfølsomme **nonrealis**-ledsætninger for fuldstændighedens skyld.

At nogle ledsætningstyper lader sig indlemme i skopusrelationer til matrixsætningen, og andre ikke gør, er et velkendt fænomen (se fx Verstraete 2007), men de konsekvenser det har for netop realitetsegenskaberne, har ikke fået megen opmærksomhed. I denne fremstilling har fokus været på klassifikation, mens de bagvedliggende pragmatiske og evt. diakrone diskussioner af hvorfor ledsætningstyperne grupperer sig som de gør, og hvilke øvrige indholds- og udtryksegenskaber der kunne tænkes at følge med grupperingerne, kunne være et relevant videre perspektiv for undersøgelsen.

Henvisninger

- Anttila, R. (1975). The Indexical Element in Morphology, *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft*, 12.
- Boye, K. (2008). Om *om*, i C. Bache, et al. (red.). *Ny forskning i grammatik 15*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 7-29.
- Bybee, J. & Fleischman, S. (red.). (1995). *Modality in grammar and discourse*, Amsterdam: John Benjamins.
- Christensen, T. C. (2001). Neustik, tropik og frastik : Ytringens kommunikative aspekter, i P. Widell and M. Kunøe (red.). *8. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, Århus: Århus Universitet, 62-72.
- Christensen, T. K. (2007). *Hyperparadigmer – en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modussystemer*, Ph.d.-afhandling, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- Cristofaro, S. (2003). *Subordination*, Oxford: Oxford University Press.
- Davidse, K. (1994). Fact Projection, i K. Carlon, K. Davidse and B. Rudzka-Ostyn (red.). *Perspectives on English : studies in honour of Professor Emma Vorlat*, Leuven: Peeters Publishers, 257-84.
- de Haan, F. (2011). Irrealis: fact or fiction? (preprint), *Language Sciences*.
- Declerck, R. (1979). Tense and Modality in English *before*-clauses, *English Studies*, 60 (6): 720-44.
- Diderichsen, P. (1966[1939]). Realitet som grammatisk kategori, *Helhed og struktur : Udvalgte sprogvidenskabelige afhandlinger*, København: G.E.C Gads Forlag, 31-46.
- Dik, S. C. (1997). *The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause*, Berlin: Mouton de Gruyter.

- Dik, S. C., et al. (1990). The hierarchical structure of the clause and the typology of adverbial satellites, i A.M. Bolkestein, J. Nuyts and C. Vet (red.). *Layers and levels of representation in language theory : a functional view*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 25-70.
- Engberg-Pedersen, E., et al. (red.). (1996). *Content, expression and structure : Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: John Benjamins.
- Engberg-Pedersen, E., et al. (red.). (2005). *Dansk funktionel lingvistik : En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition.*, København / Roskilde: Københavns Universitet / Handelshøjskolen i København / Roskilde Universitetscenter.
- Faarlund, J. T., Lie, S. & Vannebo, K. I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Givón, T. (2001). *Syntax : an introduction*, Rev. edn., Amsterdam: J. Benjamins.
- Glismann, O. (1974). En studie i begrebet sætningsrealitet, *NyS*, 7: 98-128.
- Haegemann, L. (2006). Argument Fronting in English, Romance CLLD, and the Left Periphery, i R. Zanuttini, et al. (red.). *Cross-linguistic Research in Syntax and Semantics : Negation, Tense and Clausal Architecture*, Georgetown: Georgetown University Press, 27-52.
- Hansen, E. (1998). Kriterier for inddeling af ledsætninger, i P. Colliander and I. Korzen (red.). *Ny forskning i grammatik 5 : Sophienbergssymposiet*, Odense: Odense Universitetsforlag, 7-22.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*, København / Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab / Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, E. & Larsen, P. H. (1970). To bidrag til beskrivelsen af “non-realis” i dansk, *NyS*, 1: 34-41.
- Harder, P. (1996). *Functional semantics*, Berlin: Mouton.
- Harder, P. (1996). Subordinators in a Semantic Clause Structure, i B. Devriendt, L. Goossens and J. van der Auwera (red.). *Complex Structures : A Functionalist Perspective*, Berlin: Mouton de Gruyter, 93-118.
- Heinämäki, O. (1978). *Semantics of English Temporal Connectives*, Indiana: Indiana University Linguistics Club.
- Heltoft, L. (1990). En plads til sprogvidenskabens hittebørn : Om talesprog og sætningsskema, *Selskab for Nordisk Filologi – årsberetning 1987-1989*, København: Selskab for Nordisk Filologi, 26-45.
- Heltoft, L. (2005). Topologi som tegnsystem, i E. Engberg-Pedersen, et al. (red.). *Dansk Funktionel Lingvistik : en helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*, København / Roskilde: Københavns Uni-

- versitet / Handelshøjskolen i København / Roskilde Universitetscenter, 112-31.
- Hengeveld, K. (1998). Adverbial clauses in the languages of Europe, i J. Van der Auwera and D.P. Ó Baoill (red.). *Adverbial constructions in the languages of Europe*, Berlin: Mouton de Gruyter, 335-419.
- Higginbotham, J. (2009). *Tense, aspect, and indexicality*, Oxford: Oxford University Press.
- Jensen, E. S. (2000). *Danske sætningsadverbialer og topologi i diakron belysning*, Ph.d.-afhandling, Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.
- Jensen, T. J. (2008). *Betingelse, generalisering og realitet : hvis-konstruktioner i dansk talesprog*, København: C.A. Reitzel.
- Karttunen, L. (1971). Some observations on factivity, *Papers in Linguistics*, 4: 55-69.
- Kiparsky, P. & Kiparsky, C. (1970). Fact, i M. Bierwisch and K.E. Heidolph (red.). *Progress in Linguistics*, Den Haag: Mouton, 143-73.
- Leech, G. (1974). *Semantics*, Harmondsworth.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*, London: Cambridge University Press.
- Mikkelsen, K. (1911). *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg : Håndbog for viderekomne og lærere*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Mortensen, S. S. (2006). *Temporale konjunktioner i dansk*, Speciale, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- Mortensen, S. S. (under udg.). A distributional approach to functional Danish subclause classification (under udg.), *Acta Linguistica Hafniensia*.
- Nordström, J. (2010). *Modality and subordinators*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Nuyts, J. (1992). Subjective vs. objective modality: what is the difference?, i M. Fortescue, P. Harder and L. Kristoffersen (red.). *Layered structure and reference in a functional perspective*, Amsterdam: Benjamins, 73-97.
- Palmer, F. R. (1986). *Mood and modality*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*, 2nd edn., Cambridge: Cambridge University Press.
- Quirk, R., et al. (1985). *A Comprehensive grammar of the English language*, London: Longman.
- Saeed, J. I. (1997). *Semantics*, Oxford / Malden, Mass.: Blackwell Publishers.
- Simons, M. (2007). Observations on embedding verbs, evidentiality, and presupposition, *Lingua*, 117 (6): 1034-56.
- Teleman, U., Andersson, E. & Hellberg, S. (1999). *Svenska Akademiens grammatik 4 : Satser och meningar*, Stockholm: Svenska Akademien.

- Therkelsen, R. (2000). Om klassifikation af ledsætninger, i J. Nørgård-Sørensen, et al. (red.). *Ny forskning i grammatik 7*, Odense: Odense Universitetsforlag, 269-85.
- Togeby, O. (2003). *Fungerer denne sætning? : Funktionel dansk sproglære*, København: Gads Forlag.
- Van Valin, R. D., Jr. & La Polla, R. J. (1997). *Syntax – Structure, Meaning and Function*, Cambridge New York: Cambridge University Press.
- Verstraete, J.-C. (2001). Subjective and objective modality: interpersonal and ideational functions in the English modal auxiliary system, *Journal of Pragmatics*, 33 (10): 1505-28.
- Verstraete, J.-C. (2005). Two types of coordination in clause combining, *Lingua*, 115 (4): 611-26.
- Verstraete, J.-C. (2007). *Rethinking the coordinate-subordinate dichotomy : interpersonal grammar and the analysis of adverbial clauses in English*, Berlin: Mouton de Gruyter.

5. Opsamling og diskussion

I de fire præsenterede artikler har jeg behandlet ledsætningsklassifikation fra forskellige synsvinkler. I det følgende vil jeg samle op på og diskutere de væsentligste problemstillinger artiklerne belyser enkeltvis og i fællesskab.

5.1 Hvordan relaterer klassifikationerne sig til hinanden?

5.1.1 Integrerbarhed og realitetspotentiale

For at starte i det konkrete rummer afhandlingen specifikke forslag til kriterier for ledsætningsklassifikation. I artikel 3 har jeg således præsenteret et samlet bud på en ledsætningsklassifikation efter syntaktisk/topologisk distribution, og i artikel 4 har jeg vist hvad jeg mener der bør tages højde for når ledsætningerne klassificeres efter deres realitetspotentiale. Det første system er navnlig udtryksbaseret, mens det andet er indholds-baseret. For at undersøge hvordan de to systemer relaterer sig til hinanden, kan de samles i et skema som det nedenstående, hvor plusserne indikerer (delvist) sammenfald:

	Ledsætningsklasser	Nonrealis- ledsætninger	Realis- ledsætninger	Neutrale ledsætninger	Skopusfølsomme realis-ledsætninger
Stærkt integrerbare	Nukleare	+	+	+	
	Semi-nukleare	+	+		+
	Attributionelle		+	+	
Svagt integrerbare	Non-nukleare	+	+		
	Appendiks-		+		

Figur 1: Integrerbarhed og realitetspotentiale

Sammenholdningen af de to klassifikationssystemer er i udgangspunktet præget af at nogle klasser simpelthen indeholder flere medlemmer end andre – fx er der et stort inventar af realis-ledsætninger, som dermed lettere kan fordele sig over de distributionelle klasser end fx neutrale ledsætninger, som kun tæller få medlemmer. Ikke desto mindre er skemaet illustrativt på forskellige måder. Ud over at det viser en relativt bred generel fordeling af forskellige ledsætningstypers muligheder for realitetsangivelse, optegner det en relevant grænse mellem hvad vi kan kalde stærkt integrerbare og svagt integrerbare ledsætninger. De tre stærkt integrerbare ledsætningsklasser (over den tykke streg i

skemaet) er dem der syntaktisk og topologisk kan 'indbygges' i helsætningen, fx ved at optræde som stærkt styrede valensled eller som del af andre sætningsled. Semantisk kan de tilsvarende indgå i helsætningens propositionelle/repræsentationelle indhold. De svagt integrerbare ledsætninger kan ikke være stærkt styrede eller indbygges som del af andre sætningsled, og de opererer i de interpersonelle lag *over* det propositionelle indhold. Som skemaet illustrerer, er det kun de stærkt integrerbare ledsætningsklasser der rummer neutrale ledsætninger og skopusfølsomme realis-ledsætninger. Dette tydeliggør hvordan ledsætningernes mulighed for tæt integration i oversætningen er en forudsætning for at deres realitetsværdi (lige så vel som andre indholdselementer) kan være styret eller påvirket af elementer i oversætningen.

At ledsætningers syntaktiske integration i og semantiske forbundethed med oversætningen reflekterer hinanden, er velkendt, men gennem en sprogspecifik analyse som denne kan graderne af integration og integrerbarhed undersøges som specifikke strukturelle valg i stedet for som de flydende kontinua mellem stærkere og svagere integration der foreslås i en del tværsproglige/typologiske fremstillinger (som diskuteret i kap. 3). Og som det er vist i artiklerne, er de enkelte strukturelle valg også funktionelle valg – generelt giver valget af en stærkt integrerbar ledsætning taleren mulighed for at komprimere og hierarkisere kompleks information, hvilket er basale aspekter af kommunikativt samarbejde. Et eksempel kan være en skopusfølsom realis-ledsætning som *så*-ledsætningen i (45), der gør det muligt for taleren at udtrykke et komplekst årsag-følge-forhold (i helsætningen markeret med fed) og markere at han/hun ikke hæfter for dets faktualitet, ved hjælp af én syntaktisk konstruktion hvor følgeledsætningen er indlemmet i oversætningens (non-reale) skopus:

- (45) (www.lortecitroen.dk)
Får vi rustproblemer? Holder listen tæt til sommer, hvis vi igen skulle få en hedebløge? .. og året efter? **Er værdien faldet, [så vi taber penge når vi sælger den]?**

En anden interessant korrelation mellem de to systemer er at alle appendiks-ledsætninger er realis-ledsætninger. Også de ledsætninger der er appendiks-ledsætninger alene i kraft af at have deklarativ ledstilling, er realis-ledsætninger i det omfang at deklarativ ledstilling er udtryk for assertivitet og dermed real værdi (som diskuteret i fx Hengeveld

1998). Således optræder fx *om*-ledsætninger, som er nonrealis-ledsætninger, ikke med deklarativ ledstilling (inden for afhandlingens empiriske rammer) og dermed heller ikke som appendiks-ledsætninger; og *at/Ø*-ledsætninger med deklarativ ledstilling optræder ikke med styrende prædikater der tvinger dem til nonreal værdi. Mere generelt er appendiks-ledsætninger – også dem uden deklarativ ledstilling – som diskuteret kendetegnet ved at være næsten selvstændige ytringer. Den svage binding de dog har til oversætningen, og som er med til at adskille dem fra ledsætninger med egen sproghandlingsramme, indskrænker tilsyneladende deres illokutionære potentiale til simpel assertiv funktion, hvilket bl.a. omfatter at de er realis-ledsætninger.

5.1.2 Integrerbarhed og indholdslagdeling

Indholdslagdeling indgår ikke som et selvstændigt kriterium i de præsenterede ledsætningsklassifikationer, men inddrages flere steder for at belyse ledsætningsforskellene semantisk. Som diskuteret kan der skelnes mellem på den ene side hvilken lagdelt kompleksitet en ledsætning består af internt, dvs. hvilken semantisk entitetstype den udtrykker, og på den anden side hvilket indholdslag i oversætningen den indgår i. Når jeg er gået uden om disse parametre i forbindelse med opstilling af specifikke klassifikationskriterier, hænger det sammen med at der et stykke hen ad vejen er tale om uklart afgrænsede abstraktioner over indholdssubstans, og at distinktionerne er vanskelige at dokumentere såvel som falsificere. Disse flydende indholdsegenskaber er ikke desto mindre en del af billedet af hvordan ledsætninger adskiller sig fra hinanden, og på baggrund af artiklernes analyser kan nogle overordnede lagdelingsbetragtninger sættes i relation til de fem distributionelle klasser som nedenfor – først med hensyn til ledsætningsklassernes interne lagdelingsmuligheder, jf. inddelingen i entitetstyper introduceret i kapitel 3:

Indholdslag		Nukleare	Semi-nukleare	Attributionelle	Non-nukleare	Appendiks
Interpersonelt indhold	4. orden					
	3. orden					
Repræsentation	2. orden					

Figur 2: Integrerbarhed og entitetstyper

De simple båndmarkeringer under hver ledsætningsklasse illustrerer hvilket domæne ledsætningerne befinder sig inden for med hensyn til deres interne lagdelte indholdsopbygning. Et udgangspunkt kan være de semi-nukleare ledsætninger, der som diskuteret ser ud til at kunne udtrykke 2.-ordens- såvel som 3.-ordensentiteter, dvs. de kan bruges til at præsentere en ren abstrakt begivenhed/state-of-affairs uden egentlig situationel forankring, som i fx (46), eller til at præsentere mere selvstændigt propositionelt indhold der kan vurderes eller betvivles, som i fx (47):

- (46) (www.fenderen.dk)
Hvad skal man bruge den til hvis man ikke bor [så man har adgang til vandet]?
- (47) (www.theszabos.dk)
Dette er en gentagelse af sidste behandlingsblok og betyder at Nicola er i sidste fase af den igangværende behandlingsblok [før hun efter sigende overgår til piller det sidste år af hendes behandling]

Som klasse har semi-nukleare ledsætninger altså potentiale til at udtrykke både repræsentationelt og interpersonelt indhold. De stiplede afslutninger i hver ende af båndet illustrerer de flydende grænser til mere komplekst, kvasi-illokutionært indhold og til mindre komplekse indholdshelheder. Også attributionelle ledsætninger kan bruges til at

udtrykke repræsentationelt såvel som interpersonelt indhold. 2.-ordensentiteter udtrykker de fx i tæt integrerede kontekster, fx *den [som skriver d i gjort]...*, mens mere semantisk komplekse anvendelser ses i eksempler som:

- (48) (anthg.dk)
Måske det var en idé at I linkede direkte til fejlmeddelelsen fra ANTHG's hovedside. Evt. under jeres fine overskrift "Fejl på signal". Så kunne det jo være at man selv kunne se om der var noget i gærde uden at behøve at genere hverken dig eller Stofa. Bare en idé, [som jeg ikke behøver at møde op på generalforsamlingen for at foreslå, vel?]
- (49) (www.vandreklub.dk)
Det var dog ikke værre [end at vi næste morgen fandt ruten, som herfra var glimrende markeret resten af vejen]

Bemærk hvordan det afsluttende tag-spørgsmål *vel?* i (48) knytter sig til *ledsætningen* som markering af at den udtrykker et spørgsmål, en sproghandlingsmodifikation der forudsætter at ledsætningen har et illokutionært lag.

De non-nukleare ledsætninger og appendiks-ledsætningerne, som er de svagt integrerbare klasser, udtrykker uvægerligt selvstændige propositioner der kan drages til diskussion. De adskiller sig fra hinanden ved at de non-nukleare ledsætninger ikke behøver realisere illokutionært indhold som appendiks-ledsætningerne – førstnævnte indgår ofte snarere som del af den overordnede sproghandling. Dette er eksempelvis illustreret i (50) nedenfor, hvor modsætningsforholdet mellem udeblivende mens og ægløsning indgår i den *spørgende* sproghandling, snarere end at oplysningen om at der har været ægløsning, *asserteres*:

- (50) (www.min-mave.dk)
Kan mens blive væk [selvom der HAR været ægløsning] uden man er gravid?

Heroverfor er appendiks-ledsætninger så adskilte fra oversætningen at de synes at udtrykke en fulgyldig (asserterende) sproghandling – hvilket udtryksmæssigt bl.a. reflekteres i at de ikke kan integreres i oversætningens fundamentfelt og generelt optræder efterfølgende.

Endelig synes de nukleare ledsætninger generelt at være propositionelle, og dermed følger de ikke helt det øvrige mønster hvor mulighed for større integration korrelerer med

mulighed for at udtrykke lavere entitetstyper. Visse *hv*-ledsætninger kan ligne fx mådesledsætninger og virke så abstrakte at deres indhold har karakter af 2.-ordensentitet, fx:

- (51) (www.pokerskole.org)
Vi vil herunder vise dig [hvordan man spiller et spil poker]

Men selv i disse tilfælde er ledsætningen snarest propositionel – i ledsætningen ovenfor impliceres der fx, i mere genkendeligt propositionelt format, det faktum 'at man spiller et spil poker *således*'. Dermed har nukleare ledsætninger en funktionel særstatus: de er både propositionelle og stærkt integrerbare, hvilket sætter sprogbrugere i stand til at give påstande, overvejelser, spørgsmål mv. argumentstatus i helsætningen.

Som illustreret i artikel 3 er flere non-nukleare og appendiks-ledsætninger *varianter* af ledsætningstyper der også har nukleare og semi-nukleare varianter, hvilket er reflekteret i at båndfigurerne for de nukleare og semi-nukleare ledsætninger ikke bevæger sig helt op i 4-ordensdomænet. Gør deres indhold det, er de ikke længere fokuserbare og 'skifter' dermed til at være non-nukleare eller appendiksledsætninger.

Dette perspektiv på ledsætningers interne indholdslagdeling kan i øvrigt belyse en af forudsætningerne for den *realitetsbaserede* klassifikation – nemlig at realitetsbegrebet er relevant uanset hvilken entitetstype ledsætningen udtrykker. Realitet er uomtvisteligt noget forskelligt alt afhængig af om det diskuteres som et situationelt forankret interpersonelt domæne eller som en repræsentationel sontring mellem 'finde sted' og 'ikke finde sted', jf. forskellen mellem prædikation og proposition som introduceret i 2.1.2. Men det ville være ufrugtbart at forbeholde realitetsbegrebet til de interpersonelle lag, eftersom grænserne mellem lagene alligevel er flydende som illustreret ovenfor, og realitetsværdien som vist i artikel 4 er et samspil mellem indholdselementerne.

Når man sluttelig ser på hvordan de fem ledsætningsklasser interagerer med *oversætningens* indholdslag, reflekterer det også integrerbarhedshierarkiet. Først kan der skelnes mellem om ledsætningerne snarest spiller en *modificerende* eller en *konstituerende* rolle i oversætningen, dvs. om de 'bare' kvalificerer oversætningen semantisk, eller om de indgår som *del* af dens propositionelle indhold (jf. fx 2.1.2). Nukleare ledsætninger er

netop kendetegnet ved at deres indhold er konstituerende. Selv når de udtrykssyntaktisk fungerer attributivt, ligner de indholdsmæssigt konstituerende valensled,¹¹ sml. fx:

- (52) (www.aalborgkommune.dk)
Persondataloven bygger altså på **det princip**, [at offentlige myndigheder og private virksomheder m.v. ikke må indsamle og registrere flere oplysninger om den enkelte borger, end hvad der er nødvendigt]
- (52') Persondataloven bygger altså på, [...] [at offentlige myndigheder og private virksomheder m.v. ikke må indsamle og registrere flere oplysninger om den enkelte borger, end hvad der er nødvendigt]

Semi-nukleare ledsætninger kan også optræde i konstituerende roller, men i modsætning til nukleare ledsætninger kan de alligevel siges at have modifikation som en fast del af deres indhold, hvilket fx er illustreret i (53):

- (53) (BySoc)
og vi lå og lyttede ££ for der havde vi sådan at~ vi kunne høre [hvis folk kom sent hjem] £

Her fungerer *hvis*-ledsætningen nominalt og har altså en konstituerende rolle – men den beholder ikke desto mindre sin konditionale betydning, således at en (uskøn) parafrase kunne være:

- (53') Vi kunne høre folk komme hjem [hvis folk kom sent hjem]

Det som semi-nukleare ledsætninger modificerer, kan i tråd med Dik-traditionens behandling af prædikationssatelitter (fx Dik *et al.* 1990: 28; jf. 2.1.2) siges at være de repræsentationelle lag i oversætningen. Der kan hermed skelnes mellem nukleare og semi-nukleare ledsætninger således:

Nukleare ledsætninger: Er konstituerende, ikke modificerende.

Semi-nukleare ledsætninger: *Kan* være konstituerende, og modificerer desuden de repræsentationelle lag.

¹¹ En pointe der ligger til grund for de diskuterede eksplikative ledsætninger hos Hansen (1998) mfl. (jf. artikel 1), hvor der imidlertid som argumenteret ikke skelnes tilstrækkeligt mellem indholdsmæssig og udtrykssyntaktisk 'nødvendighed'.

Ud fra sådanne parametre og med udgangspunkt i artikel 3's analyser kan de fem ledsætningsklasser nu sammenholdes i følgende enkle skema:

	Konstituerende	Modificerende (repræsentationelt)	Modificerende (propositionelt)	Modificerende (illokutionært)
Nukleare	+			
Semi-nukleare	+	+		
Attributionelle		+		
Non-nukleare			+	+
Appendiks	(deklarative) ¹²			+

Figur 3: Integrerbarhed og interaktion med oversættningens indholdslag

Som det fremgår, kan hver af de fem klasser således siges at stå i en individuel relation til oversættningens lagdelte indhold som reflekterer deres grad af integrerbarhed. I det omfang at appendiks-ledsætninger overhovedet modificerer deres oversættning og ikke blot tilføjer en ny ytring, er der tale om illokutionær modifikation. For eksempel kræver de fleste at oversættningen er en fremsættende sproghandling – og enkeltvis giver de oversættningen en særlig illokutionær værdi; fx gør *hvorfor*-ledsætninger deres oversættning til en begrundelse:

- (54) (www.sn.dk)
Trafikområdet er et område, der er godt gennemreguleret, [hvorfor der næppe er væsentlige disponible overskudsmidler]

Det samme kan de non-nukleare ledsætninger, men de er også i stand til at modificere oversættningens *propositionelle* lag og samtidig være underlagt dens illokution, hvilket eksempel (50) ovenfor illustrerer.

5.2 Materiale og funktion

En mere generel problemstilling der er i fokus i artiklerne, er forholdet mellem materiale og funktion. Hansen (1998) karakteriserer som nævnt de relevante parametre for ledsætningsklassifikation som "materiale, funktion og semantik" (jf. fx artikel 1, afsnit

¹² Eftersom fx *at*/Ø-ledsætninger med deklarativ ledstilling klassificeres som appendiks-ledsætninger og stadig bibeholder deres konstituerende rolle, er denne mulighed også markeret i skemaet.

4.2.), som en parallel til traditionel ordklassifikation. Men som påpeget mangler der klarhed over hvor grænserne går mellem de tre parametre. For det første er semantik ikke et selvstændigt parameter på linje med materiale og funktion, men må forstås som indholdssiden af materiale såvel som af syntaktisk funktion, som diskuteret i artikel 3. Endvidere er skillet mellem materiale og funktion ikke enkelt. Som diskuteret bliver den traditionelle funktionsbaserede ledsætningsklassifikation i nogle fremstillinger defineret ud fra ledsætningernes realiserede funktion i den givne sammenhæng, og i andre fremstillinger ud fra hvad man betragter som ledsætningernes typiske eller kanoniske funktion. Selvom der altså i begge tilfælde er fokus på funktion, er forskellen afgørende. Den førstnævnte tilgang er baseret på en ren konstatering af hvilken funktion ledsætningen har, principielt helt uden stillingtagen til ledsætningens indre opbygning. For eksempel er en *da*-ledsætning ud fra denne tilgang adverbial hvis den fungerer som adverbial, og nominal hvis den fungerer som objekt. Den anden tilgang tager udgangspunkt i konjunktionalet og bestemmer derudfra hvilken funktion ledsætningen typisk eller kanonisk har, og her behandles *da*-ledsætninger konventionelt slet og ret som adverbielle ledsætninger. Der er altså tale om to tilgange der begge falder ind under hvad der bredt antages for at være traditionel funktionsbaseret ledsætningsklassifikation, men som reelt baserer sig på forskellige analyser og når frem til forskellige resultater. Det er da også kun den førstnævnte tilgang der stringent betragtet er funktionsbaseret. For eftersom konjunktionalet jo er en del af ledsætningsmaterialet, må en klassifikation på baggrund af konjunktioner nødvendigvis være materialebaseret; perspektivet er blot materialets funktionelle *muligheder*.

Denne uklarhed i begrebet 'funktion' er givetvis netop et levn fra den traditionelle ordklassifikation, hvor forskellen på de to tilgange i praksis ikke er lige så afgørende. Substantiver har som regel nominal funktion, og derfor giver det mening at inddrage nominal funktion i definitionen på et substantiv. Om 'funktion' så mere specifikt refererer til fx mulig funktion, typisk funktion eller realiseret funktion, kommer som regel i praksis ud på ét. Som Hansen påpeger, er korrelationen mellem materiale og funktion ikke nær så enkel når det gælder ledsætningsmateriale (Hansen 1998: 8). Men i stedet for at lade denne større kompleksitet give anledning til en nærmere begrebsafklaring fortsætter hans analyse som diskuteret med udgangspunkt i det samme uklare materiale- og funktionsbegreb. I artiklerne har jeg argumenteret for at der er behov for en klarere

afgrænsning mellem de to analyseniveauer, og en sådan kan tænkes også at være relevant for klassifikation af andre sproglige størrelser, fx ord. Det er derfor på sin plads med en rekapitulation og uddybning af hvad jeg på baggrund af artikellarbejdet forstår ved ledsætningsmateriale og ledsætningsfunktion, og hvordan de to niveauer afgrænses og griber ind i hinanden.

5.2.1 Ledsætningsmaterialet – konfiguration vs. potentiale

I princippet er alt hvad der kan siges at befinde sig inden for ledsætningsgrænsen, såvel leksikalske som grammatiske valg, en del af ledsætningsmaterialet. Danske ledsætninger er generelt indledt af et konjunkional (eller dets Ø-allomorf), og netop konjunktionalerne er et relevant udgangspunkt for at identificere forskelle på ledsætningerne, da de specificerer en stor del af den enkelte ledsætnings semantiske og grammatiske egenskaber. Valget af konjunkional kan således betragtes som et obligatorisk valg inden for et leksikalsk-grammatisk paradigme som er med til at specificere rammerne for ledsætningens:

- 1) eget indhold
- 2) indholdsrelation til oversætningen
- 3) eget udtryk
- 4) udtryksrelation til oversætningen

Disse forskellige – og dog nært sammenhængende – slags specifikationer kan eksempelvis illustreres ved forskellen mellem valget af konjunktionalet *mens* og konjunktionalet *at/Ø*.

Valget af *mens* gør – hvis vi koncentrerer os om den temporale variant – ledsætningen til fx: 1) en durativ tidsangivelse og 2.-3.-ordens-entitetstype med skopusfølsom realisramme; 2) som står i en modificerende eller konstituerende¹³ relation til oversættens repræsentationelle indhold; 3) en sætningshelhed efter det neutrale ledstillingsmønster;¹⁴ og 4) en helhed der kan fungere som bl.a. frit adverbial, nominal (dog ikke subjekt) og adled i oversættens udtrykssyntaks.

Valget af *at/Ø* gør derimod ledsætningen til: 1) udtryk for en ikke nærmere specificeret proposition/3.-ordens-entitet *uden* realitetsramme; 2) som står i en konstitue-

¹³ Fx *Kan du huske [mens jeg ammede]?*

¹⁴ Jf. fx Hansen & Heltoft (2011: 314), hvor visse konjunktioner siges at styre neutral ledstilling. (I denne sammenhæng er det afgørende for mig ikke at bekræfte dette styringsforhold – blot at illustrere at for så vidt et sådant styringsforhold eksisterer, er det en del af materialebeskrivelsen af ledsætningen.

rende relation til oversætningens repræsentationelle indhold; 3) en sætningshelhed efter det neutrale *eller* det deklarative ledstillingsmønster; og 4) en helhed der kan fungere som bl.a. nominal (herunder subjekt) og adled, men ikke som adverbial i oversætningens udtrykssyntaks.

Alle disse egenskaber – og flere andre – er altså specificeret alene af konjunktionalerne og er derfor at betragte som egenskaber ved ledsætningsmaterialet. For at forstå egenskaberne nærmere er det relevant at drage et skel mellem hvad vi kan kalde ledsætningsmaterialets *konfiguration* og dets *potentiale*. Konfigurationen er selve de manifeste udtryks- og indholdselementer der identificerer ledsætningstyperne og/eller -varianterne – fx konjunktionalerne. Potentialet er de udtryks- og indholdsmuligheder som den enkelte konfiguration giver, både inden for ledsætningen selv (fx ledstilling, ordvalg mv.) og uden for ledsætningen (fx syntaktisk og topologisk distribution i oversætningen). Når jeg i artiklerne taler om ledsætningstyper og -varianter, er det altså med henvisning til materialekonfigurationer der kan observeres direkte, navnlig konjunktionalerne og deres betydning. Det som jeg inddeler dem i klasser efter i artikel 3 og 4, er til gengæld materialets potentialer. I artikel 3 er fokus på *udtrykspotentiale*, nærmere bestemt ledsætningernes syntaktiske og topologiske muligheder i oversætningen, mens fokus i artikel 4 er på *indholdspotentiale*, nemlig ledsætningernes muligheder for realitetsangivelse.

I artikel 3 inddrager jeg også ledsætningernes ledstilling i klassifikationen, idet jeg diskuterer at ledsætninger med V2-ledstilling, dvs. ledsætninger efter det deklarativ mønster, opfylder kriterierne for appendiks-ledsætninger uanset hvilket konjunktionale de i øvrigt er indledt af. Dette ledstillingskriterium kan illustrere hvordan ledsætningernes konfiguration og potentiale mere indgående relaterer sig til hinanden. Som nævnt ovenfor kan konjunktionalet *mens* i temporal variant siges at styre neutral ledstilling og således udelukke deklarativ ledstilling i ledsætningen. Vælges derimod konjunktionalet *at/Ø*, muliggør dette neutral såvel som deklarativ ledstilling, fx:

(55) Jeg er sikker på [at hun skal **da selvfølgelig nok** nå frem i tide]

Idet konjunktionalerne altså bestemmer *mulighederne* for ledstilling, kan ledstillingen altså beskrives som en del af ledsætningens (interne) potentiale. Men for så vidt at der foreligger et manifest ledstillingsvalg – fx deklarativ som i (55) – kan dette inddrages

direkte som en del af ledsætningens konfiguration. Det er alt sammen relevante beskrivelsesparametre for ledsætningsmaterialet. Vi har altså ovenfor konfigurationen: en *at/Ø*-ledsætning med deklarativ ledstilling. På den baggrund kan ledsætningens eksterne potentiale beskrives fx som muligheden for at den kan fungere som nominal og adled, samt udelukkelsen af at den kan stå i oversætningens fundamentfelt (jf. artikel 3). Dette distributionelle potentiale gør at ledsætningsmaterialet lever op til kriterierne for en appendiks-ledsætning.

Hvis vi vender tilbage til *mens*-ledsætninger, kan forholdet mellem deres konfiguration og potentiale belyses med fx disse eksempler:

- (56) Landskampen blev vist [mens mit fjernsyn var til reparation]
- (57) Computeren fungerer fint [mens mit fjernsyn var til reparation i sidste uge]
- (58) Computeren fungerer fint [mens mit fjernsyn **for tredje gang** var til reparation i sidste uge]
- (59) Computeren fungerer fint [mens mit fjernsyn var **for tredje gang** til reparation i sidste uge]

I alle fire eksempler har vi at gøre med *mens*-ledsætninger, hvis yderligere konfigurationer imidlertid er forskellige: I (56) er *mens*-ledsætningen temporal, hvorimod der i (57), (58) og (59) er tale om adversative *mens*-ledsætninger, som indbyrdes adskiller sig mht. ledstillingsbeskrivelsen. Konfigurationen i (56) kan altså bestemmes som en temporal *mens*-ledsætning, og dermed kan ledsætningens interne potentiale fx beskrives som krav på neutral ledstilling, og dens eksterne potentiale som mulighed for adverbial, nominal og attributiv funktion. Dette eksterne potentiale placerer *mens*-ledsætningen i materialeklassen semi-nukleare ledsætninger.

I (57) er konfigurationen en adversativ *mens*-ledsætning, som mht. det interne potentiale giver mulighed for neutral såvel som deklarativ ledstilling, et valg som ikke er specificeret. Ledsætningens eksterne potentiale kan på den baggrund beskrives som mulighed alene for adverbial funktion. Denne konfiguration af *mens*-ledsætninger giver altså et eksternt potentiale der placerer dem i materialeklassen non-nukleare ledsætninger.

I (58) er ledstillingsvalget specificeret til neutral ledstilling, og vi kan dermed beskrive konfigurationen som en adversativ *mens*-ledsætning med neutral ledstilling. Men eftersom den neutrale ledstilling ikke i sig selv tilføjer noget til det distributionelle potentiale (ud fra mine kriterier), klassificeres ledsætningen som non-nuklear svarende til (57).

I (59) er der også tale om en adversativ *mens*-ledsætning hvor ledstillingsvalget er specificeret. Her er der imidlertid valgt deklarativ ledstilling, og denne konfiguration giver ledsætningen en anden ekstern distribution end i (57) og (58), da deklarative ledsætninger ikke kan optræde i fundamentfeltet. Dette begrænsede eksterne potentiale placerer *mens*-ledsætningen i klassen appendiks-ledsætninger.

Ledsætningens ledstilling er med andre ord en del af konfigurationen når den er manifest specificeret. Så er den enten neutral – og dermed uden betydning i henhold til mine kriterier – eller deklarativ, hvilket gør ledsætningen til en appendiks-ledsætning. Når der ikke er foretaget et manifest ledstillingsvalg, er ledstillingen stadig et materialeanliggende, men kan dog udelukkende karakteriseres som potentiale.

5.2.2 Varianter – forskelle i materialeindholdet

En del af ledsætningskonfigurationen er i mange tilfælde semantisk bestemt for så vidt at mange konjunktionaler er polyseme. Ofte bidrager den resterende ledsætningskonfiguration og øvrige kontekst til at indikere hvilken af fx to varianter der er tale om. For eksempel er det kun den temporale variant af *mens* der kan siges at udelukke deklarativ ledstilling, så når vi støder på en deklarativ *mens*-ledsætning som i (59), er dette et godt indicium på at der er tale om den adversative variant. Et andet indicium på ikke-temporal betydning, i både (57), (58) og (59), er at ledsætningens tempus adskiller sig fra oversætningens tempus, hvilket umuliggør samtidighed (se også Mortensen 2006); og endelig lægger de beskrevne sagforhold op til at skulle forstås som modsætninger snarere end som tidsligt sammenfaldende begivenheder.

Der er imidlertid så mange og forskelligartede polyseme konjunktionaler i det danske inventar at der er grund til at søge efter mere generelle karakteristika ved polysemien og afgrænsningen af varianterne. Ikke mindst ud fra et overordnet klassifikationsperspektiv er det relevant at formulere kriterier der generaliserer over de enkelte konjunktionalers betydningsvarianter. I artikel 3 har jeg derfor illustreret hvordan fokuserbarhed er en generel egenskab ved de ledsætningstyper, herunder -varianter, der er stærkt integrerbare i oversætningen. Alle de polyseme konjunktionaler synes således at indlede en ledsætningsvariant der er stærkt integrerbar samt fokuserbar, og en anden som er svagt integrerbar samt ikke-fokuserbar. Denne sammenhæng mellem fokuserbarhed og integrerbarhed er ikke i sig selv overraskende, da det er velkendt at kun sproglige

elementer der er del af ledsætningens repræsentationelle lag, kan være i fokus, mens sproglige elementer der opererer i ledsætningens interpersonelle lag – herunder fx sætningsadverbialer – eller har et mere selvstændigt illokutionært indhold, ikke kan være i fokus. Ikke desto mindre er det interessant at notere sig at danske konjunktioner tilsyneladende har polysemi som reglen snarere end undtagelsen, og at polysemien i grove træk fordeler ledsætningsvarianterne mellem de repræsentationelle lag på den ene side og de interpersonelle lag – eller en endnu større semantisk løsrørelse – på den anden. Ud fra et diakront perspektiv kunne det i den forbindelse være et relevant videre studie at undersøge hvorvidt varianterne i nogen grad repræsenterer udviklingstrin fra fx det mere konkrete og objektive til det mere abstrakte og subjektive.

I artikel 3 har jeg underlagt de polyseme ledsætningstyper to forskellige fokuserbarhedstest, den ene koncentreret om muligheden for at 'indsætte' en fokusoperator – fx *netop*, *præcis* eller *lige* – forrest i ledsætningen. En ledsætnings mulighed for at være i en fokusoperators skopus kan således anskues som en egenskab ved ledsætningsmaterialets interne potentiale, hvilket kan tydeliggøres ved at tilføje en fokusoperatorplads (FO) i sætningsskemaet umiddelbart før konjunktionalpladsen, fx:

FO	K	S	SA	Vf	Vi	A
... netop	mens	mit fjernsyn		var		til reparation

Selvom temporale *mens*-ledsætninger ofte ikke har en sådan fokusoperator som del af deres konfiguration, er *muligheden* for en fokusoperator en del af deres interne potentiale: de har en fokusoperatorplads, udfyldt eller ej. Naturligvis kan en fokusoperator indsættes mange steder i enhver sætningskonstruktion – fx *mens netop mit fjernsyn var til reparation* eller *mens mit fjernsyn var til netop reparation* – men det er kun på pladsen FO at *hele* ledsætningen kan komme i fokus. Denne fokusoperatorplads findes kun i de stærkt integrerbare ledsætningstyper og -varianter, nærmere bestemt nukleare og semi-nukleare ledsætninger,¹⁵ og altså ikke i fx adversative (non-nukleare) *mens*-ledsætninger:

¹⁵ Attributionelle ledsætninger adskiller sig fra de to andre stærkt integrerbare klasser idet de næppe kan siges at have en egentlig fokusoperatorplads. Det skyldes imidlertid ikke at de ikke kan være i fokus, men blot at det vil være det samlede hypotagma de er adled i, som er i fokus.

	÷	K	S	Vf	A
Computeren fungerer fint	*netop	mens	mit fjernsyn	var	til reparation i sidste uge

Den samme forskel gør sig gældende mellem fx nukleare og non-nukleare *om-*ledsætninger:

(www.min-mave.dk)	FO	K	S	Vf	Vi	DO	A
Selv vil jeg aldrig spørge om en anbefaling, men	netop	om	jeg	måtte	skrive	dem	på som reference

(BySoc)	÷	K	S	SA	Vf	P
det tror jeg aldrig jeg slutter med	*netop	om	jeg	så	bliver	halvfems

Og også kun *hv*-ledsætningers stærkt integrerbare varianter har en FO-plads, udfyldt eller ej – sammenlign fx:

(dindebat.dk)	FO	K	S	Vf	P
Er der en jurist der vil forklare,		hvorfor	affekt	er	en formildende omstændighed

(silkeborgkommune.dk)	÷	K	S	SA	Vf	P
Herretoupeer kan vaskes og ibrugtages straks,		hvorfor	der	sjældent	er	brug for reservetoupe

Nukleare og semi-nukleare ledsætningstyper og -varianter kan altså siges at følge deres eget specialiserede sætningsskema. Hverken non-nukleare eller appendiks-ledsætninger har en fokusoperatorplads til venstre for konjunktionalet – hvilket for øvrigt også gælder helsætninger:

÷	K	S	Vf	SA	A
*Netop ¹⁶	men	hun	gik	vist	for lidt siden

¹⁶ Hvis *netop* skal kunne optræde sammen med helsætningen som vist, kan det ikke være som fokusoperator, men kun som interjektion – som selvstændigt svarord der har skopus over en *foregående* ytring.

En egenskab ved de stærkt integrerbare ledsætningsstyper/-varianter er altså at de er fokuserbare. Selve vurderingen af om en given ledsætningsvariant er integrerbar og fokuserbar eller ej, beror naturligvis stadig på en analyse af dens specifikke betydning. For de adverbielle ledsætningers vedkommende er spørgsmålet fx om ledsætningen udtrykker *objektive* omstændigheder ved oversættelsens indhold, såsom tid, sted, måde, kausalitet, konditionalitet osv., eller om den udtrykker et *subjektivt* ræsonnement, fx modsætning, begrundelse, retfærdiggørelse osv., som illustreret i artikel 3. Her befinder vi os uvægerligt i grænselandet mellem materiale og funktion, idet det ofte er umuligt at afgøre om fx en *siden*-ledsætning har subjektiv eller objektiv betydning, før man ser den i sin kontekst. Man kan således med rette spørge om det er den syntaktiske funktion og konteksten der 'skaber' ledsættens betydning, eller om ledsættensmateriale har betydningsvarianter der giver forskellige syntaktiske muligheder. Dette understreger blot at materiale og funktion er komplementære størrelser. Eftersom de altid optræder sammen, består en del af det analytiske arbejde netop i at afklare så godt som muligt hvor skellet går, og samtidig belyse problemerne i skellet. Dele af afhandlingen bidrager til dette og forsøger således at nuancere brugen og forståelsen af et helt basalt og afgørende grammatisk begrebssæt der ofte simplificeres eller synes at blive taget for givet i megen traditionel og moderne funktionelt orienteret grammatik.

5.2.3 Er der brug for funktionsbaseret ledsættensklassifikation?

En væsentlig argumentation i afhandlingen består altså i at vise at ledsættensmateriale omfatter andet og mere end hvad der traditionelt synes at være antaget, idet det indskræpes at *potentiel* funktion er en materialeegenskab i modsætning til *realiseret* funktion. En konsekvens er at 'ledsættensklassifikation efter funktion' alene handler om at konstatere hvilken syntaktisk funktion ledsætningen har i den givne kontekst. Dette er for så vidt et grundlæggende element i enhver syntaktisk analyse: at bestemme sættensleddene. Dermed kan det egentligt klassifikatoriske i denne foreteelse fortabe sig – det svarer til hvis biblioteker sorterede deres bøger udelukkende efter hvad de i praksis blev brugt til, med den konsekvens at bøgerne skulle omklassificeres hele tiden. Som nævnt i artikel 3 forkaster Huddleston & Pullum (2002) den traditionelle funktionsbaserede ledsættensklassifikation, og deres belæg er i tråd med disse betragtninger. Jeg mener dog at den funktionsbaserede ledsættensklassifikation har sin berettigelse, netop

fordi ledsætningsmaterialet er komplekst sammenlignet med fx ord og ofte må karakteriseres ud fra sit potentiale frem for manifesterede egenskaber. At 'klassificere' en ledsætning som fx adverbial kan derfor ofte synes at være en rammende karakteristik af ledsætningen som supplement til den materialebaserede klassifikation. For at videreføre bogmetaforikken en smule kan det tilsvarende også være ganske legitimt og meningsfuldt med visse rene funktionsklasser såsom 'ferielæsning', 'gaveideer' og 'højtlesningsbøger'. Det afgørende er ikke hvad der tæller som ledsætningsklassifikation eller andre former for karakteristik af ledsætningerne, men at både materialet og dets funktion bliver inddraget systematisk i analysen som komplementære aspekter af den samlede ytring.

6. Konklusioner

Eftersom jeg allerede har konkluderet og delkonkluderet en hel del gennem artiklerne og kapitlerne, vil jeg i det følgende blot opsummere hvad jeg betragter som afhandlingens væsentligste resultater. Overordnet har nogle af de centrale diskussioner og resultater bestået i at kaste lys over og rydde op i eksisterende problemer, og andre har bestået i egne forslag til beskrivelser, klassifikationssystemer og mere generelle grammatiske anskuelsesmåder. De følgende konkluderende bemærkninger er struktureret ud fra denne sontring.

6.1 Kritik og løsninger til eksisterende ledsætningsklassifikationer

6.1.1 Funktionsbaserede systemer

En helt generel pointe og et af udgangspunkterne for afhandlingen er at traditionel funktionsbaseret ledsætningsklassifikation på flere måder ikke er tilfredsstillende. Dette kan sammenfattes ved at se på de to helt forskellige tilgange den synes at forene: en hvor ledsætningerne klassificeres ud fra deres funktion i den givne kontekst, og en hvor de klassificeres ud fra hvad der betragtes som deres typiske eller kanoniske funktion.

Den første tilgang har den styrke at den er deskriptivt robust: En ledsætning der optræder i nominal funktion, klassificeres som en nominal ledsætning, og så fremdeles. Så i det omfang de syntaktiske ledfunktioner bestemmes korrekt, er det som klassifikationen udsiger, empirisk uangribeligt. At der så kan være uklarheder og fejl forbundet med selve bestemmelsen af ledsætningens syntaktiske funktion – som det bl.a. diskuteres i artikel 2 vedrørende attributiv funktion – er et mere generelt syntaktisk-analytisk problem som klassifikationstilgangen ikke kan kritiseres for. Til gengæld har uangribeligheden den bagside, som tidligere diskuteret, at klassifikationstilgangen ikke udsiger særlig meget om ledsætningerne: de klassificeres ikke efter deres egne egenskaber, men kun efter hvad de fungerer som.

Den anden tilgang har omtrent det modsatte problem; den udsiger mere end der er empirisk belæg for: fx klassificeres *da*-ledsætninger kategorisk som adverbielle ledsætninger og *at*-ledsætninger som nominale ledsætninger, desuagtet at de også kan optræde i andre funktioner. Jeg har vist at denne tilgang er materialebaseret og ikke 'funktionsbaseret', som den traditionelt synes at blive regnet for. At de to tilgange ofte

sammenblandes og synes at have en fælles status som 'det traditionelle funktionsbaserede klassifikationssystem', slører det sprogvidenskabelige formål og underminerer muligheden for en præcis behandling af empirien. I stedet er der brug for samspillet mellem materiale og funktion som to komplementære niveauer, dvs. en klar og konsistent funktionsbaseret ledsætningsklassifikation kombineret med en klar og konsistent materialebaseret ledsætningsklassifikation.

Med de foreslåede mere eksplicite og konsistent applicerede kriterier for attributive ledsætninger end traditionen har tilbudt, mener jeg at det funktionsbaserede ledsætningsklassifikationssystem som sådan fungerer og har sin berettigelse i samspil med materialebaseret klassifikation. Af samme grund er det navnlig kriterier for materialeklassifikation der har været det generelle omdrejningspunkt i afhandlingen.

6.1.2 Materialebaserede systemer

Blandt de mest traditionelle tilgange til ledsætningsklassifikation på materialeniveau (der som regel ikke er forsynet eksplicit med denne eller lignende etiketter) har vi altså dels den ovenfor skitserede tilgang hvor de enkelte ledsætningstyper, identificeret ved deres konjunktioner, klassificeres efter hvad der betragtes som deres typiske eller kanoniske syntaktiske funktion. Endvidere klassificeres ledsætningerne – især de adverbelle – traditionelt efter de logikosemantiske relationer de etablerer til deres oversætning, hvilket resulterer i klasser som tidsledsætninger, årsagsledsætninger, indrømmelsesledsætninger osv. Jeg har argumenteret for at denne klassifikationstilgang er semantisk relevant, men savner abstraktion, definitioner og afgrænsning – den kan karakteriseres som løse grupperinger af indholdssubstans der i antal klasser nærmer sig antallet af ledsætningstyper og -varianter.

Et andet traditionelt aspekt af materialebaseret ledsætningsklassifikation er klassifikationen af en række ledsætningstyper og -varianter som *relative* ledsætninger. I artikel 2 har jeg argumenteret for at kriterierne for relative ledsætninger i dansk (såvel som i svensk og norsk) er uklare, og at det der traditionelt bliver behandlet som relative ledsætninger, bliver det af uklare årsager. I nogle tilfælde er kriteriet bestemte konjunktioner, herunder *som* og visse varianter af *hv*-ord, og i andre tilfælde er kriteriet snarere at ledsætningen fungerer attributivt. Eftersom der ikke synes at være synkront empirisk belæg i dansk for at bestemte grupper af konjunktioner har særlige 'relative'

egenskaber, og eftersom mange ledsætningstyper generelt er i stand til at optræde attributivt, argumenterer jeg for at klassen relative ledsætninger ikke har en klar plads i forhold til øvrige klassifikationssystemer. Den eneste klart relative ledsætningstype i dansk ud fra alle traditionelle kriterier er *som/Ø*-ledsætningen, og på den baggrund kan relativsætninger siges at mangle empirisk relevans som en ledsætningsklasse i egen ret.

Endelig synes materialeklassifikation at være et omdrejningspunkt i Hansen (1998), hvor der som diskuteret i artikel 1 foreslås en genintroduktion og tilpasning af Diderichsens (1946) skel mellem eksplikative og implikative ledsætninger. Resultatet er en sammenbygning af den traditionelle funktionsbaserede ledsætningsklassifikation med en inddeling i eksplikative, implikative og neutrale ledsætninger, hvor det antydes at sidstnævnte repræsenterer materialeegenskaber ved ledsætningerne (ordret: deres "essens" i modsætning til "accidens", som vedrører ledsætningsfunktionerne, jf. artikel 1, s. 229). Dette kombinerede system er videreført i forskellige afskygninger i flere væsentlige fremstillinger, herunder Hansen og Heltoft (2011). Imidlertid viser eksplikativ-implikativ-neutral-inddelingen sig ved en nærmere gennemgang at bygge på essentielt de samme syntaktiske konstruktionsprincipper som det traditionelle funktionsbaserede system, blot med mindre klare kriterier, og jeg argumenterer for at den derfor er en strengt taget overflødig og til en vis grad misvisende tilbygning.

6.2 Egne forslag til ledsætningsklassifikationer

Jeg har foreslået to nye systemer for materialebaseret ledsætningsklassifikation der begge tager udgangspunkt i ledsætningernes konjunktioner.

6.2.1 Syntaktisk/topologisk potentiale som kriterium

I artikel 3 har jeg vist at de enkelte konjunktioner – og for de polyseme vedkommende de enkelte konjunktion varianter – specificerer ledsætningernes syntaktiske/topologiske muligheder og begrænsninger i oversætningen, og at disse distributionsforskelle kan lægges til grund for at inddele ledsætningerne i nukleare, semi-nukleare, attributionelle og non-nukleare ledsætninger samt appendiks-ledsætninger. Disse fem klasser peger hver især på invariante syntaktiske, topologiske og semantiske fællestræk ved deres medlemmer, der indplacerer dem i et hierarki af integrerbarhed i forhold til helsætningen, hvor nukleare ledsætninger er de stærkest integrerbare, og appendiks-ledsætninger er de svagest integrerbare ledsætninger. På indholdssiden er graderne af integrerbarhed bl.a.

reflekteret i lagdelingsforskelle, som diskuteret mere indgående i kapitel 5, dels mht. ledsætningernes egne udtrykte entitetstyper, dels mht. hvilke lag i helsætningen de kan relatere til.

6.2.2 Realitetspotentiale som kriterium

I artikel 4 har jeg blandet mig i den nyere tradition der handler om at klassificere ledsætninger efter deres realitets-/faktualitetsegenskaber. Jeg ser det som et yderst relevant semantisk parameter at skelne mellem ledsætninger efter og har dels argumenteret for at det må holdes adskilt fra informationsstrukturelle begreber som præsupposition og faktivitet, og dels at det savner deskriptiv præcision. I de eksisterende studier på området fremføres simplistiske og unuancerede påstande som modsiges eller udfordres af empirien, og i en strukturelt-funktionelt motiveret klassifikation er der behov for et mere komplekst begrebsapparat. Jeg har vist at man må skelne mellem hvad ledsætningerne invariant *er i stand til* mht. realitet, og hvad de i givne kontekster *gør* mht. realitet. Med det udgangspunkt har jeg opstillet en distinktion mellem realitetsramme (invariant) og realitetsværdi (i givne kontekster) og vist at danske ledsætninger grupperer sig i fire klasser efter hvilke slags realitetsrammer de indeholder, nemlig realis-ledsætninger, nonrealis-ledsætninger, skopusfølsomme realis-ledsætninger og neutrale ledsætninger. Som diskuteret i kapitel 5, reflekterer klasserne i et vist omfang det førømtalte integrerbarhedshierarki, idet fx skopusfølsomhed forudsætter at ledsætningen er stærkt integreret i helsætningen.

6.3 Forholdet mellem materiale og funktion

Sluttelig har jeg igennem afhandlingen og navnlig i kapitel 5 diskuteret forholdet mellem materiale og funktion og vist at en materialebeskrivelse for det første omfatter både indhold og udtryk – hvilket let overses når man henholder sig til de traditionelle begreber form vs. funktion. For det andet kan materialebeskrivelsen omfatte en beskrivelse af det manifeste, realiserede udtryk og indhold, her kaldet konfigurationen, såvel som af det potentielle, strukturelt mulige udtryk og indhold, her kaldet potentialet. Dermed må realisation/konfiguration ikke forveksles med funktion selvom begge er kontekstspecifikke instantieringer, eftersom det altid er en given konfiguration der tjener en funktion.

De relevante analyseniveauer består altså som minimum af ledsætningsmaterialets konfiguration, dets potentiale og dets realiserede funktion – niveauer som alle

kan beskrives fra udtrykssiden såvel som fra indholdssiden, og som i øvrigt ikke kun gælder for beskrivelse og klassifikation af ledsætninger, men principielt for sproglige helheder på alle niveauer. At traditionelle studiers sammenblanding af niveauerne har ført til empirisk uholdbare og mangelfulde beskrivelser og klassifikationer, understreger i sig selv relevansen af det funktionelle sprogsyn, og i særdeleshed det strukturelle-funktionelle og tegnbaserede sprogsyn som DFL er en eksponent for.

Litteratur

(Denne liste omfatter rammekapitlernes henvisninger – de enkelte artikler er forsynet med deres egne litteraturlister.)

- Andersson, Lars-Gunnar (1972). "Subordinating adverbial conjunctions", *Gothenburg papers in theoretical linguistics*, 12, 1-37.
- Andersson, Lars-Gunnar (1975). *Form and function of subordinate clauses*. Göteborg: University of Göteborg, Dept. of Linguistics.
- Becker-Christensen, Christian (2010). *Dansk syntaks*, 1. udg. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Blom, Jonas Nygaard (2008). *Mediesyntaks : Om sætningskompleksitet og talesprog på DR og TV 2*, Ph.d.-afhandling. Syddansk Universitet.
- Boye, Kasper (2008). 'Om om', i Carl Bache, Alexandra Holsting, Henrik Høeg Müller and Nina Nørgaard (red.), *Ny forskning i grammatik 15*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 7-29.
- Boye, Kasper (2012). *Epistemic meaning : a cross-linguistic and functional-cognitive study*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Boye, Kasper & Peter Harder (2007). "Complement-taking predicates: Usage and linguistic structure", *Studies in Language*, 31(3), 569-606.
- Boye, Kasper & Peter Harder (2009). "Evidentiality: Linguistic categories and grammaticalization", *Functions of Language*, 16(1), 9-43.
- Boye, Kasper, Mads Poulsen, Marie Herget Christensen, Line Dalberg & Nicoline Munck Vinther (2012). "at eller ikke at i tale og skrift", *NyS*, 42, 41-61.
- Chafe, Wallace L. & Johanna Nichols (red.) (1986). *Evidentiality: the linguistic coding of epistemology*. Norwood, N.J.: Ablex Publishing Corporation.
- Cristofaro, Sonia (2003). *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- Croft, William (2001). *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Davidse, Kristin (1994). 'Fact Projection', i Keith Carlon, Kristin Davidse and Brygida Rudzka-Ostyn (red.), *Perspectives on English : studies in honour of Professor Emma Vorlat*. Leuven: Peeters Publishers, 257-84.
- Diderichsen, Paul (1946). *Elementær dansk grammatik*. København: Nordisk Forlag.
- Diderichsen, Paul (1957[1946]). *Elementær dansk grammatik*, 2. udg. København: Gyldendal.
- Dik, Simon C. (1997a). *The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Dik, Simon C. (1997b). *The Theory of Functional Grammar. Part 2: Derived and Complex Structures*. Berlin: Mouton de Gruyter.

- Dik, Simon C., Kees Hengeveld, Elseline Vester & Co Vet (1990). 'The hierarchical structure of the clause and the typology of adverbial satellites', i A. Machtelt Bolkestein, Jan Nuyts and Co Vet (red.), *Layers and levels of representation in language theory: A functional view*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 25-70.
- Diver, William (1995). 'Theory', i Ellen Contini-Morava and Barbara Sussman Goldberg (red.), *Meaning as explanation: Advances in Linguistic Sign Theory*. Berlin: Mouton, 43-114.
- Drengsted-Nielsen, Claus (2012). *Grammatik på dansk*. København: Hans Reitzel.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth, Michael David Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft & Lisbeth Falster Jakobsen (red.) (1996). *Content, expression and structure: Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth, Michael David Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft & Lisbeth Falster Jakobsen (red.) (2005). *Dansk funktionel lingvistik: En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. København/Roskilde: Københavns Universitet/Handelshøjskolen i København/Roskilde Universitetscenter.
- Foley, William A. & Robert D. Van Valin (1984). *Functional syntax and universal grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gast, Volker & Holger Diessel (red.) (2012). *Clause Linkage in Cross-Linguistic Perspective : Data-Driven Approaches to Cross-Clausal Syntax*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Givón, Talmy (1984). *Syntax: A functional-typological introduction*. Amsterdam: John Benjamin.
- Givón, Talmy (2001). *Syntax : an introduction*, rev. udg. Amsterdam: J. Benjamins.
- Gregersen, Frans (2007). 'The LANCHART Corpus of Spoken Danish: Report from a Corpus in Progress', i Juhani Toivanen and Peter Juel Henriksen (red.), *Current Trends in Research on Spoken Language in the Nordic Countries*. Oulu: Oulu University Press, 130-43.
- Gregersen, Frans (2009). "The Data and Design of the LANCHART Study", *Acta Linguistica Hafniensia*, 41, 3-29.
- Gregersen, Frans & Inge Lise Pedersen (1991). *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Haegeman, Liliane (2006). 'Argument fronting in English, Romance CLLD, and the left periphery', i Raffaella Zanuttini, Héctor Campos, Elena Herburger and Paul Portner (red.), *Cross-linguistic research in syntax and semantics: Negation, tense and clausal architecture*. Georgetown: Georgetown University Press, 27-52.
- Haegeman, Liliane (2012). *Adverbial clauses, main clause phenomena, and composition of the left periphery*. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday, M.A.K. (1994). *An introduction to functional grammar*, 2. udg. London: E. Arnold.

- Halliday, M.A.K. & Christian M.I.M. Matthiessen (2004). *An introduction to functional grammar*, 3. udg. London/New York: Arnold.
- Hansen, Erik (1977). *Dæmonernes port*. København: Hans Reitzel.
- Hansen, Erik (1998). 'Kriterier for inddeling af ledsætninger', i Peter Colliander and Iørn Korzen (red.), *Ny forskning i grammatik 5: Sophienbergssymposiet*. Odense: Odense Universitetsforlag, 7-22.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011). *Grammatik over det danske sprog*. København/Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab/Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, Erik & Peter Harms Larsen (1970). "To bidrag til beskrivelsen af "non-realis" i dansk", *NyS*, 1, 34-41.
- Hansen, Aage (1967). *Moderne dansk 3*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab/Grafisk Forlag.
- Harder, Peter (1996a). *Functional semantics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Harder, Peter (1996b). 'Subordinators in a semantic clause structure', i Betty Devriendt, Louis Goossens and Johan van der Auwera (red.), *Complex Structures: A functionalist perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter, 93-118.
- Harder, Peter (2005a). 'Dansk Funktionel Lingvistik: En introduktion', i Elisabeth Engberg-Pedersen, Michael David Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft and Lisbeth Falster Jakobsen (red.), *Dansk funktionel lingvistik: En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. København/Roskilde: Københavns Universitet/Handelshøjskolen i København/Roskilde Universitetscenter, 1-38.
- Harder, Peter (2005b). 'Lagdelt sætningsstruktur', i Elisabeth Engberg-Pedersen, Michael David Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft and Lisbeth Falster Jakobsen (red.), *Dansk funktionel lingvistik: En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. København/Roskilde: Københavns Universitet/Handelshøjskolen i København/Roskilde Universitetscenter, 101-11.
- Heltoft, Lars (1990). 'En plads til sprogvidenskabens hittebørn: Om talesprog og sætningsskema', *Selskab for Nordisk Filologi - årsberetning 1987-1989*. København: Selskab for Nordisk Filologi, 26-45.
- Heltoft, Lars, Jens Nørgaard-Sørensen & Lene Schøsler (2005). *Grammatikalisering og struktur*. København: Museum Tusculanums Forlag.
- Hengeveld, Kees (1996). 'The internal structure of adverbial clauses', i Betty Devriendt, Louis Goossens and Johan van der Auwera (red.), *Complex structures: A functionalist perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter, 119-48.
- Hengeveld, Kees (1998). 'Adverbial clauses in the languages of Europe', i Johan Van der Auwera and Dónall P. Ó Baoill (red.), *Adverbial constructions in the languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter, 335-419.
- Hengeveld, Kees & J. Lachlan Mackenzie (2008). *Functional Discourse Grammar*. Oxford: Oxford University Press.

- Herslund, Michael (1999). 'La classification des propositions subordonnées', i Gerhard Boysen and Jørn Moestrup (red.), *Etudes de linguistique et de littérature dédiées à Morten Nøjgaard : À l'occasion de son soixante-cinquième anniversaire*. Odense: Odense University Press, 179-90.
- Herslund, Michael & Hanne Korzen (red.) (1999). *Det franske sprog, kap. VIII, I : Den komplekse prædikation 1, foreløbig version*. København: Copenhagen Business School.
- Hjelmslev, Louis (1943). *Omkring sprogteoriens grundlæggelse*. Kbh.: Bianco Lunos Bogtrykkeri.
- Huddleston, Rodney & Geoffrey K. Pullum (2002). *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huddleston, Rodney & Geoffrey K. Pullum (2004). 'The classification of finite subordinate clauses', i Gunnar Berg, Jennifer Herriman and Mats Mobärg (red.), *An international master of syntax and semantics: Papers presented to Aimo Seppänen on the occasion of his 75th birthday*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 103-16.
- Jakobsen, Lisbeth Falster (1995). "Tag sprog alvorligt! En oversigt over funktionel grammatik", *NyS. Nudanske Studier og Almen Kommunikationsteori*, 20, 11-40.
- Jensen, Anne (2003). *Clause linkage in spoken danish*, Ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Jensen, Torben Juel (2008). *Betingelse, generalisering og realitet : hvis-konstruktioner i dansk talesprog*. København: C.A. Reitzel.
- Jensen, Torben Juel (2011). 'Ordstilling i ledsætninger i moderne dansk talesprog', i Per Durst-Andersen and Henrik Høeg Müller (red.), *Ny forskning i grammatik 18*. Odense: Odense Universitetsforlag, 124-50.
- Jespersen, Otto (1927a). *A modern English grammar on historical principles*. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- Jespersen, Otto (1927b). *A modern English grammar on historical principles, part II*. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- Jespersen, Otto (1939-40). "Ledsætningernes (bisætningernes) systematik", *Acta Philologica Scandinavica*, 14, 65-74.
- Karttunen, Lauri (1971). "Some observations on factivity", *Papers in Linguistics*, 4, 55-69.
- Kiparsky, Paul & Carol Kiparsky (1970). 'Fact', i Manfred Bierwisch and Karl Erich Heidolph (red.), *Progress in Linguistics*. Den Haag: Mouton, 143-73.
- Kortmann, Bernd (1998). 'Adverbial subordinators in the languages of Europe', i Johan Van der Auwera and Dónall P. Ó Baoill (red.), *Adverbial constructions in the languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter, 457-561.
- Korzen, Hanne (1986). 'Om franske bisætningsindlederes form og funktion', i Niels Davidsen-Nielsen and David Sørensen (red.), *Festskrift til Jens Rasmussen i anledning af hans 60 års fødselsdag*. København: Nyt Nordisk Forlag, 128-62.
- Lakoff, George (1987). *Women, fire, and dangerous things*. Chicago: University of Chicago Press.

- Langacker, Ronald W. (1987). *Foundations of cognitive grammar: Volume 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Larsen, Peter Harms (1970). "Om sammenhængen mellem eksplikative ledsætninger og determinative relativsætninger", *NyS*, 1, 42-9.
- Lehmann, Christian (1988). 'Towards a typology of clause linkage', i John Haiman and Sandra A. Thompson (red.), *Clause combining in grammar and discourse*. Amsterdam: John Benjamins, 281-26.
- Levinson, Stephen C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Linell, Per (1982). *Människans språk*. Malmö: Gleerups Förlag.
- Lyons, John (1977). *Semantics*. London: Cambridge University Press.
- McGregor, William (1997). *Semiotic grammar*, 2. udg. Oxford: Clarendon.
- Mikkelsen, Kr. (1911). *Dansk ordføjningslære : Med sproghistoriske tillæg : Håndbog for viderekomne og lærere*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mikkelsen, Kr. (1975[1911]). *Dansk ordføjningslære : Med sproghistoriske tillæg : Håndbog for viderekomne og lærere*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mortensen, Janus (2010). *Epistemic stance marking in the use of English as a lingua franca*, Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitet.
- Mortensen, Sune Sønderberg (2006). *Temporale konjunktioner i dansk*, Speciale. Roskilde Universitet.
- Mortensen, Sune Sønderberg (2011). 'Problemer og udveje i dansk ledsætningsklassifikation', i Per Durst-Andersen and Henrik Høeg Müller (red.), *Ny forskning i grammatik 18*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 225-47.
- Mortensen, Sune Sønderberg (2012a). "A distributional approach to functional Danish subclause classification", udkommer i *Acta Linguistica Hafniensia*, 44(1). Tilgængelig online på: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03740463.2012.709742>.
- Mortensen, Sune Sønderberg (2012b). 'Realitetsramme og realitetsværdi i danske ledsætninger', i Carl Bache, Alexandra Holsting and Uwe Kjær Nissen (red.), *Ny forskning i grammatik 19*. Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 153-79.
- Nordström, Jackie (2010). *Modality and subordinators*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Nørgård-Sørensen, Jens (1998). 'De eksplikative ledsætninger i russisk', i Peter Colliander and Iørn Korzen (red.), *Ny forskning i grammatik 5 : Sophienbergssymposiet*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Nørgård-Sørensen, Jens (2001). "Plus at - en ny konjunktion i dansk", *Danske Studier*, 96, 65-84.
- Nørgård-Sørensen, Jens, Lars Heltoft & Lene Schøsler (2011). *Connecting grammaticalisation*. Philadelphia: John Benjamins.
- Palmer, Frank Robert (1986). *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Pedersen, Karen Margrethe (2009). 'Indre *at* i danske dialekter', i Rita Therkelsen and Eva Skafte Jensen (red.), *Dramatikken i grammatikken*. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, 321-33.
- Pedersen, Karen Margrethe (2011a). 'Relative konjunktioner i danske dialekter i grammatisk, geografisk og historisk belysning', i Torben Arboe and Inger Schoonderbeek Hansen (red.), *Jysk, øsmål, rigsdansk mv.: Studier i dansk sprog med sideblik til nordisk og tysk - Festskrift til Viggo Sørensen og Ove Rasmussen*. Århus: Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning, 27-43.
- Pedersen, Karen Margrethe (2011b). "Relativt som i grammatisk, historisk og geografisk belysning", *MUDS*, 13, 225-35.
- Poulsen, Mads (2008). "Acceptability and processing of longdistance dependencies in Danish", *Nordic Journal of Linguistics*, 31(1), 73-107.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech & Jan Svartvik (1985). *A Comprehensive grammar of the English language*. London: Longman.
- Ruus, Hanne (1995). *Danske kerneord*. København: Museum Tusculanums Forlag.
- Simons, Mandy (2007). "Observations on embedding verbs, evidentiality, and presupposition", *Lingua*, 117(6), 1034-56.
- Smessaert, Hans, Bert Cornillie, Dagmar Divjak & Karel van den Eynde (2005). "Degrees of clause integration: From endotactic to exotactic subordination in Dutch", *Linguistics*, 43(3), 471-521.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson (1999). *Svenska Akademiens grammatik 4: Satser och meningar*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Therkelsen, Rita (2000). 'Om klassifikation af ledsætninger', i Jens Nørgård-Sørensen, Per Durst-Andersen, Lotte Jansen, Bente Lihn Jensen and Johan Pedersen (red.), *Ny forskning i grammatik 7*. Odense: Odense Universitetsforlag, 269-85.
- Thompson, Sandra A. (2002). "'Object complements' and conversation", *Studies in Language*, 26(1), 125-64.
- Togeby, Ole (2003). *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Van Valin, Robert D., Jr. & Randy J. LaPolla (1997). *Syntax - Structure, meaning and function*. Cambridge New York: Cambridge University Press.
- Verstraete, Jean-Christophe (2007). *Rethinking the coordinate-subordinate dichotomy: Interpersonal grammar and the analysis of adverbial clauses in English*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Wiwel, H. G. (1901). *Synspunkter for dansk sproglære*. København: Det Nordiske Forlag.

Resumé

Afhandlingen behandler ledsætninger i moderne talt og skrevet dansk med fokus på kriterier for deres klassifikation. Ud fra en strukturel-funktionel sprogteoretisk ramme repræsenteret ved Dansk Funktionel Lingvistik belyses ledsætningsklassifikation fra forskellige perspektiver i fire artikler (præsenteret i kapitel 4) suppleret af en introducerende, diskuterende og konkluderende rammerapport (kapitel 1, 2, 3, 5 og 6).

I kapitel 1 præsenteres motivation og baggrund for undersøgelsen, herunder betragtninger om at ledsætningsklassifikation ofte ikke synes at bidrage nævneværdigt til indsigten i ledsætningerne og kan siges at savne et egentligt sprogvidenskabeligt sigte. Projektets overordnede målsætning er derfor at bidrage til mere hensigtsmæssig klassifikation af danske ledsætninger, dvs. klassifikation der mere konsistent og empirisk udtømmende belyser ledsætningernes forskelligheder mht. indhold og funktionelle muligheder.

Kapitel 2 og 3 giver en introduktion til afhandlingens teoretiske ramme og empiriske og metodiske grundlag samt til det ledsætningsbegreb undersøgelsen bygger på, såvel som en oversigt over de væsentligste funktionelt orienterede tilgange til ledsætningsklassifikation.

Artikel 1, "Problemer og udveje i dansk ledsætningsklassifikation", diskuterer og problematiserer de fremherskende klassifikationssystemer inden for dansk funktionelt orienteret grammatik, og hvordan de relaterer sig til hinanden. Herunder diskuteres den traditionelle inddeling i nominale, attributive og adverbielle ledsætninger (NAA), som udpeger ledsætningernes syntaktiske funktion i den givne kontekst snarere end ledsætningernes egne materialeegenskaber. En anden udbredt inddeling i eksplikative, implikative og neutrale/frie ledsætninger (EIN) hævdes i flere fremstillinger at karakterisere netop ledsætningernes egne egenskaber, men artiklen argumenterer for at EIN-systemet snarere udgør endnu en syntaktisk-funktionel inddeling svarende til NAA-systemet, dog med væsentlige definitoriske problemer.

Artikel 2, "Attributive clauses in Danish – and the relative irrelevance of relative clauses", fokuserer særligt på problemer relateret til den ene af de traditionelle ledsætningsklasser, nemlig attributive ledsætninger, og argumenterer herunder for at dens traditionelle hovedgruppe 'relativsætninger' savner empirisk berettigelse i bl.a. dansk.

I artikel 3, "A distributional approach to functional Danish subclause classification", foreslås en samlet klassifikation med hensyn til ledsætningernes materialeegenskaber, idet ledsætningerne klassificeres efter deres syntaktiske og topologiske *muligheder* i oversætningen, resulterende i *nukleare*, *semi-nukleare*, *attributionelle* og *non-nukleare* ledsætninger samt *appendiks*-ledsætninger.

I artikel 4, "Realitetsramme og realitetsværdi i danske ledsætninger", foreslås endnu en klassifikation med hensyn til ledsætningsmateriale, her baseret på ledsætningernes realitetsegenskaber, hvor ledsætningernes inddeles i *nonrealis*-ledsætninger, *realis*-ledsætninger, *skopusfølsomme realis*-ledsætninger og *neutrale* ledsætninger.

Kapitel 5 samler op på afhandlingens centrale problemstillinger, sætter artiklernes og de foregående kapitlers indsigter i relation til hinanden og uddyber og reflekterer over resultaterne. Herunder diskuteres nærmere hvordan ledsætningerne adskiller sig fra hinanden med hensyn til indholdslagdeling, ligesom det grundlæggende skel mellem materiale og funktion undersøges og afklares nærmere.

Kapitel 6 opsummerer og konkluderer på afhandlingens resultater.

Summary

This thesis presents a study of subordinate clauses (henceforth subclauses) in modern spoken and written Danish, focusing on the criteria for their classification. Based on the structural-functional linguistic framework of Danish Functional Linguistics, the subject of subclause classification is treated from different perspectives in four articles (presented in chapter 4) accompanied by introductory chapters as well as a final discussion and conclusion (chapters 1, 2, 3, 5 and 6).

In chapter 1, the motivation and background of the study is presented, arguing that subclause classification in many cases does not contribute substantially to understanding the subclauses in their own terms and how they differ from each other, and that its actual linguistic aims often seem unclear. Therefore, the principal aim of the project is to contribute towards more adequate classification of Danish subclauses, i.e. more consistent, exhaustive and empirically illuminating classifications that capture the subclauses' differences in terms of content and functional potential.

Chapters 2 and 3 provide an introduction to the theoretical, empirical and methodological framework of the thesis, including how Danish subclauses are defined and characterised, as well as a review of major approaches to subclause classification.

Article 1, "Problemer og udveje i dansk ledsætningsklassifikation" ("Problems and suggestions for Danish subclause classification"), discusses the state of the art within functionally oriented Danish subclause classification, including the traditional classification into nominal, attributive and adverbial clauses (NAA), which is based on the syntactic functions of the clauses rather than on their essential properties, i.e. their so-called *material* (roughly: form). Also, a classification into "explicative", "implicative" and "neutral"/"free" subclauses (EIN) is discussed. This classification is commonly held to capture essential/material features of the clauses – however, it is argued that the EIN system rather amounts to yet another syntactic-functional classification like the NAA system, but with significant definitory weaknesses.

Article 2, "Attributive clauses in Danish – and the relative irrelevance of relative clauses", attends specifically to the attributive part of the NAA system, arguing amongst others that its traditional main group 'relative clauses' lacks empirical justification in e.g. Danish.

In article 3, "A distributional approach to functional Danish subclause classification", a material-based classification is proposed, based on the differences in syntactic and topological *potentials* of Danish subclause types in relation to their superordinate clause, into *nuclear*, *semi-nuclear*, *attributional*, *non-nuclear* and *appendix* clauses.

In article 4, "Realitetsramme og realitetsværdi i danske ledsætninger" ("Reality frame and reality value in Danish subclauses"), a different material-based classification is proposed, based on the subclauses' reality/factuality potentials, into *nonrealis* clauses, *realis* clauses, *scope-sensitive realis* clauses and *neutral* clauses.

Chapter 5 further discusses central problems dealt with throughout the thesis, relating the results of the articles and the initial chapters to each other, and reflecting and elaborating on various aspects of the findings and proposed classifications. For instance, relevant differences related to the semantic clause layering of the subclauses are discussed, and the fundamental analytical distinction between material and function is further examined and clarified.

Chapter 6 is a conclusive summary of the results of the thesis.